

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร ได้มีการทบทวนวรรณกรรม ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการศึกษาใน 6 ประเด็น ได้แก่ แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวคิดเกี่ยวกับหัตถกรรมไทยและหัตถกรรมหินอ่อน การจัดการความรู้ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับหัตถกรรมไทยและหัตถกรรมหินอ่อน
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้
- 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาเป็นความคิดทางสังคมที่สำคัญและสังคมจะดำรงอยู่ได้ต้องอาศัยภูมิปัญญาสังคมไทยเป็นสังคมเก่าแก่สังคมหนึ่ง จึงปรากฏภูมิปัญญาเป็นจำนวนมากและภูมิปัญญาเหล่านี้ได้แสดงความเป็นเอกลักษณ์ไทยที่สำคัญ โดยภูมิปัญญาจะมีความหลากหลาย ซึ่งเป็นความหลากหลายที่แวดล้อมวิถีชีวิตของคนในสังคม ดังนั้น จึงควรทำความเข้าใจในความหมายของภูมิปัญญาและคำที่มีความเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา ดังนี้

2.1.1 ภูมิปัญญา

คำว่า ภูมิปัญญา ตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “Wisdom” ซึ่งมีความหมายว่า ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม สามารถใช้ในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์

ประเวศ วะสี (2530, หน้า 75) ได้ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญา คือ ความสามารถในการสืบค้นหาคุณค่าและการสืบทอดคุณค่านั้น ๆ เช่น การเรียนรู้ว่าคนโบราณสมัยก่อนนั้นกินอยู่อย่างไร รักษาสุขภาพอย่างไร สร้างและซ่อมแซมบ้านเรือนอย่างไร รู้จักประดิษฐ์เครื่องนุ่งห่มอย่างไร เป็นต้น

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540, หน้า 11) ได้นิยาม ภูมิปัญญา ไว้ว่า หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่ได้มีพัฒนาการสืบสานกันมา โดยภูมิปัญญานั้นเป็นประสบการณ์ ที่เกิดจากการเรียนรู้ด้วยตนเองหรือที่ชาวบ้านคิดค้นขึ้นและสืบทอดกันมาเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต เป็นสติปัญญาที่สามารถสร้างสรรค์ประดิษฐ์คิดค้น โดยอาศัยศักยภาพของชาวบ้านและกลุ่มชน

เสรี พงศ์พิศ (2546, หน้า 140) กล่าวถึง ภูมิปัญญา คือ ศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิต ซึ่งผู้คนได้สั่งสมสืบทอดกันมาช้านานจากพ่อแม่ปู่ย่าตายายสู่ลูกหลาน จากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง

จากอดีตถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาเป็นศาสตร์ คือ เป็นความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ปัจจัยสี่ การทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและการอยู่ร่วมกันในสังคม ส่วนที่ว่าภูมิปัญญาเป็นศิลป์ คือ เป็นความรู้ที่มีคุณค่า ดีและงามที่ผู้คนได้คิดค้นขึ้นมาไม่ใช่ด้วยสมองแต่เพียงอย่างเดียวแต่ด้วยอารมณ์ ความรู้สึก ญาณทัศนะ คือ ด้วยจิตวิญญาณ

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย (2548, หน้า 224) กล่าวว่า ภูมิปัญญา เป็นความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ ศักยภาพในการแก้ปัญหาของมนุษย์ที่สืบทอดจากอดีตสู่ปัจจุบันอย่างไม่ขาดสายและมีความเชื่อมโยงกันทั้งระบบไม่ว่าเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (2548, หน้า 20) โดยปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล อธิบายคำว่า ภูมิปัญญาในปัจจุบันเป็นคำที่มีความหมายทับซ้อนกันเนื่องมาจากการนิยามและปฏิบัติการหลายประเภท โดยกลุ่มคนหลายกลุ่มในสังคมไทย สถานะของภูมิปัญญาจึงเป็นได้หลายอย่าง ดังนี้

1. เป็นอุดมการณ์ การพัฒนาที่มีกระบวนการทัศน์ที่ก่อให้เกิดจุดเปลี่ยนของการพัฒนาชนบท หันเหอกไปจากการพัฒนากระแสหลัก ไม่มุ่งเน้นการพัฒนาที่เพิ่มพูนมูลค่าทางเศรษฐกิจ
2. เป็นองค์ความรู้ด้วยวิธีคิดของชาวบ้านที่ได้มีการสั่งสมและสร้างจากสติปัญญาและประสบการณ์ เพื่อแก้ปัญหาในการมีชีวิตร่วมกับธรรมชาติและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนด้วยกัน เป็นองค์ความรู้ที่สร้างความภาคภูมิใจให้คนที่ด้อยอำนาจและเป็นยุทธศาสตร์ในการต่อกรกับกระแสโลกาภิวัตน์และสร้างความเข้มแข็งทางปัญญาให้กับสังคมโดยรวม
3. เป็นภารกิจด้านการศึกษาและวัฒนธรรมของรัฐ

กล่าวสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ทั้งหลายที่มีการสั่งสมและถ่ายทอดสืบทอดกันมารากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งสามารถคิดค้นปรับเปลี่ยนผสมผสานกับความรู้ใหม่และพัฒนาให้เหมาะสมกับสังคมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของบุคคล

2.1.2 ภูมิปัญญาไทย

คำว่า ภูมิปัญญาไทย ตามความหมายโดยศัพท์นั้นในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 อธิบายว่า ภูมิปัญญามาจากคำสองคำ คือ ภูมิ + ปัญญา = ภูมิปัญญา (น.) หมายถึง พื้นความรู้ ความสามารถ และเมื่อนำคำว่า ไทย มาต่อท้ายจะได้ความหมายว่า ภูมิปัญญาไทย หมายถึง พื้นความรู้ความสามารถของคนไทย ชาตินไทยและประเทศไทย

ส่วนความหมายโดยนัยยะหรือสาระสำคัญของคำว่าภูมิปัญญาไทยนั้น มีความหมายกว้างและครอบคลุมไปถึงสาระอื่นที่เกี่ยวข้องด้วย ดังที่หน่วยงาน องค์กร นักวิชาการ ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547, หน้า 10) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาไทยไว้ว่า ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ประยุกต์ พัฒนาและถ่ายทอดสืบทอดกันมาเพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย

ธนาคารไทยพาณิชย์ (อ้างถึงใน สามารถ จันทรสุรีย์, 2549, หน้า 12) มีแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยไว้ว่า ในช่วงที่สังคมไทยอยู่ในภาวะที่กำลังรับวัฒนธรรมจากภายนอก เกิดความหลงลืมตัวและแก่นแท้ความเป็นไทย ทำอย่างไรจึงจะสามารถชี้แนวทาง สร้างความมั่นใจให้กับเขาเหล่านั้นว่า จุดยืนของพวกเขามาจากไหน รากเหง้าของความเป็นไทยเกิดจากการสั่งสมภูมิปัญญาของคนโบราณ

ที่ได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ จากประสบการณ์การดำรงชีวิต การผสมผสานของชาติพันธุ์และสภาพสังคมอันหลากหลายนับพันปี จากประสบการณ์ของคนโบราณได้สร้างรูปแบบของวัฒนธรรมที่สามารถรับรองการอยู่ร่วมกันในสังคมไทยมาได้เป็นอย่างดี เป็นปึกแผ่น เหล่านี้คือภูมิปัญญาไทยที่คนในปัจจุบันควรตระหนักถึงและได้เรียนรู้ด้วยความภาคภูมิใจและก้าวเดินหน้าต่อไปอย่างมั่นใจในชาติภูมิของตน

เสรี พงศ์พิศ (2553, หน้า 142) กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทย หมายถึง รากฐานปรัชญาชีวิตของคนไทย อันเป็นที่มาของความรู้ความสามารถต่างๆ ที่แสดงออกในวิถีชีวิตของคนไทย ในรูปแบบของจารีตประเพณี วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ อาหาร บ้านเรือน เสื้อผ้า ยารักษาโรค เครื่องมือในการทำมาหากิน ศิลปะการแสดง เครื่องประดับตกแต่ง

2.1.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่น

กองวิจัยการศึกษา กรมวิชาการ ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) ไว้ว่าเป็นองค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้านที่สะสมสืบทอดกันมา อันเป็นศักยภาพหรือความสามารถที่จะใช้แก้ปัญหาและมีการสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่หรืออีกประการหนึ่ง คือ แก่นของชุมชนที่จรรโลงชุมชนให้อยู่รอดถึงปัจจุบัน

รัตน์ บัวสนธิ์ (2533, หน้า 69) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านก็คือกระบวนการปรับเปลี่ยนแบบแผนการดำเนินชีวิตของบุคคลที่อยู่ในท้องถิ่น โดยสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุขสอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปแต่ละยุคสมัยนั่นเอง

ประเวศ วะสี (2539, หน้า ข) กล่าวว่า องค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิต สังคมและสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันและถ่ายทอดสืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรม

สามารถ จันทร์สุรย์ (2549, หน้า 16) ได้สรุปเกี่ยวกับความหมายของ ภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าหมายถึง องค์ความรู้ สติปัญญา ความคิด ความเชื่อและความสามารถที่เป็นองค์รวมทั้งหมดของชาวบ้านโดยส่วนรวมทั้งหมดทุกคนในท้องถิ่น หมู่บ้านต่างๆ ในการดำเนินวิถีชีวิตหรือแก้ไขปัญหาของชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ อย่างเหมาะสมตามสภาพท้องถิ่นของแต่ละแห่ง ซึ่งไม่ใช่ของผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะหรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นภูมิปัญญานิรันดรมาก็ได้

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้านที่อยู่ในท้องถิ่นที่มีการสะสมและถ่ายทอดกันมาอย่างยาวนาน เพื่อแสดงศักยภาพในการดำเนินชีวิตของคนในแต่ละท้องถิ่นอย่างสงบสุข

2.1.4 ภูมิปัญญาพื้นบ้าน

ยิ่งยง เทาประเสริฐ (2537, หน้า 20) ได้ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้าน เป็นองค์ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่สั่งสมและสืบทอดกันมา อันเป็นความสามารถและศักยภาพในเชิงแก้ปัญหาการปรับตัวเรียนรู้และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อการดำรงอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติเผ่าพันธุ์หรือวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้าน

สามารถ จันทรสุรีย์ (2549, หน้า 13) ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้าน หมายถึง องค์ความรู้ สติปัญญา ความเชื่อและความสามารถทั้งหมดของชาวบ้านธรรมดาในพื้นที่หมู่บ้านต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาของชาวบ้านอย่างเหมาะสมตามสภาพพื้นที่หรือพื้นบ้านแต่ละแห่ง

2.1.5 ภูมิปัญญาชาวบ้าน

วิชิต นันทสุวรรณ (2528, หน้า 6) ให้ความหมาย ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง แก่นหลักของการมองชีวิต การใช้ชีวิตอย่างมีความสุขซึ่งมีความหมายในแง่ของปัจเจกบุคคลและในแง่ของสังคมหมู่บ้าน

ธวัช ปุณโณทก (2531, หน้า 4) กล่าวถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรง คือ ประสบการณ์ด้วยตนเอง ส่วนทางอ้อม เป็นการเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้สะสมที่สืบทอดมา

เสนห์ จามริก (2541) ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ กระบวนการทางปัญญา ความคิด เพื่อแสวงหาให้เห็นถึงกระแสความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ จิตใจและพฤติกรรมสังคม องค์กรและวัฒนธรรม ชุมชน เศรษฐกิจ เทคโนโลยีการผลิตและในที่สุดการพึ่งตนเอง

สามารถ จันทรสุรีย์ (2549, หน้า 15) อธิบายว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองในการดำเนินวิถีชีวิตและแก้ไขปัญหา เป็นสติปัญญาและเป็นองค์ความรู้รวมทั้งหมด ทั้งกว้างทั้งลึกที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้ ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย

คมพล สุวรรณภูฏ (2550, หน้า 126) อธิบายว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ความสามารถ ในการดำรงชีวิตอยู่ได้ในพื้นที่นั้นๆ โดยใช้สติปัญญาสั่งสมความรู้ของตนอย่างหลากหลาย ผสมผสานความกลมกลืนระหว่างศาสนา สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อม การประกอบอาชีพและกระบวนการทางสังคมเพื่อให้ชีวิตอยู่ได้ ในสภาพที่เหมาะสมกับธรรมชาติและมีการถ่ายทอดกระบวนการเหล่านี้มาจนชั่วลูกชั่วหลาน

2.1.6 ภูมิปัญญาสากล

สามารถ จันทรสุรีย์ (2549, หน้า19) อธิบายว่า ภูมิปัญญาสากล หมายถึง องค์ความรู้ สติปัญญา ความคิด ความเชื่อและความสามารถที่เป็นองค์รวมของชาวโลกกลุ่มหนึ่งที่มีการสืบทอดไหลบ่าไปสู่ประเทศต่างๆ โดยส่วนใหญ่จนเป็นที่ยอมรับของคนจำนวนมาก

เสรี พงศ์พิศ (2553, หน้า 142) ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับภูมิปัญญาสากลไว้ว่า คำว่า ภูมิปัญญาสากล ถูกใช้บ่อยขึ้นในแวดวงการศึกษา โดยเข้าใจกันว่าหมายถึง พื้นภูมิความรู้หรือปรัชญาที่ทั่วโลกเขาใช้กัน ซึ่งก็หมายถึงปรัชญาตะวันตก อันเป็นพื้นฐานที่มาของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของผู้คนทั่วโลกในวันนี้ ภูมิปัญญาสากลเป็นคำที่ครอบคลุมไปถึงความรู้เฉพาะต่างๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วโลก เช่น วิชาความรู้ที่เล่าเรียนในโรงเรียนและสถาบันการศึกษาทุกระดับเกือบทั้งหมดถือว่าเป็นความรู้สากล เป็นวิชาการที่มักไม่มีข้อถกเถียงโต้แย้งกันนัก โดยเฉพาะในระดับพื้นฐานทั่วไป

ดังนั้นจึงกล่าวสรุปได้ว่า ภูมิปัญญา หมายถึง องค์ความรู้และความสามารถ ทักษะและเทคนิคการตัดสินใจในการที่จะแก้ไขปัญหาหรือสนองความต้องการของมนุษย์ ด้วยการผลิตผลงานของบุคคล

อันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้ทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอด พัฒนา ผสมผสานกับความรู้ใหม่ สามารถพัฒนาให้เหมาะสมกับชุมชนและสังคมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและมีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

ลักษณะของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญามีลักษณะแตกต่างกันไปตามมุมมองและบริบทในการศึกษาของแต่ละบุคคลแต่ละกลุ่ม แต่วัตถุประสงค์หลักคือต้องการที่จะอธิบายลักษณะของภูมิปัญญาให้เกิดความชัดเจนและครอบคลุมมากที่สุด ซึ่งลักษณะของภูมิปัญญาหรือภูมิปัญญาไทย กฤษณา วงษาสันต์ และคนอื่นๆ (2542, หน้า 264) ได้กล่าวไว้ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาเป็นเรื่องของการใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อและพฤติกรรม
2. ภูมิปัญญาไทยแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
3. เป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในการดำเนินชีวิต
4. เป็นเรื่องของความสามารถในการแก้ไขปัญหาชีวิต การบริหารจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม
5. มีลักษณะเฉพาะหรือเอกลักษณ์ของตัวเอง
6. มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในการพัฒนาทางสังคม

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2545, หน้า 3) กล่าวถึงลักษณะที่สำคัญของภูมิปัญญาไว้ดังนี้

1. ภูมิปัญญามีลักษณะเป็นความรู้ คือ เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องใดๆ หรือหน่วยใดๆ ของสังคมก็ตามและทำให้เกิดลักษณะที่เป็นข้อมูล เป็นเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ก็คือว่าสิ่งที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติสัมพันธ์กันนี้ คือ ภูมิปัญญาเป็นความรู้ เช่น ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ ครอบครัว ผู้หญิง ผู้ชายในสังคมนั้นๆ
2. ภูมิปัญญามีลักษณะเป็นความเชื่อ คือ เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องใดๆ หรือหน่วยใดๆ ของสังคมก็ตามและเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมมีความเชื่อ ซึ่งอาจจะยังไม่มีข้อพิสูจน์ยืนยันว่าถูกต้อง หากมีการพิสูจน์ความเชื่อนั้นแล้ว ความเชื่อก็จะกลายเป็นความรู้ดังในข้อ 1 ข้างต้น บางอย่างอาจพิสูจน์ไม่ได้ เช่น นรก สวรรค์ ผี ว่ามีจริงหรือไม่ก็จะเป็นความเชื่ออย่างนั้นต่อไป
3. ภูมิปัญญา คือ สิ่งที่แสดงถึงความสามารถหรือแนวทางในการแก้ปัญหาหรือป้องกันปัญหาเกี่ยวกับหน่วยของสังคม ยกตัวอย่างหน่วยทางสังคมระดับครอบครัว เช่น ความสามารถในการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาขึ้นในครอบครัว ความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์อันดีในครอบครัว เป็นต้น
4. ภูมิปัญญาทางวัตถุ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วสามารถจับต้องได้และมีส่วนเกี่ยวข้องกัน ในหน่วยสังคมใดๆ ก็ตาม สิ่งต่างๆ เหล่านั้นเราเรียกว่าภูมิปัญญาทางวัตถุ ยกตัวอย่าง หน่วยทางสังคมระดับครอบครัว เช่น เรือนชานบ้านช่อง เครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ ในครอบครัว ทำให้ครอบครัวมีความสุขสบายตามสภาพ เป็นต้น
5. ภูมิปัญญาทางพฤติกรรม เป็นสิ่งที่ไม่สามารถจับต้องได้แต่สามารถรับรู้ได้จากความรู้สึกและเป็นสิ่งที่เข้าไปมีส่วนสัมพันธ์กันในหน่วยสังคมใดๆ ก็ตามเราเรียกภูมิปัญญาเหล่านั้นว่า

ภูมิปัญญาทางพฤติกรรม ยกตัวอย่างหน่วยทางสังคมที่เป็นครอบครัว เช่น การกระทำ ความประพฤติ การปฏิบัติของคนต่างๆ ในครอบครัว ทำให้ครอบครัวสามารถดำรงอยู่ได้

สุพจน์ แสงเงิน และคนอื่นๆ (2550, หน้า 108) ได้สรุปลักษณะโดยรวมเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยไว้ดังนี้

1. เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรม
2. มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา
3. เกิดจากการเรียนรู้ในชีวิตจริง
4. มีการรวบรวมไว้ในลักษณะของครุภูมิปัญญา ถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีก รุ่นหนึ่ง

กล่าวสรุปได้ว่า ภูมิปัญญา มี 2 ลักษณะใหญ่ๆ ที่สำคัญ คือ

1. ภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งเฉพาะด้านต่างๆ ในการดำเนินชีวิต ได้แก่ วัตถุและการกระทำทั้งหลาย เช่น อาคารบ้านเรือน เครื่องใช้และเครื่องอำนวยความสะดวก เครื่องมือในการทำมาหากิน ศิลปะ ดนตรีและอื่นๆ

2. ภูมิปัญญาที่เป็นนามธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับโลกทัศน์และปรัชญาในการดำเนินชีวิต ได้แก่ ศาสนา จารีต ประเพณี คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน เช่น ความเชื่อ ความรู้ ความสามารถ แนวทางในการแก้ปัญหาและป้องกันปัญหา

ลักษณะของภูมิปัญญาดังกล่าวเป็นการนำไปสู่การสร้างความสุข กฎเกณฑ์ ระเบียบปฏิบัติ ประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามในชีวิต

การเกิดขึ้นของภูมิปัญญาไทยที่มีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์นั้นสามารถสะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คือ

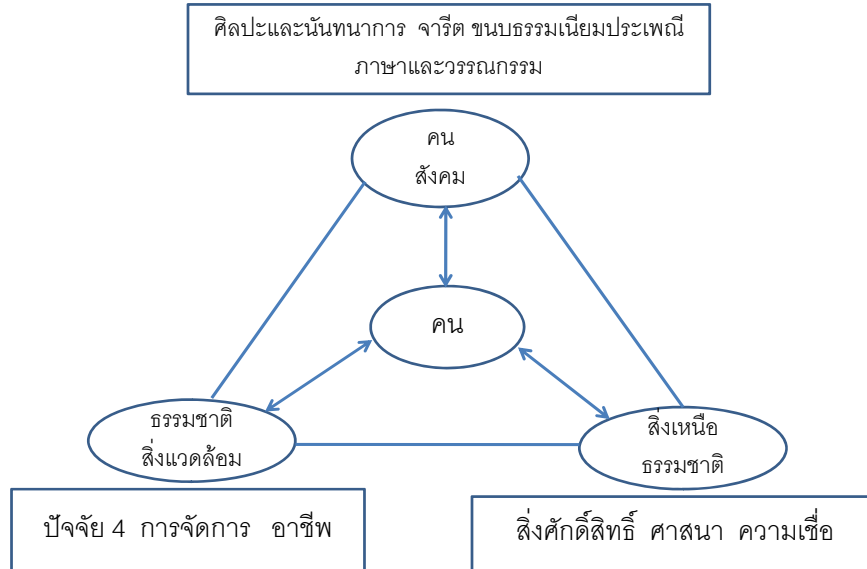
1. ความสัมพันธ์ของคนกับคนอื่นๆ ที่อยู่รวมกันในกลุ่มหรือในชุมชนนั้น ๆ ที่ตนเองอาศัยอยู่จะแสดงออกมาในลักษณะจารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี กฎหมาย ศิลปะและนันทนาการ ภาษาและวรรณกรรมตลอดทั้งการสื่อสารต่างๆ เป็นต้น

2. ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกันระหว่างคนกับโลก ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช จะแสดงออกมาในลักษณะของการดำรงชีวิตที่เกี่ยวข้องกับปัจจัย 4 (อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค) เครื่องมือ การประกอบอาชีพ การทำมาหากิน การจัดการ เป็นต้น

3. ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติจะแสดงออกมาในลักษณะของศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองแสดงความเคารพ รวมถึงความเชื่อต่างๆ เป็นต้น

ทั้ง 3 ลักษณะดังกล่าวมานี้ คือ สามมิติของเรื่องเดียวกัน หมายถึง ชีวิตของบุคคล ชุมชน สังคมที่สะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตของมนุษย์อย่างมีเอกภาพ เปรียบเสมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของคนไทย ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจน ดังภาพที่ 2.1

ลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาไทย

ภาพที่ 2.1 ลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาไทย

โดยนัยดังกล่าวจะเห็นได้ว่าภูมิปัญญา มีความครอบคลุมสาระสำคัญในการดำรงชีวิตของคนในสังคม ซึ่งเชื่อมโยงกับการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีลักษณะเป็นภาพรวมที่มีมิติทางด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมือง ผสมผสานกลมกลืนจนกลายเป็นเรื่องราวเดียวกันอย่างลงตัวและเหมาะสม ซึ่งสมาชิกในสังคมจะนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

ประเภทและสาขาของภูมิปัญญา

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2544, หน้า 110) ได้จัดแบ่งประเภทของภูมิปัญญาไว้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาด้านคติธรรม ความคิด ความเชื่อ หลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งถ่ายทอดกันมา
2. ภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา
3. ภูมิปัญญาด้านการประกอบอาชีพในท้องถิ่น ที่ยึดหลักการพึ่งตนเองและได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย
4. ภูมิปัญญาด้านแนวความคิด หลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาดัดแปลงใช้ในชุมชนอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542, หน้า 24-25) กำหนดสาขาของภูมิปัญญาไทยเพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาไทยไว้ ดังนี้

1. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิมสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตร การแก้ปัญหาด้านการผลิต ด้านการตลาด การป้องกันแก้ไขโรคและแมลงที่เป็นศัตรูพืช การรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรม อันเป็นขบวนการใช้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดจนการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางสุขภาพและอนามัยได้

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถ เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ พัฒนาและใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการ ด้านการสะสมและบริหารกองทุนและธุรกิจชุมชนทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมสร้างชีวิตความดีของสมาชิกในชุมชน

6. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดการสวัสดิการในการประกัน คุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรม

7. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

8. สาขาการจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารการจัดการและการ ดำเนินงานด้านต่างๆ ทั้งองค์กรชุมชน องค์กรทางศาสนา องค์กรทางการศึกษา ตลอดจนทั้งองค์กรทางสังคมอื่นๆ ในสังคมไทย เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน ระบบผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน การจัดการศึกษา การจัดการศาสนสถาน ตลอดจนทั้งการจัดการเรียนการสอน เป็นต้น กรณีการจัดการศึกษาเรียนรู้ นับได้ว่า เป็นภูมิปัญญาสาขาการจัดการที่มีความสำคัญ เพราะการจัดการศึกษาเรียนรู้ที่ดี หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ พัฒนาและถ่ายทอดความรู้ทางภูมิปัญญาไทยที่มีประสิทธิภาพ

9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถในการสร้างผลงานทางด้านภาษาและการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

10. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถในการประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีค่าให้ความเหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติ

ทรงจิต พูลลาภ และคณะ (2546, หน้า 1-8) ได้แบ่งสาขาของภูมิปัญญาไทยออกเป็น 6 ด้าน เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนและใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานของการวางแผน โครงการและกิจกรรมการพัฒนา รวมถึงสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ อันจะนำไปสู่การต่อยอด

และพัฒนาผสมผสานกับภูมิปัญญาสากลตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งประกอบด้วย ดังนี้

1. ด้านเกษตรกรรม โภชนาการ อาหารแปรรูป
2. ด้านหัตถกรรม อุตสาหกรรมครัวเรือน และผ้าไทย
3. ด้านแพทย์แผนไทย และสมุนไพร
4. ด้านเศรษฐกิจชุมชน กองทุนชุมชน องค์กรชุมชนและสวัสดิการชุมชน
5. ด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี
6. ด้านการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ระดับของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาสามารถจำแนกได้ 2 ระดับ (เสรี พงศ์พิศ, 2536, หน้า 147) ดังนี้

1. ภูมิปัญญาชาติ เป็นภูมิปัญญาไทยที่ได้รับการยอมรับทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ เป็นองค์ความรู้ที่เกิดประโยชน์ต่อคนไทยทุกภาคในประเทศ หรือเป็นภูมิปัญญาที่พัฒนาสังคมไทยให้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์ต่างๆ เช่น การกบฏเอกราช การป้องกันตนเองมิให้ตกเป็นเมืองขึ้น การวางแผนโบราณ การใช้แสงแดดถนอมอาหาร และการตั้งชื่อของคนไทยที่มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีหรือสันสกฤต เป็นต้น

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นภูมิปัญญาที่เกิดเฉพาะท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้น เป็นพื้นความรู้ของชาวบ้านในการคิดแก้ไขปัญหาในชีวิตของตนเอง หรือสติปัญญาอันเกิดจากการเรียนรู้ สละสลวย ถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของผู้คนในท้องถิ่นซึ่งได้ใช้ชีวิตอยู่กับป่าเขา ดิน น้ำ สัตว์ป่า และพืชพรรณธรรมชาติรอบตัวเป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของพวกเขา

ความเหมือนกันของภูมิปัญญาไทยกับภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ เป็นองค์ความรู้และเทคนิคที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ ซึ่งได้สืบทอดและเชื่อมโยงมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ส่วนความต่างกันของภูมิปัญญาไทยกับภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ภูมิปัญญาไทย เป็นองค์ความรู้และความสามารถในส่วนรวม เป็นที่ยอมรับในระดับประเทศชาติ ส่วนภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้และความสามารถในระดับท้องถิ่น ซึ่งมีขอบเขตจำกัดในแต่ละท้องถิ่น เช่น ภาษาไทยเป็นภูมิปัญญาไทยในขณะที่ภาษาอีสานเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมของไทยกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอื่น

วรารุช สุวรรณฤทธิ์ และคนอื่นๆ (2546, หน้า 156-159) ได้อธิบายถึงการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภูมิปัญญาสากลไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งเกิดจากการผสมผสานกันระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่เดิมกับภูมิปัญญาอื่นๆ ที่ได้รับมาจากภายนอก จึงทำให้มีลักษณะที่แตกต่างออกไปจากสังคมอื่นๆ หรือแม้แต่วิชาการที่มีอยู่ในสังคมไทยเองก็จะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามถิ่นที่อยู่อาศัยในภูมิภาคต่างๆ ซึ่งสิ่งทำให้เกิดความแตกต่างมีหลายประการ ดังนี้

1. ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมของไทย

1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยเกิดจากพื้นฐานทางการเกษตร เนื่องจากคนไทยประกอบอาชีพเกษตรกรรม ประมาณร้อยละ 80 ของประชากรทั้งประเทศ ชีวิตประจำวันของคนไทยส่วนใหญ่จึงมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการทำไร่ ทำนา การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การจับสัตว์น้ำ เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ในการเก็บเกี่ยว ผลผลิต เครื่องมือการทำประมง เครื่องมือดักจับสัตว์ เป็นต้น

2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยส่วนใหญ่มาจากพระพุทธศาสนา คนไทยในประเทศไทยนับถือศาสนาพุทธประมาณร้อยละ 78 (ในปัจจุบัน) หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนารวมทั้งประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนามีส่วนสำคัญในการสร้างภูมิปัญญา เช่น การทำบาตรพระ การหล่อพระพุทธรูป การหล่อและแกะสลักเทียนพรรษา การก่อสร้างโบสถ์และเจดีย์ รวมถึงจิตรกรรมฝาผนัง เป็นต้น

3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย เกิดจากการใช้ชีวิตจริง เช่น การค้นพบวิธีการรักษาโรคโดยใช้สมุนไพร การนวดแผนไทยและการทำอาหารไทย ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกิดจากประสบการณ์ที่มีการทำซ้ำหลายๆ ครั้งจนมั่นใจว่าเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต และได้บันทึก ถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นหลังได้ใช้ต่อไป

4) ภูมิปัญญาไทยมีการบอกเล่าสืบต่อกันมา เมื่อสามารถสรุปแนวปฏิบัติเรื่องใดได้ชัดเจนแล้ว ก็จะมีการจดบันทึกเอาไว้และมีการบอกเล่าให้คนรุ่นลูกหลานได้ทราบและปฏิบัติต่อไปได้โดยไม่ต้องเสียเวลาศึกษาหรือทดลองทำอีก จึงทำให้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่เป็นเสมือนมรดกทางสังคม

2. ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นอื่นหรือภูมิปัญญาสากล

ภูมิปัญญาสากลหรือภูมิปัญญาสมัยใหม่ที่รับมาจากท้องถิ่นอื่นส่วนใหญ่มาจากต่างประเทศ อาทิ ยุโรป ประเทศตะวันตก โดยเฉพาะประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส ออสเตรเลีย เยอรมันนี อิตาลี ญี่ปุ่น เกาหลี เป็นต้น โดยทั่วไปแล้วภูมิปัญญาสมัยใหม่มีลักษณะ ดังนี้

1) มาจากความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อันเป็นผลมาจากการคิดค้นทางด้านต่างๆ ทำให้เกิดความรู้สมัยใหม่ทางด้านวิทยาศาสตร์และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ความรู้ทางการแพทย์และสาธารณสุขสมัยใหม่ ความรู้ด้านสถาปัตยกรรมและวิศวกรรมศาสตร์ที่นำมาใช้พัฒนาอาคารที่อยู่อาศัย ด้านการขนส่งและการสื่อสาร เป็นต้น

2) มาจากพื้นฐานระบบอุตสาหกรรม ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และความรู้สมัยใหม่หลายด้าน ได้ถูกนำมาใช้ในระบบการผลิตที่สามารถผลิตด้วยเครื่องจักรกล มีมาตรฐานและผลผลิตได้คราวละมากๆ ผลผลิตจากโรงงานอุตสาหกรรมทำให้มีเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ทั้งที่ใช้ในสถานที่ทำงานและในสถานที่อยู่อาศัย

3) มาจากบริเวณที่มีสภาพอบอุ่นจนถึงหนาว ประเทศในกลุ่มตะวันตกมีส่วนสำคัญในการสร้างภูมิปัญญาสมัยใหม่ ส่วนใหญ่มีที่ตั้งอยู่ในเขตอบอุ่นและหนาว ดังนั้น การสร้างสิ่งต่างๆ ขึ้นมาทั้งที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุ จึงมีพื้นฐานสำคัญมาจากสภาพภูมิอากาศที่มีความแตกต่างจากสังคมไทยที่มีอากาศร้อนชื้น

4) ลักษณะอื่นๆ ได้แก่ ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อการนับถือศาสนาของแต่ละประเทศ

ภูมิปัญญาสากลในสังคมไทย เป็นองค์ความรู้ด้านต่างๆ ที่ถูกนำเข้ามาจากต่างประเทศ คิดโดยคนต่างประเทศหรืออาจเรียกอีกอย่างว่า ภูมิปัญญาเทศก็ได้และเมื่อภูมิปัญญาไทยได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติ ไม่ว่าจะอยู่ในระดับภูมิภาคหรือระดับโลก สามารถพัฒนาเป็นภูมิปัญญาสากลได้เช่นเดียวกัน ซึ่งภูมิปัญญาไทยกับภูมิปัญญาสากลหรือภูมิปัญญาเทศมีความสัมพันธ์ใน 3 ลักษณะ (สุพจน์ แสงเงิน และคณะ, 2550, หน้า 139) ดังนี้

1. การรับภูมิปัญญาสากลมาใช้ในสังคมไทย เป็นการพิจารณาเลือกรับ ภูมิปัญญาสากลที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อผู้คนในสังคมมาใช้ในสังคมไทย โดยมีแนวทางเบื้องต้นในการพิจารณาเลือกภูมิปัญญาสากลดังนี้

1.1 พิจารณาความแตกต่างด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณี การรับภูมิปัญญาสากลจากภายนอกประเทศเข้ามาต้องไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางวัฒนธรรม ประเพณี ไม่ทำลายวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามของชาติและไม่ก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ

1.2 พิจารณาสภาพเศรษฐกิจ ภูมิปัญญาสากลที่รับเข้ามาในประเทศต้องไม่ก่อให้เกิดความฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ไม่ควรมีราคาแพงหรือราคาสูงจนเกินไปและต้องไม่ซ้ำซ้อนกับภูมิปัญญาไทยที่มีอยู่ในท้องถิ่นดั้งเดิมที่มีคุณภาพใกล้เคียงกันเพราะจะทำให้เกิดความสิ้นเปลืองโดยไม่จำเป็น

1.3 พิจารณาด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพอนามัย ภูมิปัญญาสากลที่นำเข้ามาจะต้องไม่สร้างปัญหาให้กับสิ่งแวดล้อมของประเทศและสุขภาพอนามัยของประชาชน เช่น ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีบางอย่างอาจก่อให้เกิดมลภาวะให้กับประเทศ ซึ่งจะเป็นผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพอนามัยของคนไทย

2. การผสมผสานภูมิปัญญาไทยกับภูมิปัญญาสากล ถือว่าเป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมประการหนึ่ง โดยการผสมผสานต้องเกิดการพิจารณาไตร่ตรอง รู้จักภูมิปัญญาที่นำมาผสมผสานกันเป็นอย่างดี โดยใช้หลักเกณฑ์ 3 ประการ คือ ดีของเรา ดีของเขา เข้ากันได้ ดังนี้

2.1 คัดเลือกสิ่งที่มีคุณค่าจากภูมิปัญญาไทย

2.2 นำเอาสิ่งที่เป็นประโยชน์มาจากภูมิปัญญาสากล

2.3 ใช้หลักการผสมผสานที่เหมาะสม สอดคล้องเข้ากันได้จนเกิดเป็นสิ่งใหม่สร้างคุณค่าและคุณประโยชน์ต่อคนไทย

3. การพัฒนาภูมิปัญญาไทยสู่ความเป็นสากล คือ การพัฒนาภูมิปัญญาไทยให้มีคุณลักษณะที่เป็นที่ต้องการหรือเป็นที่ยอมรับของนานาชาติทั้งในเรื่องคุณประโยชน์ใช้สอย ภาพลักษณ์ ความสวยงาม ความทันสมัย สอดคล้องกับความต้องการ ความสนใจและวิถีการดำเนินชีวิตแบบสากลในระดับภูมิภาคหรือระดับโลก เช่น อาหารไทยที่เป็นที่รู้จักระดับโลก คือ ต้มยำกุ้ง มีการยอมรับในเรื่องรสชาติและคุณค่าทางโภชนาการ ด้วยเหตุที่ต้มยำกุ้งมีหลายรสชาติ ทั้งเปรี้ยว หวาน เค็ม เผ็ดปรับเปลี่ยนรสชาติให้เน้นหนัก มากน้อยตามแต่ความต้องการของผู้รับประทานได้แล้ว ยังมีเครื่องปรุงที่เป็นทั้งผักและสมุนไพรที่มีสรรพคุณทางยาไปในตัว เช่น ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด ใบกะเพรา จึงสอดคล้องกับกระแสโลกในปัจจุบันที่หันมาเน้น การดูแลตนเองแบบธรรมชาติบำบัด การใช้สมุนไพรปรุงอาหารจึงเป็นสิ่งที่ตรงกับความต้องการของสากลได้อย่างลงตัว

คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญา

คุณค่าของภูมิปัญญา ได้แก่ ประโยชน์ทางด้านจิตใจที่บรรพบุรุษของไทยได้สร้างสรรค์และสืบทอดมาอย่างต่อเนื่องจากอดีตสู่ปัจจุบัน ทำให้คนในชาติเกิดความรักและความภาคภูมิใจที่จะร่วมแรงร่วมใจสืบสานต่อไปในอนาคต เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรม ประเพณีไทย ศิลปะและวัฒนธรรมไทย ความมีน้ำใจ เป็นต้น

พระครูวินัยธรประจักษ์ จกธมโม (2545, หน้า 346) กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาไทย ดังนี้

1. ภูมิปัญญาไทยเป็นตัวกำหนดการรับความเจริญทางวิทยาการสมัยใหม่และวัฒนธรรมต่างประเทศ

2. ถ้าขาดการตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาไทยแล้ว ความรู้ใหม่จะไม่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

อภากร มินวงษ์ (2549, หน้า 186) ได้อธิบายถึงคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาไทยไว้ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาไทยช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง พระมหากษัตริย์ไทยทรงใช้ภูมิปัญญาในการสร้างชาติ สร้างความเป็นปึกแผ่นของประเทศมาโดยตลอด ตั้งแต่สมัยสุโขทัย พ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระองค์ทรงปกครองประชาชนด้วยพระเมตตา แบบพ่อปกครองลูก เป็นต้นว่า ผู้ใดประสบความเดือดร้อนก็สามารถยื่นกระดิ่งแจ้งความเดือดร้อนขอรับพระราชทานความช่วยเหลือ ทำให้ประชาชนมีความจงรักภักดีต่อพระองค์ต่อประเทศชาติหรือการร่วมสร้างบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองเป็นปึกแผ่น สมเด็จพระนเรศวรมหาราชพระองค์ทรงใช้ภูมิปัญญากระทำยุทธหัตถีชนะข้าศึกศัตรูและทรงกอบกู้เอกราชของชาติไทยคืนมาได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาราช รัชกาลปัจจุบันได้ทรงใช้ภูมิปัญญาสร้างคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติและพสกนิกรชาวไทยมากมายเหลือคณานับ ทรงใช้พระปรีชาสามารถแก้ไขวิกฤตการณ์ทางการเมืองภายในประเทศจนรอดพ้นภัยพิบัติหลายครั้งหลายหน พระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถหลายด้าน ในด้านการเกษตรพระองค์ทรงพระราชทานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่ ให้แก่พสกนิกรทำการเกษตรแบบสมดุลและยั่งยืน พื้นฟูสภาพแวดล้อมส่งผลให้บ้านเมืองมีความสงบสุขและมีความร่มเย็น

2. ช่วยสร้างความภาคภูมิใจและเกียรติภูมิแก่คนไทย คนไทยในอดีตกาลมีความสามารถเป็นที่ปรากฏในประวัติศาสตร์มากมาย เป็นที่ยอมรับของนานาชาติประเทศ เช่น นายขนมต้มเป็นนักมวยไทยที่มีฝีมือเก่งในการใช้อาวุธทุกส่วน ทุกท่าเป็นแม่ไม้มวยไทย สามารถชกมวยไทยจนชนะพม่าได้ถึงเก้าคนสิบคนในคราวเดียวกัน มวยไทยถือเป็นภูมิปัญญาด้านศิลปะป้องกันตัวชั้นเยี่ยม เป็นที่นิยมฝึกและแข่งขันหมู่ชาวไทยและชาวต่างชาติ ซึ่งในปัจจุบันมีค่ายฝึกสอนมวยไทยอยู่ทั่วโลก ไม่ต่ำกว่า 3,000 แห่ง ชาวต่างประเทศที่ได้ฝึกมวยไทยมีความภาคภูมิใจในการใช้กติกาของมวยไทย เช่น การไหว้ครูมวยไทย การใช้คำสั่งเป็นภาษาไทยทุกคำ อาทิ คำสั่งให้ชกหรือการสั่งให้แยกสิ่งเหล่านี้ถือเป็นภูมิปัญญาไทยที่น่ายกย่องและภาคภูมิใจ นอกจากนี้ภูมิปัญญาไทยที่โดดเด่นยังมีอีกมากมาย ยกตัวอย่างได้ ดังนี้

2.1 มรดกภูมิปัญญาไทยทางภาษาและวรรณกรรม คนไทยมีอักษรไทยใช้เองมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยและวิวัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน เป็นภาษาที่มีทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนสามารถผันเสียงได้มากที่สุุดภาษาหนึ่งของโลกและเป็นภาษาทางราชการของไทยอีกด้วย

2.2 วรรณกรรมไทยถือเป็นวรรณกรรมที่มีค่าไพเราะได้อรรถรสครบทุกด้าน วรรณกรรมหลายเรื่องเป็นที่ยอมรับของนานาชาติ จนกระทั่งได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศหลายภาษา

2.3 ภูมิปัญญาทางด้านอาหาร อาหารไทยเป็นอาหารที่มีความหลากหลายในรสชาติ ทั้งอาหารคาวและอาหารหวาน ปรุงง่าย รสอร่อยถูกปากทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ พืชที่ใช้ปรุงอาหารส่วนใหญ่ เป็นพืชสมุนไพรที่หาง่ายในท้องถิ่นและมีราคาถูก นอกจากนี้มีรสอร่อยแล้วยังมีคุณค่าทางโภชนาการและยังสามารถป้องกันโรคได้หลายชนิด พืชที่ใช้ประกอบอาหารที่เป็นพืชสมุนไพร เช่น ตะไคร้ ขิง ข่า และใบกะเพรา เป็นต้น

3. สามารถประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนามาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม คนไทยส่วนใหญ่จะยอมรับนับถือศาสนาพุทธ นอกจากนั้นยังมีศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์และศาสนาอื่น ๆ โดยได้นำหลักธรรมคำสอนทางศาสนาไปปรับใช้ในวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม ทำให้คนไทยเป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประณีประนอม รักสงบ ใจเย็น มีความอดทน ให้อภัยแก่ผู้ที่สำนึกผิด ดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายเป็นปกติสุข ทำให้คนในชุมชนพึ่งพากันได้ ถึงแม้จะอดอยากเพราะแห้งแล้งแต่ไม่มีใครอดตาย เพราะเป็นที่พึ่งพิงกันได้ มีการแบ่งปันกันแบบ “พริกบ้านเหนือ เกลือบ้านใต้” ซึ่งทั้งหมดนี้สืบเนื่องมาจากหลักธรรมคำสอนทางศาสนาใช้กับชีวิตประจำวัน

4. เป็นการสร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน ภูมิปัญญาไทยมีความเด่นชัดในการยอมรับนับถือและให้ความสำคัญแก่คน สังคมและธรรมชาติอย่างยิ่ง มีเครื่องบ่งชี้ที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนมากมาย เช่น ประเพณีไทย 12 เดือนตลอดปี ล้วนเคารพคุณค่าของธรรมชาติที่เหมาะสม เช่น วันสงกรานต์ที่อยู่ในช่วงฤดูร้อนเพราะฤดูร้อนกำลังต้องการความเย็นจึงมีการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่เพื่อแสดงความเคารพและขอพร เป็นวันแห่งครอบครัว ญาติพี่น้องพบปะกันด้วยความรักความอบอุ่น และประเพณีลอยกระทง คุณค่าอยู่ที่การบูชาเคารพบุญคุณของน้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิตของคน พืชและสัตว์ ซึ่งใช้ทั้งการบริโภคและอุปโภค ในวันลอยกระทงจึงเป็นวันแห่งการเคารพบูชาระลึกถึงคุณของน้ำ ทำความสะอาดแม่น้ำ ลำธาร จากตัวอย่างข้างต้นล้วนเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติทั้งสิ้น ในการรักษาป่าต้นน้ำลำธารได้ประยุกต์ให้มีประเพณีการบวชป่าให้คนเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ธรรมชาติ สภาพแวดล้อม ยังความอุดมสมบูรณ์แก่ต้นน้ำลำธาร พลิกฟื้นกลับคืนมาได้มาก อาชีพการเกษตรจัดเป็นอาชีพหลักของคนไทยคำนึงถึงความสมดุลของคน สังคมและธรรมชาติ โดยทำแต่น้อยพอยู่พอกิน แบบ “เอ็ดอยู่ เอ็ดกิน” เมื่อเหลือกินก็แจกญาติพี่น้องเพื่อนบ้านใกล้เคียงเคียง นอกจากนี้ยังนำไปแลกเปลี่ยนกับสิ่งของอย่างอื่นที่ตนไม่มีเมื่อเหลือใช้จริงๆ จึงจะขาย อาจกล่าวได้ว่า เป็นการทำการเกษตรแบบ “กิน-แจก-แลก-ขาย” ทำให้คนในสังคมได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบ่งปันกัน เคารพรักนับถือกัน เป็นญาติกันทั้งหมู่บ้านจึงอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความสัมพันธ์กันแบบแนบแน่นและแน่นแฟ้น ทรัพยากรธรรมชาติไม่ถูกทำลายไปมากนัก เนื่องจากทำพอยู่พอกินไม่โลภมากและทำลายมากเหมือนในปัจจุบัน ถือเป็นภูมิปัญญาสร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติให้อยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน

5. เปลี่ยนแปลงและปรับปรุงวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุคสมัย แม้ว่ากาลเวลาจะเปลี่ยนไปอย่างไรความรู้สมัยเดิมก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม เช่น การรู้จักนำเครื่องยนต์มาติดตั้งกับเรือใบพัดเป็นทางช่วยให้สามารถวิ่งได้เร็วขึ้น เรียกว่า เรือหางยาว การรู้จักทำการเกษตรแบบผสมผสานสามารถพลิกฟื้นให้ธรรมชาติอุดมสมบูรณ์คืนสภาพป่าเดิมที่ถูกทำลายไป การรู้จักใช้ภูมิปัญญาในการออมเงินสะสมทุนตามแบบสมัยใหม่ ให้สมาชิกกู้ยืมเพื่อปลดปล่อยหนี้สินและจัดสวัสดิการแก่สมาชิกจนชุมชนมีความมั่นคง เข้มแข็ง สามารถช่วยตนเองได้หลายร้อยหมู่บ้านทั่วประเทศ เช่น กลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้านคีรีวงค์ จังหวัดนครศรีธรรมราช จัดในรูปกองทุนหมุนเวียนของชุมชน กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ จังหวัดตราดของพระอาจารย์สุบิน ปณีโต ที่ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและนำผลที่ได้จากการกู้ยืมมาจัดเป็นสวัสดิการของชุมชน เป็นต้น

เมื่อป่าถูกทำลายเพราะตัดเพื่อปลูกพืชชนิดเดียวตามแนวทางการพัฒนาประเทศสมัยใหม่ที่หวังความมั่งคั่งร่ำรวย แต่ในที่สุดก็ขาดทุนและมีหนี้สินพันตัว สภาพแวดล้อมเกิดความสูญเสียและเสื่อมโทรม คนไทยจึงใช้ภูมิปัญญาในการปลูกป่าด้วยพืชที่กินได้และใช้ประโยชน์จากไม้ได้ด้วย มีพืชสวน พืชป่าไม้ผล พืชสมุนไพร สามารถมีกินมีใช้ตลอดชีวิตเรียกว่า “วนเกษตร” มีการแบ่งพื้นที่ใช้สอยอย่างเหมาะสม เมื่อป่าถูกทำลายคนในชุมชนก็ใช้ภูมิปัญญาในการรวมตัวเป็นกลุ่มรักษาป่าไว้ได้อย่างสมบูรณ์ดังเดิม

ส่วนในทะเลเมื่อปะการังธรรมชาติถูกทำลาย ปลาไม่มีที่อยู่อาศัย ประชาชนสามารถใช้ภูมิปัญญาสร้างปะการังเทียม (อูหัยม) ให้ปลาได้อยู่อาศัย วางไข่และขยายพันธุ์ให้เจริญเติบโตขยายพันธุ์จำนวนมากดั้งเดิม ถือเป็นการใช้ภูมิปัญญาช่วยปรับปรุงและประยุกต์นำมาใช้ได้ตามยุคสมัย จากข้อความดังกล่าวเบื้องต้นกล่าวสรุปได้ว่าคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาไทยมีดังนี้

1. ภูมิปัญญาไทยแสดงให้เห็นถึงการอนุรักษ์ที่ตังงาม ทั้งจารีตประเพณี วัฒนธรรมและการประดิษฐ์คิดค้นเพื่อใช้ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งอย่างมีคุณค่า เช่น การนวดแผนไทย สมุนไพรไทย
2. ภูมิปัญญาไทยก่อให้เกิดการคิดริเริ่มสร้างสรรค์คุณค่าทางสังคมใหม่ทั้งในสิ่งที่ป็นรูปธรรมและนามธรรม เช่น ภูมิปัญญาการบวชป่าไม้ เป็นต้น
3. ภูมิปัญญาไทยก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ การแปรรูปและการสร้างอาชีพใหม่ ทั้งด้านการผลิตสิ่งใหม่และวิธีการผลิตสิ่งใหม่ๆ เช่น หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นต้น
4. ภูมิปัญญาไทยก่อให้เกิดเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เช่น การทำปลาตะเพียนสานด้วยใบลานที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การทำขนมหม้อแกงของจังหวัดเพชรบุรี เป็นต้น
5. ภูมิปัญญาไทยก่อให้เกิดศิลปะของชาติ ซึ่งบรรพบุรุษได้สร้างสรรค์งานศิลปะไว้มาก เช่น จิตรกรรมฝาผนังลวดลายไทย ศิลปะการต่อสูมวยไทย การฟ้อนรำ เครื่องดนตรีไทย เป็นต้น ทำให้ประเทศไทยมีศิลปะเป็นของตนเองที่แสดงถึงความเป็นอารยธรรมของชาติ
6. ภูมิปัญญาไทยได้เสริมสร้างความสงบสุขในการดำรงชีวิต โดยสามารถนำมาปรับปรุงอุปนิสัยที่มีความโดดเด่นของคนไทย เช่น รอยยิ้มสยาม ความมีน้ำใจ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รักความสงบ ความขยัน และความอดทน เป็นต้น

7. ภูมิปัญญาไทยสามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคมได้ เนื่องจากการได้รับการยอมรับ และยกย่องจากชาวต่างชาติว่ามีขนบธรรมเนียมประเพณีที่งดงาม มีความสอดคล้องกับการรักษาคุณค่าทางธรรมชาติ เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

8. ภูมิปัญญาไทยสามารถสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง ทั้งที่เกิดขึ้นจากการที่ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมช่วยสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ

9. ภูมิปัญญาไทยสามารถเสริมสร้างให้คนไทยเกิดความภาคภูมิใจในศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิในความเป็นไทย

10. ภูมิปัญญาไทยสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงวิถีชีวิตของคนไทยให้เกิดการดำรงชีวิตเหมาะสมได้ตามยุคตามสมัย

จะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาไทยเกิดจากการที่บรรพบุรุษได้สั่งสมความรู้ประสบการณ์แล้วถ่ายทอดมาสู่คนรุ่นหลังนั้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ จึงสมควรที่ชาวไทยทุกคนมีส่วนร่วมในการสืบทอด รักษา อนุรักษ์ ศึกษาและเผยแผ่ให้อยู่คู่กับคนไทยและชาติไทย เพื่อให้เป็นที่ประจักษ์ต่อสายตาของชาวโลกต่อไป

แนวทางการดำรงรักษาภูมิปัญญาไทย

เนื่องจากภูมิปัญญาไทยมีความสำคัญดังกล่าวมาแล้วข้างต้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะมีแนวทางในการดำรงรักษาและดำเนินงานภูมิปัญญาไทย ซึ่งการดำรงรักษาภูมิปัญญาไทยมีแนวทาง 3 ประการ คือ การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาไทย การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยและการส่งเสริมภูมิปัญญาไทย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาไทย

การถ่ายทอดความรู้ คือ การบอกวิชาความรู้ให้ผู้เรียนเข้าใจและสามารถนำไปปฏิบัติได้ ภูมิปัญญาไทยสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ได้ทั้งในสถาบันและจากประสบการณ์ ซึ่งในสถาบันควรมีให้มีการเรียนการสอนในทุกระดับ ทุกประเภทและทุกรูปแบบการศึกษา โดยมีครูคอยทำหน้าที่เป็นผู้นำความคิด เป็นผู้ประสานความร่วมมือ ประสานแหล่งความรู้วิทยากรสากลกับภูมิปัญญาเพื่อให้เกิดการถ่ายทอด แลกเปลี่ยนและกระจายความรู้อย่างกว้างขวาง นอกจากนี้บทบาทของสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาควรเป็นหลักในการผลิตองค์ความรู้ที่เกิดจากการประสานวิทยากรสากลกับภูมิปัญญาเพื่อให้การอุดมศึกษามีบทบาทในการพัฒนาในทุกด้านให้เป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์ โดยคุณสมบัติของผู้เรียน (รายบุคคล/กลุ่ม) มีองค์ประกอบ ดังนี้ (พระครูวินัยธรประจักษ์ จกฤตมโฆ, 2545, หน้า 347)

1. ผู้เรียนทุกคนต้องรู้ถึงคุณค่าของภูมิปัญญา
2. ชุมชนต้องสามารถเลือกสรรภูมิปัญญามาแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม
3. ครอบครัว ชุมชนและสถาบันสังคมอื่นๆ และสื่อมวลชนต้องมีบทบาทในการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญา
4. ผู้เรียนในระดับสูงกว่าปริญญาตรี ต้องทำการประยุกต์วิทยากรสากลกับภูมิปัญญา มาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างเหมาะสม

นอกจากการเรียนรู้ในสถาบันดังกล่าวแล้ว การเรียนรู้แบบสังคมประภค คือการเรียน การสอนที่เกิดขึ้นจากการเลียนแบบและจดจำสืบทอดกันมาในครอบครัวและใช้การถ่ายทอดด้วย 2 วิธี คือ (สุพจน์ แสงเงิน และคนอื่นๆ, 2550, หน้า 135)

1. ใช้วิธีสาธิต คือ ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อธิบายทุกขั้นตอนให้ผู้เรียนได้ทดลองทำให้ เข้าใจและให้ปฏิบัติตาม

2. ใช้วิธีปฏิบัติจริง คือ ฟังคำบรรยาย อธิบาย สาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริงและปฏิบัติ ซ้ำๆ จนเกิดความชำนาญ เพราะผลงานที่เกิดขึ้นเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจริงสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ จริง

การถ่ายทอดภูมิปัญญาไทย จำเป็นต้องมีบุคคลผู้เป็นเจ้าขององค์ความรู้ในด้านนั้น และบุคคลที่เป็นเจ้าขององค์ความรู้ดังกล่าว ได้ชื่อว่าผู้ทรงภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชาวบ้านซึ่งทำหน้าที่ เป็นครูภูมิปัญญาไทย

ครูภูมิปัญญาไทย คือ บุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาด้านหนึ่งด้านใด เป็นผู้สร้างและสืบสาน ภูมิปัญญาดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่อง จนเป็นที่ยอมรับของสังคมและชุมชนและได้รับการยกย่องให้เป็น ครูภูมิปัญญาไทยเพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญา

ผู้ทรงภูมิปัญญาไทย คือ บุคคลผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาหรือผู้นำภูมิปัญญาต่างๆ มาใช้ประโยชน์จนประสบความสำเร็จ มีผลงานดีเด่นเป็นที่ยอมรับและได้รับการยกย่องในฐานะเป็น ผู้เชี่ยวชาญ สามารถเผยแพร่และถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของภูมิปัญญาในแต่ละสาขานั้นๆ ให้แพร่หลายไปอย่างกว้างขวาง

ส่วนปราชญ์ชาวบ้าน หมายถึง บุคคลผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้านและนำ ภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตจนประสบผลสำเร็จสามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของ อดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

ความเหมือนกันระหว่างผู้ทรงภูมิปัญญาไทยกับปราชญ์ชาวบ้าน คือ บทบาทและ ภารกิจ ในการนำภูมิปัญญาไปใช้แก้ปัญหาและการถ่ายทอดเพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงจากอดีตถึง ปัจจุบัน ส่วนความแตกต่างกันนั้นขึ้นอยู่กับระดับของภูมิปัญญาที่จะนำไปแก้ปัญหาและการถ่ายทอด กล่าวคือ ผู้ทรงภูมิปัญญาไทยย่อมมีความสามารถหรือภารกิจในการนำภูมิปัญญาระดับชาติไป แก้ปัญหาหรือถ่ายทอดหรือผลิตผลงานใหม่ๆ ที่มีคุณค่าต่อประเทศชาติโดยรวม ส่วนปราชญ์ ชาวบ้านมีความสามารถหรือภารกิจในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นไปแก้ปัญหา หรือถ่ายทอดในท้องถิ่น

ครูภูมิปัญญาหรือผู้ทรงภูมิปัญญาควรเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติตามภาวะผู้นำ อย่างน้อย ดังต่อไปนี้ (อร เณลิมพงษ์, 2542, อ้างถึงในณัฐวุฒิ ทรัพย์อุปลัมภ์, 2544, หน้า 28)

1. เป็นคนดีมีคุณธรรม มีความรู้ความสามารถในวิชาชีพต่างๆ มีผลงานด้านการพัฒนา ท้องถิ่นของตนและได้รับการยอมรับจากบุคคลทั่วไปอย่างกว้างขวาง ทั้งยังเป็นผู้ใช้หลักธรรมคำสอน ทางศาสนาของตนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการดำรงวิถีชีวิตโดยตลอด

2. เป็นผู้คงแก่เรียนและหมั่นศึกษาความรู้อยู่เสมอ ผู้ทรงคุณปัญญาจะเป็นผู้ที่หมั่น ศึกษาแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอไม่หยุดนิ่ง เรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบ เป็นผู้ลงมือทำโดย ทดลองทำตามที่เรียนมา อีกทั้งลองผิดลองถูกหรือสอบถามจากผู้รู้อื่นๆ จนประสบความสำเร็จเป็น

ผู้เชี่ยวชาญ มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ในแต่ละด้านอย่างชัดเจน เป็นที่ยอมรับความเปลี่ยนแปลง ความรู้ใหม่ๆ ที่เหมาะสมสามารถนำมาปรับปรุงใช้กับชุมชนและสังคมอยู่เสมอ

3. เป็นผู้นำของท้องถิ่น ผู้ทรงภูมิปัญญาส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่สังคมในแต่ละท้องถิ่น ยอมรับให้เป็นผู้นำ ทั้งผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งจากทางราชการและผู้นำตามธรรมชาติ ซึ่งสามารถเป็น ผู้นำของท้องถิ่นและช่วยเหลือผู้อื่นได้เป็นอย่างดี

4. เป็นผู้ที่สนใจปัญหาของท้องถิ่น ผู้ทรงภูมิปัญญาล้วนเป็นผู้ที่สนใจปัญหาของ ท้องถิ่นเอาใจใส่ศึกษาปัญหา หาทางแก้ไขและช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนของตนและชุมชนใกล้เคียง อย่างไม่ย่อท้อ จนประสบความสำเร็จเป็นที่ยอมรับของสมาชิกและบุคคลทั่วไป

5. เป็นผู้ขยันหมั่นเพียร ผู้ทรงภูมิปัญญาเป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียร ลงมือทำงาน และผลิตผลงานอยู่เสมอ ปรับปรุงและพัฒนางานให้มีคุณภาพมากขึ้น อีกทั้งมุ่งทำงานของตนอย่าง ต่อเนื่อง

6. เป็นนักปกครองและประสานประโยชน์ของท้องถิ่น ผู้ทรงภูมิปัญญานอกจากเป็นผู้ ที่ประพฤติตนเป็นคนดี จนเป็นที่ยอมรับนับถือจากบุคคลทั่วไปแล้ว ผลงานที่ท่านทำยังถือว่ามีความค่า จึงเป็นผู้ที่มีทั้งการครองตน ครองคน และครองงาน เป็นผู้ประสานประโยชน์ให้บุคคลเกิดความรักรัก ความเข้าใจ ความเห็นใจและมีความสามัคคีกัน ซึ่งจะทำให้ท้องถิ่นหรือสังคมมีความเจริญ มีคุณภาพ ชีวิตสูงขึ้นกว่าเดิม

7. มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้เป็นเลิศ เมื่อผู้ทรงภูมิปัญญาที่มีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์เป็นเลิศ มีผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและบุคคลทั่วไป ทั้งชาวบ้าน นักวิชาการ นักเรียน นิสิต/นักศึกษา โดยอาจเข้าไปศึกษาหาความรู้ หรือเชิญท่านเหล่านั้นไปเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ได้

8. เป็นผู้มีความรู้หรือบวราที่ดี ผู้ทรงภูมิปัญญา ถ้าเป็นคฤหัสถ์จะพบว่า ล้วนมี คู่ครองที่ดีที่คอยสนับสนุนช่วยเหลือ ให้กำลังใจให้ความร่วมมือในงานที่ท่านทำ ช่วยให้เกิดผลงานที่มี คุณค่า ถ้าเป็นนักบวชไม่ว่าจะเป็นศาสนาใดต้องมีบวราที่ดี จึงจะสามารถผลิตผลงานที่มีคุณค่าทาง ศาสนาได้

9. เป็นผู้มีความรอบรู้และมีความเชี่ยวชาญจนได้รับยกย่องว่าเป็นปราชญ์ ผู้ทรง ภูมิปัญญาต้องเป็นผู้มีความรอบรู้และเชี่ยวชาญ รวมทั้งสร้างสรรค์ผลงานพิเศษใหม่ๆ ที่เป็น ผลประโยชน์ต่อสังคมและมนุษยชาติอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยนั้นมีความเชื่อถือและความศรัทธา สืบต่อกันมา เป็นพื้นฐานในการสร้างสมองค์ความรู้ ดังนั้นประชาชนคนไทยจึงควรหันมาสนใจศึกษาองค์ความรู้ ความคิดความเชื่อที่ทรงคุณค่าของภูมิปัญญาในด้านต่างๆ และธำรงรักษาไว้ให้คงอยู่คู่ชาติไทยตลอดไป

2. ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย

สุพจน์ แสงเงิน และคนอื่นๆ (2550, หน้า 137-139) อธิบายถึงศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญา ไทยไว้ว่า เป็นการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย ได้แก่ ความรู้ในการเข้าใจชีวิต ธรรมชาติ ทรัพยากร สังคมและความรู้ในการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ศูนย์การเรียนรู้ ภูมิปัญญาไทยนี้มีได้หมายถึงตัวอาคารสถานที่ หากแต่หมายถึงสถานที่ที่มีผู้รู้ ประสบการณ์สามารถ

จัดการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของชุมชนไม่ว่าจะเป็นที่วัด โรงเรียน สำนักงาน องค์การบริหารส่วนตำบล สถานีอนามัย ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน กำนันหรือบ้านของผู้ของผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นครูภูมิปัญญา กล่าวได้อีกนัยหนึ่งก็คือเป็นการจัดการที่เกิดขึ้นโดยชุมชน โดยผู้นำที่สามารถดำเนินการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยวิธีการที่เหมาะสมกับศักยภาพของชุมชนนั้นๆ

บทบาทและหน้าที่ของศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย

1. เป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดองค์ความรู้ การศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
2. เป็นศูนย์ประสานเครือข่ายภูมิปัญญาไทย เพื่อเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนและพัฒนาการเรียนรู้ทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับชาติ
3. เป็นศูนย์กลางข้อมูลภูมิปัญญา

ประเภทศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย

1. ศูนย์การเรียนรู้ครอบครัว การถ่ายทอดภูมิปัญญาแห่งแรก คือ ครอบครัว จากพ่อแม่สู่ลูก จากพี่น้องเครือญาติใกล้ชิดแล้วถ่ายทอดแก่กันและกันเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาไว้ ความรู้หลายอย่างจะไม่มี การเผยแพร่ให้แก่ผู้อื่น เพราะถือว่าเป็นมรดกของวงศ์ตระกูล การถ่ายทอดนั้นมีหลายประการที่ไม่ได้แสดงออกอย่างชัดเจนว่าเป็นการถ่ายทอดหรือสืบทอด เพราะเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

2. ศูนย์การเรียนรู้วัดและชุมชน วัดถือว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการจัดกิจกรรม นานาประการ อาทิ กิจกรรมทางศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมทางสังคมของส่วนรวม ซึ่งพระภิกษุจะเป็นผู้ริเริ่ม เป็นผู้ประสานส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมดังกล่าว ผู้นำฝ่ายสงฆ์และผู้นำฝ่ายฆราวาสต่างมีความสำคัญในฐานะที่เป็นครู แม้จะไม่ใช่ผู้ถ่ายทอดเองโดยตรงแต่ก็ทำหน้าที่กำกับดูแลการจัดพิธีกรรมต่างๆ ให้ถูกต้องซึ่งวัดและพระภิกษุในปัจจุบันได้มีการฟื้นฟูบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ในชุมชน ถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งหน้าที่ในการเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนอีกด้วย เช่น ศูนย์การศึกษาในระบบ ศูนย์ศึกษานอกระบบ ศูนย์ฝึกอาชีพ สถานจัดประชุมสัมมนา ประชาคม และที่นัดหมายการทำกิจกรรมของชุมชน เป็นต้น

3. ศูนย์การเรียนรู้ครูเจ้าสำนัก การถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เด่นชัดที่สุด คือ การถ่ายทอดโดยบุคคลซึ่งเป็นผู้รู้ ผู้ชำนาญ ผู้เรียนอาจเป็นลูกหลานหรือลูกศิษย์ ผู้สนใจ ผู้เข้ามาศึกษาดูงาน ซึ่งการถ่ายทอดอาจจะมีพิธีกรรมที่เรียกว่า ยกครูหรือไหว้ครู อันเป็นเครื่องหมายสำคัญของความสัมพันธ์ซึ่งมีความหมายลึกซึ้ง เพราะครูจะเป็นผู้ถ่ายทอดไม่เพียงแต่ทักษะหรือวิธีการต่างๆ ให้เท่านั้น แต่จะถ่ายทอดจิตวิญญาณให้แก่ศิษย์ ศิษย์ที่เก่งและดีจริงจะสามารถสืบทอดทุกอย่างจากครูทั้งในเรื่องทักษะ เนื้อหา รูปแบบ และจิตวิญญาณในเรื่องนั้นๆ

4. เครือข่ายศูนย์การเรียนรู้ใหม่ของชุมชน การรวมกลุ่มเพื่อจัดการทรัพยากร จัดการผลิต จัดการทุนของตนเองในชุมชนจำเป็นต้องมีการเรียนรู้ใหม่ ซึ่งการเรียนรู้ภายในชุมชนไม่เพียงพออาศัยผู้รู้จากภายนอก เช่น การศึกษาดูงาน การประชุมสัมมนา การฝึกงานและการทดลองปฏิบัติให้คนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไปรวมทั้งกรณีอื่นๆ ซึ่งล้วนเป็นมหาวิทยาลัยชาวบ้าน ทั้งนี้

การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชนและเครือข่ายเป็นรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดรูปแบบหนึ่งในปัจจุบัน

ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาทั้ง 4 ประเภทดังกล่าวมีความเหมือนกัน คือ เป็นรูปแบบที่มีการถ่ายทอดการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติด้วยวิธีตัวต่อตัว อันเกิดจากความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้ถ่ายทอดกับผู้สืบทอด ด้วยกระบวนการที่มีลักษณะเป็นการบูรณาการทั้งเนื้อหาสาระและจิตวิญญาณซึ่งเป็นกระบวนการแบบองค์รวม

3. การส่งเสริมภูมิปัญญาไทย

พระครูวินัยธรประจักษ์ จุกธมโม (2545, หน้า 350) ได้เสนอแนวทางในการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยไว้ 4 ประการ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาไทยควรมีความเท่าเทียม ทัดเทียมเท่าวิทยาการสมัยใหม่
2. ส่งเสริมผู้นำและปราชญ์ชาวบ้านในการพัฒนาภูมิปัญญาและสร้างองค์ความรู้ใหม่
3. ควรเร่งดำเนินการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชนที่อยู่บนฐานของภูมิปัญญาเดิม
4. ให้สถาบันศาสนาเป็นศูนย์กลางในการสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่าง

พหุภาคีชุมชน สถาบันศาสนา หน่วยราชการ องค์กรพัฒนาเอกชนและภูมิปัญญาชาวบ้าน

สามารถ จันท์สุรย์ (2549, หน้า 30-31) กล่าวถึงแนวทางการดำเนินงานด้านภูมิปัญญาไทยว่าควรมีแนวทางในการดำเนินงาน ดังนี้

1. ให้ความสนใจ เป็นการให้ความสนใจในการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาสาระในเรื่องภูมิปัญญาอย่างแท้จริง โดยศึกษาจากข้อมูลเอกสาร งานวิจัยที่มีผู้ศึกษาไว้ก่อนแล้วเป็นเบื้องต้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในด้านต่างๆ เช่น ความหมาย ขอบข่าย ลักษณะและบุคคลที่เกี่ยวข้องด้านภูมิปัญญา เป็นต้น

2. ฝึกใฝ่เรียนรู้ โดยทำการศึกษาและค้นคว้าวิจัยเพิ่มเติมให้ได้องค์ความรู้ คำตอบในประเด็นใหม่ๆ ให้มีความชัดเจน ขยายออกไปจากข้อมูลเดิมที่มีอยู่แล้วเกิดความงอกเงยทางวิชาการจนปรากฏเป็นองค์ความรู้ใหม่และนำกลับมาสู่วงการด้านภูมิปัญญาต่อไป

3. การศึกษาดูงาน ผู้สนใจเรื่องภูมิปัญญาควรหาโอกาสเดินทางไปศึกษาดูงานในสถานที่จริง เยี่ยมเยียน พบปะ พูดคุย ใ้ถามสารทุกข์สุกดิบกับผู้รู้ ปราชญ์ ผู้ทรงภูมิปัญญา ศิลปิน ช่างจิตรกร ผู้เป็นเจ้าของผู้ผลิตผลงานภูมิปัญญาด้านต่างๆ เป็นการศึกษาแบบเจาะลึกให้เข้าใจและเข้าถึงบริบทของท่านผู้รู้จริงๆ ทั้งทางกว้าง ทางลึก วิถีชีวิตและจิตใจของท่าน อาจใช้เวลาศึกษายาวนานบ้างเพื่อเป็นการศึกษาอย่างรอบด้าน ทั้งนี้เพื่อเป็นการเรียนรู้อย่างจริงจัง

4. ประสานเครือข่าย เมื่อได้รู้จักบุคคลผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาแต่ละท่าน ในแต่ละสาขาแล้ว ควรทำการเชิญท่านเหล่านั้นมาพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ดูงานของกันและกัน เป็นการเปิดโอกาสให้ท่านต่อยอดองค์ความรู้ให้แก่กันและกัน ทำให้เกิดความรู้จักมักคุ้นกัน รวมตัวกันเป็นเครือข่ายองค์กรเดียวกัน ทำให้เกิดเป็นพลังเกิดการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาใหม่ได้

5. กระจายข้อมูล สามารถดำเนินการได้โดยการนำข้อมูล องค์ความรู้ องค์กร เครือข่าย แม้แต่ความเคลื่อนไหวที่เกี่ยวข้องออกมาเผยแพร่ทางสื่อสารมวลชนให้ผู้คนในสังคมประเทศได้รู้จัก รู้ความเป็นมาก่อให้เกิดความเชื่อถือและยอมรับเร็วขึ้นซึ่งจะเป็นผลดีต่อส่วนรวม

6. เกื้อกูลแหล่ง แหล่งในที่นี้หมายถึง แหล่งผลิตผลงาน แหล่งพำนักของท่านผู้ทรงภูมิปัญญาทั้งหลาย เป็นการเห็นคุณค่าในภูมิปัญญาไทย ควรส่งเสริมสนับสนุนให้ท่านเหล่านั้นได้ผลิตผลงานตามความถนัดของแต่ละคน ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปแบบของ งบประมาณ อุปกรณ์ สิ่งของ โอกาส สิทธิประโยชน์ต่างๆ ตามสมควรหรือแม้แต่การยกย่องเชิดชูให้เกียรติ ให้ความเคารพ เชิญท่านเผยแพร่ แลกเปลี่ยนผลงาน ปรับปรุงบริเวณพื้นที่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ดูงานในรูปแบบต่างๆ เช่น เป็น สถานที่ที่เรียนรู้ ฝึกงาน ศูนย์สาธิต เป็นที่แสดงผลงาน หรือเป็นพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

7. แสดงผลงาน การแสดงผลงานด้านภูมิปัญญาไทยเป็นการเปิดโอกาสให้ ผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาได้มีการแสดงผลงานที่เป็นผลผลิตจากภูมิปัญญาออกสู่สาธารณชนในวงกว้างให้เกิดมรรคผลตอบแทน ทั้งเจ้าของภูมิปัญญาและผู้บริโภค ในรูปแบบต่างๆ เช่น ตลาดสินค้า OTOP การจัดนิทรรศการเชิงวิชาการ การสาธิต การแสดงบนเวที จัดมหกรรมการแสดงภูมิปัญญาไทย หาทางสร้างรายได้จากมูลค่าเพิ่มของผลผลิตนั้นๆ เกิดผลเพิ่มพูนกลับไปสร้างภูมิปัญญาที่มีคุณค่าเพิ่มอีกได้

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.2.1 รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

การถ่ายทอดภูมิปัญญา มีนักวิชาการได้แบ่งรูปแบบการถ่ายทอดแตกต่างกันตามเกณฑ์ต่างๆ กัน ดังนี้ (เพ็ญศรี ฉิริยง และคนอื่นๆ, 2554, หน้า 19-24)

ริชาร์ด เอ็ม ดอร์วสัน (Richard M. Dorson, 1972, P. 5) กล่าวถึงวิธีการถ่ายทอดความรู้ของชาวบ้านมี 3 รูปแบบ ดังนี้

1. รูปแบบที่ให้คำพูด (Verbal) เช่น การบอกให้ทำ เป็นต้น
2. รูปแบบที่ไม่ใช้คำพูด (Non - Verbal) เช่น การทำให้ดู เป็นต้น
3. รูปแบบผสม (Mixed) คือ ใช้ทั้งสองรูปแบบข้างต้นในการถ่ายทอด

บริันดิง และแมคเคอร์แรเซอร์ (Brundage & Mackeracher, 1980, pp. 57-62) กล่าวถึงรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ 3 รูปแบบ ดังนี้

1. การถ่ายทอดความรู้แบบควบคุมชี้แนะ ช่วยให้ผู้เรียนได้รับทักษะความรู้เฉพาะที่จำเป็นในการทำกิจกรรม โดยผู้สอนเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาในเวลาอันสั้น ผู้เรียนไม่ต้องเสียเวลาค้นคว้าด้วยตนเอง เหมาะสำหรับผู้เรียนที่ต้องการเรียนรู้ทางการเรียนสูง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและคุณค่าให้แก่ตัวเอง

2. การถ่ายทอดความรู้แบบอำนวยความสะดวก (Facilitating) เหมาะสำหรับผู้เรียนที่ต้องการค้นพบความหมายใหม่ จนเกิดความคิดสร้างสรรค์ เจตคติ ทักษะ และวิธีการปฏิบัติจากสิ่งที่เรียนรู้ผสมผสานสิ่งที่เคยเรียนรู้ใหม่ เหมาะสำหรับผู้เรียนที่ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม เป็นการถ่ายทอดความรู้ที่ให้ผู้เรียนเกิดมโนภาพแห่งตน

3. การถ่ายทอดความรู้แบบร่วมมือ (Collaborating) เป็นกระบวนการเรียนการสอนที่ผู้เรียนผู้สอนร่วมมือกันแสวงหาความรู้และความคิดสร้างสรรค์ ผู้สอนต้องทำตัวเป็นผู้เรียนโดยเข้าร่วมกิจกรรมเสมือนเป็นผู้เรียนคนหนึ่ง

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2553, หน้า 90) กล่าวว่าวิธีการที่ชาวบ้านทุกหมู่เหล่าถ่ายทอดโดยใช้สติปัญญาของตนที่สั่งสมความรู้และประสบการณ์ เพื่อการดำรงชีพโดย

การถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งตลอดมา ด้วยวิธีการต่างๆ ที่แตกต่างกันไปตามสภาวะแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยอาศัยศรัทธาทางศาสนาคำเชื่อผีสา่งต่างๆ รวมทั้งความเชื่อบรรพบุรุษเป็นพื้นฐาน ในการถ่ายทอดเรียนรู้สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษในอดีตถึงลูกหลานในปัจจุบัน

รัตน์ะ บัวสนธิ์ (2533, หน้า 69-70) ได้เสนอการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแบ่งได้ 2 วิธี คือ

1. ครูเป็นตัวดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ในกรณีนี้บทบาทการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอยู่ภายใต้การกระทำของครู ซึ่งเป็นไปตามลักษณะกิจกรรมที่ได้จัดการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนั้น คือ ครูเป็นตัวแทนของปราชญ์ท้องถิ่นที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาดังกล่าวที่ได้รับการกำหนดเป็นหลักสูตรแล้ว

2. ปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน แทนที่ทางโรงเรียนจะให้ครูดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เปลี่ยนเป็นปราชญ์ท้องถิ่น ทำหน้าที่เป็นผู้สอนหรือเป็นครูแทน รวมทั้งให้ปราชญ์ท้องถิ่นทำหน้าที่ประเมินผลการเรียนของนักเรียนด้วย

สามารถ จันทรสุริย์ (2536, หน้า 150-152) จำแนกวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาไว้ 2 ประเภท ดังนี้

1. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก เด็กโดยทั่วไปไม่มีความสนใจในช่วงเวลาสั้นในสิ่งที่ใกล้ตัว ซึ่งแตกต่างจากผู้ใหญ่ กิจกรรมการถ่ายทอดจึงต้องง่ายไม่ซับซ้อน สนุกสนานและดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การลองทำ (ตามตัวอย่าง) การเล่นปริศนาคำทาย เป็นต้น วิธีการเหล่านี้เป็นการสร้างเสริมนิสัยและบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนา ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งเน้นจริยธรรมที่เป็นสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ

2. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ถือว่าเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ต่างๆ มาพอสมควรแล้วและเป็นวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีการบอกเล่าโดยตรง หรือบอกผ่านโดยผ่านวิธีสุขวัณ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นต่างๆ ดังจะเห็นได้โดยทั่วไปในพิธีการแต่งงานของทุกท้องถิ่น จะมีขั้นตอนมีคำสอนที่ผู้ใหญ่สอนคู่บ่าวสาวอยู่ทุกครั้ง รวมทั้งการลงมือประกอบอาชีพตามอย่างบรรพบุรุษ ซึ่งมีการถ่ายทอดเชื่อมโยงประสบการณ์มาโดยตลอด นอกจากนี้วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจะออกมาในรูปของการบันเทิงที่สอดแทรกในกระบวนการ และเนื้อหาหรือคำร้องของการแสดงบันเทิง เช่น ในคำร้องของลิเก ลำตัดของภาคกลาง โนรา หนังตะลุงของภาคใต้ หนังตะลุงของอีสาน (หนังประมอทัย) กลอนคำ คำสอยของภาคอีสาน คำขอของภาคเหนือ เป็นต้น คำสอนของศาสนา การเมืองการปกครอง การประกอบอาชีพ การรักษาโรคพื้นบ้าน รวมทั้งการปฏิบัติตนตามจารีตประเพณีต่างๆ

ถ้าหากจะแบ่งลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาในอดีตตามรูปแบบใหม่ๆ อาจแบ่งได้ 2 รูปแบบ ดังนี้

1. แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร คือ ลักษณะที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

2. แบบเป็นลายลักษณ์อักษร ในอดีตส่วนใหญ่ใช้จารึก หรือเขียนใส่ใบลานหรือสมุดข่อยที่ชาวภาคใต้ เรียกว่า บุตดำ บุตขาว เพื่อให้ผู้สนใจศึกษาเล่าเรียนสืบทอดกันมาได้วิธีหนึ่ง

ส่วนในปัจจุบันในยุคที่การสื่อสารมวลชน การคมนาคม เทคโนโลยีมีความเจริญก้าวหน้าทันสมัยและรวดเร็ว มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาผ่านทางสื่อสารมวลชนในทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็นหนังสือ

เอกสาร สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ และอื่นๆ จนทำให้เกิดการเลือกรับสาร หรือไม่รับสาร มีการถ่ายทอดรูปแบบที่หลากหลายออกไปมากมายก่อให้เกิดความสะดวกต่อผู้บริโภคมากยิ่งขึ้น

สามารถ จันทรสุริย์ และประทีป อินแสง (2541, หน้า 66-67) ได้กล่าวไว้ว่า การถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาไทยเพื่อรับใช้สังคมใหม่ในยุคปัจจุบัน บนพื้นฐานศิลปวัฒนธรรมไทยในยุคปัจจุบันนั้นกระทำได้ค่อนข้างยาก เนื่องจากได้ขาดช่วงในการสืบทอดภูมิปัญญาตั้งแต่ประเทศไทยได้รับเอาภูมิปัญญาสากลเข้ามาเป็นกระแสหลัก ในการเรียนรู้ในระบบการศึกษา ดังนั้นภูมิปัญญาไทยโดยเฉพาะในส่วนของการศึกษาพื้นบ้านได้ถูกตัดออกจากการศึกษาเรียนรู้ในวิถีชุมชนจนเกือบจะหมดสิ้น แม้ปัจจุบันได้มีการสืบค้นพัฒนา และถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยเป็นอย่างมากแล้วก็ตาม ภูมิปัญญาไทยก็ยังไม่สามารถฟื้นฟูกลับคืนมาให้สืบทอดอย่างทัดเทียมกับภูมิปัญญาสากลแต่ประการใด ทั้งนี้เนื่องจากภูมิปัญญาทั้งภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญานิรนาม และภูมิปัญญาไทยได้สูญหายไปเป็นจำนวนมากแล้ว ส่วนที่เหลือในขณะนี้ก็อยู่ในภาวะที่เสี่ยงกับการสูญหายทั้งจากอายุขัยของผู้ทรงภูมิปัญญาที่จะสืบทอด และทั้งจากกระแสของการพัฒนาสากลนิยมในยุคปัจจุบัน ซึ่งขณะนี้ยังคงเหลือภูมิปัญญาไทยอยู่บ้างในบางชุมชนชนบทที่มีผู้ทรงภูมิปัญญาดำเนินการสืบทอดสู่ลูกหลานในชุมชนเท่านั้น ดังนั้นเพื่อเป็นการสืบทอดภูมิปัญญา และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งจึงควรมีสื่อที่ได้รับการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยในฐานะผู้เป็นเจ้าของในท้องถิ่นนั้นด้วย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542, หน้า 42-43) ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาไว้ดังนี้ ภูมิปัญญากับการศึกษามีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เพราะมนุษย์ได้สั่งสมและสืบสานมรดกทางภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่องผ่านกระบวนการศึกษา โดยการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกคนรุ่นหนึ่ง ทำให้สามารถอยู่รอดและสร้างสรรค์ความเจริญต่างๆ บนพื้นฐานของภูมิปัญญาที่สั่งสมสืบมาได้จนปัจจุบัน วิวัฒนาการภูมิปัญญาการศึกษาไทยก็อยู่ในสภาพเช่นเดียวกัน การจัดการศึกษาไทยในระยะเริ่มแรกจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ยุคต้น ได้ให้ความสนใจในเรื่องการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยอย่างต่อเนื่อง บ้าน วัด และวังจึงมีบทบาทในการจัดการศึกษาของปวงประชาตามลำดับ ผู้ทรงภูมิปัญญา เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน พระสงฆ์ ผู้นำท้องถิ่น เป็นต้น ได้มีบทบาทในฐานะครูภูมิปัญญาไทย ที่มีหน้าที่ในการถ่ายทอด องค์ความรู้ซึ่งเป็นภูมิปัญญาด้านต่างๆ มาอย่างต่อเนื่อง และได้รับการยอมรับจากสังคมและชุมชนอย่างสูงในฐานะปูชนียบุคคลที่เรียกกันทั่วไปว่า “ครู” ซึ่งหมายถึง ผู้ปฏิบัติภารกิจหนักกว่าบุคคลธรรมดาเพราะมีความรับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวมมากกว่าโดยเฉพาะในด้านเป็นผู้นำทางวิถีคิดและวิถีการเรียนรู้ของชุมชนและสังคม

สรุปว่ารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญา มีรูปแบบการถ่ายทอดที่แตกต่างกันตามหลักเกณฑ์ที่แตกต่างกันไป อาจเป็นรูปแบบที่ใช้คำพูด รูปแบบที่ไม่ใช้คำพูด รูปแบบผสมที่ใช้ทั้งสองรูปแบบในการถ่ายทอด หรือแบบเป็นลายลักษณ์อักษร แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร หรือรูปแบบที่เป็นการถ่ายทอดความรู้แบบควบคุมชี้นำ รูปแบบการถ่ายทอดความรู้แบบอำนวยการความสะดวก และรูปแบบการถ่ายทอดความรู้แบบร่วมมือ ซึ่งมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่เด็กและผู้ใหญ่ อันแตกต่างกันไปตามสภาวะแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยอาจอาศัยศรัทธาทางศาสนา ความเชื่อปัจจุบัน รวมทั้งมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาผ่านช่องทางการสื่อสารมวลชนในทุกูปแบบ

2.2.2 กระบวนการเรียนรู้ และสืบทอดภูมิปัญญา

กระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญา

วิชัย ต้นศิริ (2536, หน้า 5) กล่าวว่า มนุษย์มีระบบการเรียนรู้ของสมาชิกในสังคม โดยวิธีการต่างๆ กัน ด้วยสติปัญญาอันล้ำเลิศของมนุษย์ สังคมยุคต่างๆ ได้สร้างขนบธรรมเนียมประเพณีปฏิบัติ วิถีชีวิตและทักษะของการหาเลี้ยงชีพ ตลอดจนความเชื่อถือทางศาสนาเพื่อสั่งสอนเยาวชน เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมของแต่ละสังคม กระบวนการเรียนรู้ของคนในสังคมสมัยก่อนจึงแทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน และสอดแทรกอย่างจงใจในพิธีการต่างๆ เช่น พิธีการโกนจุก พิธีการสมรส พิธีการบรรพชา พิธีสงกรานต์ พิธีกรรมทางศาสนา และพิธีงานศพ จะเห็นได้ว่าในพิธีการเหล่านี้มีบทเรียนหรือศาสน์ทางวัฒนธรรมและแนวประพฤติปฏิบัติที่ผู้ใหญ่ตั้งใจจะสั่งสอนผู้น้อย สอดแทรกอยู่อย่างแยบยล และเป็นพลังจิตใจที่หลอมรวมผู้คนในสังคมสงบ

การสร้างสรรคภูมิปัญญาในสังคมไทย เป็นการสั่งสมความรู้และประสบการณ์อันยาวนาน โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ลักษณะต่างๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติของมนุษย์ในการปรับตัวทั้งกับธรรมชาติเอง และการปรับตัวในสังคมด้วยกัน ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ สามารถสรุปได้ (อัจฉรี จันทมูล และ บุญชู ศรีเวียงยา, 2548, หน้า 14-15) ดังนี้

(1) การลองผิดลองถูก การที่มนุษย์เรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตและรักษาเผ่าพันธุ์ของตนเองให้อยู่รอด เช่น ในการหาอาหาร การรักษาพยาบาล การต่อสู้ธรรมชาติ เป็นต้น จากประสบการณ์การลองผิดลองถูกก็จะสะสมความรู้ความเข้าใจแล้วถ่ายทอดส่งต่อให้แก่ลูกหลานเผ่าพันธุ์ของตนจนกลายเป็นจารีต ธรรมเนียมหรือข้อห้ามของคนกลุ่มนั้นๆ

(2) การลงมือกระทำจริง เป็นการเรียนรู้ด้วยการลงมือกระทำจริงในสถานการณ์สิ่งแวดล้อมที่มีอยู่จริง

(3) การสาธิตวิธีการ การสั่งสอนด้วยการบอกเล่า การถ่ายทอดความรู้ การเรียนรู้จากการทำจริงได้พัฒนาต่อเนื่องมาจนเป็นการส่งต่อแก่คนรุ่นหลัง ด้วยการสาธิตวิธีการ การสั่งสอนด้วยการบอกเล่า และการสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

(4) พิธีกรรม ผ่านการเรียนรู้จากพิธีกรรม

(5) ศาสนา ผ่านการเรียนรู้จากพิธีกรรมศาสนาต่างๆ

(6) การแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์เป็นการแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่มคนที่แตกต่างกันเพื่อให้กระบวนการเรียนรู้ขยายตัวมีความคิดใหม่วิธีการใหม่เข้ามา

(7) การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ในการแก้ปัญหาทั้งทางสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมได้มีความพยายามเลือกเฟ้นความเชื่อ และธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาตามมาตรฐานความเชื่อเดิม ในขณะที่เดียวกันก็แก้ปัญหาในบริบทใหม่ได้ในระดับหนึ่ง

(8) ลักษณะครูปักหลักจำ เป็นลักษณะการแอบเรียน แอบเอาอย่าง แอบลอกทำดู ตามแบบอย่างที่เขาสังเกตอยู่อย่างเงียบๆ แล้วรับเอามาเป็นของตนเมื่อสามารถทำได้จริง

สรุปว่า ลักษณะกระบวนการเรียนรู้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ดั้งเดิมของสังคมไทย เป็นความรู้ที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์และการเรียนรู้ที่ยาวนาน มีลักษณะที่ประสมประสานและเชื่อมโยงกัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะสัมพันธ์แนบแน่นกับชุมชน ชุมชนที่เกิดขึ้นและดำรง

อยู่มานานย่อมมีภูมิปัญญาของชุมชนหรือภูมิปัญญาของตนเองทั้งสิ้น และมีการถ่ายทอดทั้งในลักษณะที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม

การถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญา

การถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมต่างๆ จากกลุ่มชนผู้เป็นภูมิปัญญา หรือจากวิถีร่องรอยที่ปรากฏ หรือจากภาพลักษณ์ค่านิยมไปสู่กลุ่มชนอีกกลุ่มหนึ่ง หรือรุ่นอายุหนึ่งของผู้คนจะต้องมีหลักการวิธีการ และรูปแบบที่จะทำให้อุบัติธรรมของกลุ่มชนนั้นๆ ได้รับการสืบทอดไปอย่างถูกต้อง อุดมด้วยคุณค่า คงไว้ซึ่งวิถีกระบวนการที่ยังครบถ้วนตามอย่างเดิมนั้น ควรจะต้องยึดหลักการสำคัญเพื่อเป็นบรรทัดฐานเบื้องต้นในการถ่ายทอดและสืบทอดโดยมีแนวทางการถ่ายทอดและการสืบทอด ดังนี้

เอกลักษณ์ บุญท้าว (2544) กล่าวถึงการถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของภาคอีสานนั้น ควรจะยึดอยู่บนกระบวนการถ่ายทอด และสืบทอดวัฒนธรรม 4 ประการ สรุปได้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วม (Participation) ในการถ่ายทอดหรือสืบทอด เพื่อให้คงไว้ซึ่งรูปแบบตาม วัตถุประสงค์ของวัฒนธรรมดั้งเดิมมากที่สุด ผู้ที่จะถ่ายทอดและผู้ที่จะทำการสืบทอดนั้นจะต้องมีส่วนร่วมในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง หรือทุกขั้นตอนเพื่อให้เข้าใจรูปแบบวิถี และเจตนารมณ์ของผู้สืบทอด มรดก ตั้งแต่โบราณมาจนถึงปัจจุบันอย่างลึกซึ้งที่สุด ซึ่งจะเป็นวิธีการที่ทำให้ผู้รับการถ่ายทอดเกิดความเข้าใจ ศรัทธา ซาบซึ้งกับวัฒนธรรมนั้นอย่างถ่องแท้ การถ่ายทอดเพื่อการสืบทอดใดๆ ก็ตาม ถ้าหากไม่เปิดโอกาสให้ผู้ที่จะเข้าไปสืบทอดได้เรียนรู้ ฝึกฝน โดยการปฏิบัติแบบใกล้ชิด หรือมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ แล้วยากที่จะเกิดความตระหนัก เห็นความสำคัญ เห็นคุณค่าของวัฒนธรรม ประเพณีนั้นๆ และไม่ส่งผลดีต่อการสืบทอดนั้นๆ ให้ดำเนินการไปอย่างราบรื่นและยั่งยืน กระบวนการมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาควรจะดำเนินการตามขั้นตอน 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญา

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติวัฒนธรรมภูมิปัญญา

ขั้นตอนที่ 4 ประเมินผลการศึกษาสืบทอดวัฒนธรรมภูมิปัญญา

2. การเรียนรู้ (Learning) ในกระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีของมนุษย์นั้น ปกติแล้ว จะต้องเรียนรู้จากสิ่งที่ย้ายไปหาสิ่งยาก ผู้เรียนสามารถที่จะเลือกเรียนได้ตามอัธยาศัย หรือตามความถนัดเพื่อให้เกิดความรู้ เกิดความเข้าใจที่ละชั้น ทีละตอนแบบค่อยเป็นค่อยไปอย่างมั่นคงและชัดเจน เพราะการเรียนรู้เป็นสิ่งเดียวที่จะทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงวัฒนธรรมและประเพณีที่แท้จริงได้ด้วยตัวเอง หากไม่มีการเรียนรู้อย่างถูกวิธีแล้ว ความเข้าใจในวัฒนธรรมประเพณีอาจคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง กระบวนการในการเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น ควรจะดำเนินการตามขั้นตอน 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การแยกแยะภูมิปัญญานิทรรศน์

ขั้นตอนที่ 2 การฝึกฝนพัฒนาการตามแบบ

ขั้นตอนที่ 3 การเข้าสู่ฐานปฏิบัติการ

ขั้นตอนที่ 4 การกำหนดแนวทางอนุรักษ์และพัฒนา

3. การปรับปรุงและพัฒนา (Improvement and Development) กระบวนการปรับปรุงและพัฒนาวัฒนธรรมประเพณี เพื่อให้ทันต่อยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลงและให้คุณค่าต่อชีวิตในสังคมปัจจุบันมากที่สุด เป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญที่สุด โดยปกติวัฒนธรรมประเพณีตลอดจนภูมิปัญญา จะเกิดการพลวัตปรับเปลี่ยนด้วยตัวผู้ปฏิบัติเองอยู่เสมอ เพราะในแต่ละยุคสมัยวัฒนธรรมมีการปรับเปลี่ยนถ่ายโอนทั้งรับเข้า และส่งออกกันอยู่ตลอดเวลา แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ชีตจำกัดหรือความพอดีของการปรับเปลี่ยนและถ่ายโอนก็ยังมีอยู่ ซึ่งผู้ที่จะชี้วัดขีดจำกัดหรือความพอดีของการปรับเปลี่ยนถ่ายโอนนั้นก็คือ เจ้าของวัฒนธรรม ประเพณีที่เฝ้าดูอยู่ทั้งชีวิตนั่นเอง ในการปรับปรุงและพัฒนาการถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานควรจะดำเนินการตามขั้นตอน 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสำรวจวิเคราะห์รูปแบบและคุณค่าในปัจจุบัน

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดแผนกลยุทธ์เพื่อพัฒนา

ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินการพัฒนาตามแผน

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลการปรับปรุงพัฒนา

4. การถ่ายทอดและการสืบทอด (Transference) ของเจตนารมณ์รวมไปถึงคำขอร้อง อ้อนวอนของผู้รู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานเพื่อให้ผู้คนในสังคมได้ทันย้อนไปถึงความเก่าความงามทางวัฒนธรรมประเพณีของสังคมเป็นสิ่งที่คนไทยไม่ควรจะมองข้าม หรือมองว่าไร้ค่า อนึ่งความดีงามของบรรพบุรุษที่คอยเฝ้าเพียรพยายามอนุรักษ์ สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมทั้งหมดมาสู่ลูกหลานในปัจจุบัน กำลังจะถูกปล่อยทิ้งลืมเลือนหรือให้ล่มสลายไป โดยไม่แยแสต่อเจตนารมณ์ของผู้รู้ภูมิปัญญาในยุคสุดท้ายนั้น กระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน เป็นสิ่งที่ถูกกล่าวอ้างถึงตลอดยุคสมัยที่ผ่านมา มีความพยายามหลายอย่าง เช่น การรณรงค์การแต่งกายพื้นเมือง การส่งเสริมการเล่นพื้นเมือง แต่นั้นเป็นการกล่าวอ้างให้เกิดการปฏิบัติเพื่อสนองต่อนโยบายเท่านั้น ถึงอย่างไรก็ตาม ภารกิจทั้งหลายที่พยายามสนองต่อนโยบายก็เป็นเพียงจุดเริ่มต้นเท่านั้น การที่จะผลักดันให้การปรับปรุงและพัฒนากระบวนการผลิตให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความเป็นจริงในปัจจุบัน จึงควรที่จะให้การสนับสนุนการถ่ายทอดและสืบทอดอย่างจริงจัง ซึ่งขั้นตอนในการถ่ายทอดและสืบทอดควรดำเนินการตามขั้นตอน 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างสำนักสาธารณชนด้านวัฒนธรรม

ขั้นตอนที่ 2 การคัดเลือกกลุ่มผู้สืบทอด

ขั้นตอนที่ 3 การกำหนดกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาอย่างยั่งยืน

สรุปว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นมักมีการถ่ายทอดทางบรรพบุรุษจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมีวิธีการดังนี้ การสืบทอดความรู้ภายในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องอาชีพของทุกหมู่บ้านที่แทบทุกครัวเรือนทำกัน การสืบทอดภายในครัวเรือน เป็นการสืบทอดความรู้ความชำนาญที่มีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือเป็นความสามารถเฉพาะบุคคลหรือเฉพาะครอบครัว เช่น ภูมิปัญญาด้านยารักษาโรค มักจะหวงแหนและเป็นความลับในสายตระกูล การฝึกฝนจากผู้รู้ ผู้ชำนาญเฉพาะอย่างเป็นทางการถ่ายทอดที่ผู้สนใจไปขอรับการถ่ายทอดวิชาการดัดแปลง และการพัฒนาขึ้นมาด้วยตนเองแล้วถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับหัตถกรรมไทยและหัตถกรรมหินอ่อน

หัตถกรรมไทย หมายถึง สิ่งที่สร้างขึ้นด้วยฝีมือมนุษย์ หรือกระบวนการผลิตสิ่งของด้วยมือที่ใช้แรงงานฝีมือเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิต วัตถุประสงค์เพื่อการใช้ประโยชน์โดยเฉพาะ มนุษย์ได้คิดประดิษฐ์เครื่องมือ เครื่องใช้ขึ้นมา เพื่อสนองความจำเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยอาศัยแรงงานจากมือของตน ดัดแปลงวัตถุดิบที่มีอยู่ในธรรมชาติใกล้ตัว เพื่อให้มีรูปร่างประโยชน์ใช้สอยเหมาะสม จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างงานหัตถกรรม เมื่อมีการผลิตซ้ำๆ กันมากจนเกิดความชำนาญ และถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง มีการใช้เทคโนโลยีที่คิดค้นขึ้นตามความก้าวหน้าของยุคสมัยนั้นๆ มาพัฒนากระบวนการผลิตหัตถกรรมให้มีคุณภาพได้มาตรฐาน และปรุงแต่งความงามของศิลปะในงานหัตถกรรมเพื่อสนองความต้องการทางจิต ใจ และคตินิยมความเชื่อ รวมทั้งประโยชน์ใช้สอยให้สอดคล้องกัน งานหัตถกรรมจึงกลายเป็นศูนย์รวมของสหวิทยาการศาสตร์ต่างๆ ที่มีคุณค่าทางศิลปะ วิทยาศาสตร์ สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ สืบทอดเป็นมรดกของคนในชาติไทย

คุณค่าของงานหัตถกรรมไทย

หัตถกรรมไทย มีความหมายสำคัญเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย เนื่องจากชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ต้องสัมพันธ์เกี่ยวกับ สิ่งของ เครื่องใช้ ซึ่งเป็นประติมากรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมต่างๆ งานหัตถกรรมจึงเป็นดังกระจกที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในแต่ละยุคสมัย เป็นตัวบอกเล่าประวัติศาสตร์ สภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ในกลุ่มชนต่างๆ คุณค่าของศิลปหัตถกรรม จึงแบ่งออกได้ดังนี้ (หัตถกรรมไทย, 2557, ออนไลน์)

1. ด้านประโยชน์ใช้สอย สร้างขึ้นบนพื้นฐานการดำรงชีวิต เพื่อตอบสนองความต้องการเพื่ออำนวยความสะดวกสบายทางกายภาพหรือเพื่อแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต
2. ด้านความเชื่อและค่านิยม งานศิลปหัตถกรรม แต่เดิมนั้นผู้สร้างและผู้ใช้เป็นคนเดียวกัน คือ สร้างขึ้นมาเพื่อใช้งานเอง การที่ผู้สร้างจะมีค่านิยมและความเชื่อต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ย่อมจะถ่ายทอดสู่งานที่ตนสร้างด้วยความรู้สึกนึกคิดของตน โดยมีแบบแผนของกลุ่มวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่เป็นตัวหล่อหลอม งานศิลปหัตถกรรมจึงสะท้อนความเชื่อ ค่านิยม ของผู้สร้าง
3. ด้านคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ และโบราณคดี เนื่องจากงานศิลปหัตถกรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นอย่างมีจุดประสงค์ และเป็นสิ่งที่สืบทอดกันมาแต่ในอดีตได้เป็นอย่างดีในฐานะข้อมูลหลักฐานที่เป็นรูปธรรมทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดี
4. ด้านคุณค่าทางด้านความเป็นเอกลักษณ์ของสังคมวัฒนธรรม งานศิลปหัตถกรรมเกิดขึ้นภายใต้ความแตกต่างทางสภาพแวดล้อม ฐานทรัพยากร ประเพณี คติความเชื่อ ที่หล่อหลอมเกิดเป็นแบบแผนวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม
5. คุณค่าทางด้านความงาม การสร้างงานศิลปหัตถกรรมย่อมประกอบขึ้นด้วยความต้องการทางประโยชน์ใช้สอย แต่ผู้สร้างก็ได้พิจารณารูปทรงที่เหมาะสมและความงามที่นำใช้สอยประกอบไปด้วย โดยได้แสดงออกผ่านทางรูปทรง โครงสร้าง ลวดลาย วัสดุ และมีอรรถวิจิตร ประณีต

6. คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ ด้วยการผลิตสินค้าและของที่ระลึกจากการท่องเที่ยว เป็นตัวสร้างรายได้ให้แก่ท้องถิ่น จนถึงการสร้างรายได้โดยการส่งออกต่างประเทศ

วิวัฒนาการของหัตถกรรมไทย

วิวัฒนาการของศิลปหัตถกรรมผ่านทางงานศิลปหัตถกรรม 3 ประเภท คือ เครื่องปั้นดินเผา เครื่องจักสาน และดอกไม้ประดิษฐ์ ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ศิลปหัตถกรรมมีวิวัฒนาการแบ่งเป็น 6 ช่วง ดังนี้ คือ (หัตถกรรมไทย, 2557, ออนไลน์)

1. สมัยแห่งการสืบทอดความรู้เรื่องของอยุธยา งานด้านศิลปหัตถกรรมได้มีการขยายตัวเจริญก้าวหน้าและมีลักษณะเฉพาะตัวมากขึ้น มิใช่เป็นการเลียนแบบอยุธยาแต่เพียงอย่างเดียว
2. สมัยแห่งการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก ในสมัยรัชกาลที่ 4 และ 5 ได้มีการรับแนวคิดแบบตะวันตก การรับอิทธิพลตะวันตกนี้ได้มีผลต่องานทางด้านศิลปหัตถกรรมทั้งโดยตรงและทางอ้อม
3. สมัยแห่งการสร้างเอกลักษณ์ไทยและพึ่งตนเอง สังคมไทยในสมัยรัชกาลที่ 6 นั้นมี 2 ภาพซ้อนกันอยู่ ภาพหนึ่ง คือ การรับอิทธิพลตะวันตก ซึ่งสืบเนื่องต่อมาแต่อีกภาพหนึ่งได้รับอิทธิพลตะวันตกในเรื่องการสร้างเอกลักษณ์ของชาติและพึ่งตนเองด้วย
4. สมัยแห่งการสร้างชาติ ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ศิลปหัตถกรรมได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับประเด็นนี้ในลักษณะที่มีการพัฒนาการเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรม โดยเป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่ดำเนินการโดยรัฐเป็นสำคัญ
5. สมัยแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีการสานต่อนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรม จากสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม หากแต่เป็นการเน้นเศรษฐกิจแบบเสรี ศิลปหัตถกรรมที่ได้ก้าวเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมนี้ จึงได้มีการพัฒนาโดยเอกชนมากยิ่งขึ้น
6. สมัยแห่งการฟื้นฟูศิลปหัตถกรรม ประมาณหลัง พ.ศ. 2520 เป็นต้นมานั้น ศิลปหัตถกรรมดำเนินไปใน 2 แนวทางเป็นสำคัญ แนวทางหนึ่งคือ การก้าวต่อไปควบคู่กับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี แต่อีกแนวทางหนึ่ง คือ การหวนกลับมาฟื้นฟูและอนุรักษ์งานทางศิลปหัตถกรรมแบบดั้งเดิม

ความหมายหัตถกรรมหินอ่อน

สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมได้ให้ความหมาย ขอบข่าย ประเภท คุณลักษณะ และอื่นๆ เกี่ยวกับหัตถกรรมหินอ่อนไว้ดังนี้ (ระบบการขอรับรองมาตรฐานชุมชน, 2557 : ออนไลน์)

หัตถกรรมหินอ่อน หมายถึง ผลิตภัณฑ์หินอ่อนธรรมชาติที่ทำด้วยมือ โดยใช้เครื่องมือช่วยในการตัด เจียร กิ่ง และขัดหินอ่อนให้เรียบเป็นมันหรือไม่ขัดก็ได้ และอาจมีการประกอบด้วยวัสดุอื่นตามความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์

ขอบข่ายหัตถกรรมหินอ่อน

ครอบคลุมเฉพาะหินอ่อนธรรมชาติที่ใช้ทำเครื่องประดับกาย ของใช้เบ็ดเตล็ด เครื่องตกแต่งอาคารบ้านเรือน และเครื่องเรือน เท่านั้น ทั้งนี้ไม่ครอบคลุมถึงวัสดุก่อสร้างที่ทำจากหินอ่อน เช่น แผ่นหินอ่อน เสาหินอ่อน เป็นต้น

ประเภทหัตถกรรมหินอ่อน

หัตถกรรมหินอ่อน แบ่งออกเป็น 1 ประเภท คือ

1. ประเภทเครื่องประดับกาย เช่น เข็มกลัด แหวน
2. ประเภทของใช้เบ็ดเตล็ด เช่น ที่เสียบปากกา ฐานสำหรับใส่นาฬิกา ที่วางสบู่
3. ประเภทเครื่องตกแต่งอาคารบ้านเรือน เช่น รูปแกะสลัก
4. ประเภทเครื่องเรือน เช่น โต๊ะ เก้าอี้

คุณลักษณะหัตถกรรมหินอ่อนที่ผู้ซื้อต้องการ

ลักษณะทั่วไป

1. ต้องไม่บิ่น ไม่มีตำหนิที่มีผลต่อการใช้งาน และความสวยงาม ในกรณีที่มีการขีดผิว ผิวต้องเรียบ และเป็นมันสม่ำเสมอ
2. กรณีที่มีการประกอบด้วยวัสดุอื่น ต้องมีลักษณะที่ปลอดภัย หรือเกิดอันตรายแก่ผู้ใช้น้อยที่สุด
3. กรณีที่ชิ้นงานประกอบด้วยหินอ่อนมากกว่าหนึ่งชิ้น ต้องประกอบด้วยความประณีต ติดแน่นคงทน บริเวณรอยต่อต้องไม่มีรอยเปราะเปื้อนของสารที่ใช้ยึดติดชิ้นหินอ่อนเข้าด้วยกัน
4. กรณีที่มีรอยตกแต่ง ต้องคงความสวยงามของผลิตภัณฑ์ไว้

การใช้งาน

ต้องสามารถใช้งานได้ตรงตามประเภทของผลิตภัณฑ์

การบรรจุหัตถกรรมหินอ่อน

หากมีการบรรจุหัตถกรรมหินอ่อนในภาชนะบรรจุ ภาชนะนั้นจะต้องสะอาด เรียบร้อย แข็งแรงพอที่จะป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับหัตถกรรมหินอ่อนได้

เครื่องหมายและฉลากหัตถกรรมหินอ่อน

ฉลากหัตถกรรมหินอ่อนต้องมี เลข อักษร หรือเครื่องหมายแจ้งรายละเอียดต่อไปนี้อย่างชัดเจน

1. ชื่อเรียกผลิตภัณฑ์ เช่น เข็มกลัด แหวน
 2. จำนวน
 3. ชื่อผู้ทำ หรือสถานที่ทำ พร้อมสถานที่ตั้ง หรือเครื่องหมายการค้าที่จดทะเบียน
- ในกรณีที่ใช้ภาษาต่างประเทศ ต้องมีความหมายตรงกับภาษาไทยที่กำหนดไว้ข้างต้น

การทดสอบผลิตภัณฑ์หินอ่อน

การทดสอบลักษณะทั่วไป

ลักษณะพื้นผิว ต้องไม่บิ่น ไม่มีตำหนิที่มีผลต่อการใช้งาน และความสวยงาม ผิวที่ขัดต้องเรียบ

การประกอบด้วยวัสดุอื่น(ถ้ามี) ต้องมีลักษณะที่ปลอดภัย หรือเกิดอันตรายแก่ผู้ใช้น้อยที่สุด การประกอบชิ้นงานด้วยหินอ่อนที่มากกว่าหนึ่งชิ้น (ถ้ามี) ต้องประกอบด้วยความประณีต ติดแน่น คงทน บริเวณรอยต่อต้องไม่มีรอยเปราะเปื้อนของสารที่ใช้ยึดติดชิ้นหินอ่อนเข้าด้วยกัน รอยตกแต่ง (ถ้ามี) ต้องคงความสวยงามของผลิตภัณฑ์ไว้

การทดสอบการใช้งาน การบรรจุ และเครื่องหมายและฉลาก ให้ตรวจพินิจ

สรุป หัตถกรรมหินอ่อน คือ ผลิตภัณฑ์หินอ่อนธรรมชาติที่ทำด้วยมือ โดยใช้เครื่องมือช่วยในการตัดเจียร กลึง และขัดหินอ่อนให้เรียบเป็นมันหรือไม่ขัดก็ได้ และอาจมีการประกอบด้วยวัสดุอื่นตามความเหมาะสม ของผลิตภัณฑ์ ใช้แรงงานฝีมือเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิต มีวัตถุประสงค์เพื่อการใช้ประโยชน์โดยเฉพาะ เพื่อสนองความจำเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตประจำวัน มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง หัตถกรรมหินอ่อนมีคุณค่าหลายด้านไม่ว่าจะเป็นด้านประโยชน์ใช้สอย ด้านความเชื่อและค่านิยม ด้านคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ด้านคุณค่าทางด้านความ เป็นเอกลักษณ์ของสังคมวัฒนธรรม คุณค่าทางด้านความงาม และคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้

2.4.1 แนวคิดการจัดการความรู้

ความเป็นมาของการจัดการความรู้ (History of Knowledge Management) เริ่มใช้กันอย่างแพร่หลายในช่วงปี 1980 แต่การจัดการความรู้ นั้นเริ่มมีมาหลายทศวรรษ โดยกลุ่มนักปรัชญา บรรณารักษ์ ครูและนักเขียนได้มีการนำแนวคิดดังกล่าวใช้มานานภายใต้เทคนิคเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ยังคงมีข้อถกเถียงว่าการจัดการความรู้ นั้นเกิดขึ้นมานานก่อนที่จะมีการนำมาใช้กัน การอธิบายการจัดการความรู้ในบางรูปแบบนั้นเกิดขึ้นมาเป็นเวลานาน และบุคคลมีการค้นพบการ แลกเปลี่ยนความรู้ที่หลากหลายแนวทาง เพื่อที่จะสร้างความรู้จากประสบการณ์เดิม และขจัดความซ้ำซ้อนในระยะแรก มีการใช้เทคโนโลยีในการถ่ายทอดความรู้ของแต่ละบุคคล ซึ่งตามความเป็นจริงแล้วการถ่ายทอดความรู้ส่งผ่านมาทางมรดกทางวัฒนธรรมที่เกิดจากผู้อพยพที่มาจากแต่ละพื้นที่

จากการศึกษาความหมายและคำจำกัดความของการจัดการความรู้ นั้นพบว่า มีเนื้อหาที่ใกล้เคียงกัน ทั้งนี้สามารถสรุปรวมความหมายของการจัดการความรู้ คือ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการกระบวนการสร้างความรู้ที่เป็นระบบ โดยมีการจัดเก็บ และการแบ่งปันความรู้ รวมถึงการระบุสภาพปัจจุบัน การกำหนดความต้องการ และการแก้ไขปรับปรุงกระบวนการที่จะส่งผลกระทบต่อการจัดการความรู้ให้ดีขึ้น (Kucza, 2001) และเพื่อพัฒนาความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งในองค์การ (Davenport & Prusak, 1998, p. 5) อีกทั้งการจัดการความรู้เป็นกลยุทธ์การบริหารจัดการที่ทำให้บุคลากร

ในองค์การได้รับความรู้ที่ต้องการภายในเวลาที่เหมาะสม (O' Dell, Grayson and Nilly, 1998, pp. 3-7) และมีลักษณะการบริหารแบบบูรณาการ เพื่อก่อให้เกิดคุณประโยชน์ตามที่ได้คาดหวังไว้ (Trapp, 1999) ตลอดจนเป็นเรื่องของการเพิ่มประสิทธิภาพขององค์การเพื่อให้เกิดความสำเร็จ โดยใช้ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้ที่เหมาะสม (Boyett & Boyett, 2001)

เมื่อพิจารณาโดยรวมพบว่า นิยามการจัดการความรู้ส่วนใหญ่จะมีประเด็นหลัก 3 ประเด็น คือ

1) เป็นกระบวนการสร้างองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ ที่มีความสัมพันธ์กับการจำแนก การกำหนด การรวบรวม การเข้าถึง และการแลกเปลี่ยนความรู้ 2) เป็นกลยุทธ์ในการบริหารจัดการ วิธีปฏิบัติที่มีลักษณะแบบบูรณาการ และ 3) การจัดการความรู้ทำให้ผลการดำเนินงานขององค์การมีประสิทธิภาพที่ดีขึ้น

สรุป การจัดการการความรู้ หมายถึง กระบวนการสร้างองค์ความรู้ที่เป็นระบบในการแสวงหาความรู้ การกำหนดความรู้ การเข้าถึงความรู้ และการแลกเปลี่ยนความรู้ที่เหมาะสม เพื่อสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานและการแก้ไขปัญหาต่างๆ รวมไปถึงรูปแบบการบริหารจัดการที่มีลักษณะบูรณาการให้สอดคล้องกับเวลาและบริบทแวดล้อม โดยมีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานทั้งในระดับองค์การและระดับชุมชนให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ประโยชน์ของการจัดการความรู้ ตามแนวคิดของ Davenport & Prusak (1998, p.25) มี 2 แง่มุม คือ 1) ประโยชน์ในการที่องค์การสามารถสร้างความสามารถและความสำเร็จในการดำเนิน ทางธุรกิจได้อย่างยั่งยืน และ 2) ประโยชน์ได้แก่แง่มุมของการสร้างระบบในการจัดเก็บและกระจายความรู้ ในองค์การ เพื่อให้ความรู้ที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวบุคคลซึ่งอาจกระจายอยู่มากมายแต่ไม่สามารถนำมาใช้ ประโยชน์ได้หรือสร้างคุณค่าได้

อย่างไรก็ตามแนวคิดเกี่ยวกับประโยชน์ของการจัดการความรู้ของชัชวาลย์ วงษ์ประเสริฐ (2548, p. 64) ได้แบ่งออกเป็น 2 มุมมอง คือ 1) ประโยชน์ของการจัดการความรู้ทั่วไปในแง่ของการเพิ่มศักยภาพขององค์การ ปรับปรุงความรับผิดชอบ เพิ่มการเรียนรู้และนวัตกรรมผ่านกระบวนการจัดการความรู้ ช่วยจัดการความรู้พื้นฐานขององค์การ และ 2) ประโยชน์ของการจัดการความรู้กับองค์การ ในแง่ของการช่วยเพิ่มผลผลิตและผลกำไร ช่วยพัฒนารักษาแรงงานความรู้ และการเพิ่มความสามารถ ในการตัดสินใจ

จากมุมมองและแนวคิดเกี่ยวกับประโยชน์ของการจัดการความรู้ของทั้ง 2 ท่านค่อนข้างมีความสอดคล้องกันในเรื่องของความสามารถและการแข่งขันด้วยความรู้ ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า ประโยชน์ของการจัดการความรู้นั้นประกอบด้วยแง่มุมที่สำคัญ 2 ลักษณะ คือ ทำให้เกิดความสามารถในการพัฒนาและการแข่งขันให้เกิดความยั่งยืน และการทำให้การสร้างองค์ความรู้ที่สำคัญที่อาจอยู่ในรูปของความรู้โดยนัยขององค์การ ไม่ให้สูญหายไปพร้อมกับบุคคลซึ่งในการศึกษาครั้งนี้เน้นศึกษาในลักษณะของการสร้างองค์ความรู้ที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวบุคคลมาจัดเก็บอย่างเป็นระบบ และสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

หลักการที่สำคัญที่จะทำให้การจัดการความรู้ประสบความสำเร็จเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อองค์การได้นั้น มีผู้รู้และนักวิชา การจัดการความรู้ ได้เสนอหลักการที่สำคัญในการจัดการความรู้ไว้อย่างน่าสนใจมากมาย อาทิ แนวคิดของ Hope & Hope (1997, pp. 74-81) ได้อธิบายว่าหลักการจัดการความรู้มี 2 มุมมอง คือ 1) The Information School คือ การมองการ

จัดการความรู้ในเชิงของการจัดข้อมูลข่าวสารในองค์กร ซึ่งขับเคลื่อนโดยใช้ Groupware และ Internet โดยเป็นแนวคิดการใช้ประโยชน์จากความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) หรือที่อยู่ในรูปของเอกสารต่างๆ หรือเรียกว่าความรู้ในเชิงวัตถุ ที่สามารถจับต้องได้ วิเคราะห์และถ่ายทอดได้อย่างสะดวกสบาย ดังนั้นหลักการจัดการความรู้ในมุมมองนี้เน้นการออกแบบระบบ การเข้าถึงความรู้อย่างชัดเจน และมุมมองที่ 2) The Behavior School คือ การมองถึงการสร้างการเรียนรู้ขององค์กร โดยเกิดจากการพิจารณาปัญหาของการจัดการความรู้ในเชิงระบบฐานความรู้ในเชิงเทคโนโลยี แล้วพบว่า ภายในองค์กร มีวัฒนธรรมย่อยต่างๆ และจะมีรู้หรือค่านิยมที่ไม่ชัดเจนอยู่มากมาย (Tacit Knowledge) เนื่องจากวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อของแต่ละบุคคลมีความแตกต่างกัน ดังนั้นจึงสรุปมุมมองของ Hope & Hope ว่ามีหลักการที่สำคัญในการมองการจัดการความรู้ในเชิงระบบที่มีความชัดเจน จับต้องได้ และการจัดการความรู้โดยมองที่วัฒนธรรมย่อยในองค์กรที่มอง ค่านิยม ความรู้ที่ไม่สามารถจับต้องได้เป็นหลัก

ในขณะที่นักวิชาการบางท่านได้มีการเสนอหลักการสำคัญของการจัดการความรู้ในมุมมองที่แตกต่างกันออกไป อาทิเช่น Petrash (2001, p. 16) เสนอทัศนะว่า การจัดการความรู้มีหลักการที่สำคัญที่จะต้องตระหนัก คือ องค์กรต้องทำให้ทุกคนในองค์กรมีความเข้าใจในบริบทและวิสัยทัศน์ขององค์กร

Senge, Cambron-McCabe, Lucas, Smith, Dutton & Kleiner, (2000, p. 23) เสนอทัศนะว่า การจัดการความรู้ที่มีผลมากที่สุดก็คือ การมีผู้นำองค์กรที่ส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการจัดการความรู้ในองค์กร โดยการร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์องค์กร เพื่อมิให้เกิดความตึงเครียดเมื่อมีการนำการจัดการความรู้มาใช้

Argyris (อ้างถึงใน Sallis & Gary, 2002, pp. 11-15) เสนอทัศนะว่า การจัดการความรู้เป็นหัวใจสำคัญและเป็นความจำเป็นหลักขององค์กรที่จะต้องการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้โดยเสนอหลักการที่สำคัญ 2 ประการ ในการจัดการความรู้ คือ 1) องค์กรต้องลดช่องว่างของความรู้ และสามารถที่จะจำแนกความแตกต่างระหว่างการนำทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติได้ และ 2) องค์กรต้องสร้างความเข้าใจให้พนักงานในกระบวนการของการนำทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติรวมทั้งต้องมีความชัดเจนและมีแนวคิดที่สำคัญในการจัดการความรู้ที่มีอยู่ไปใช้ให้เกิดความสำเร็จในงาน

Wheatley (2001, pp. 6-8) เสนอทัศนะว่า องค์กรจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการความรู้ 6 ประการ ดังต่อไปนี้ จึงจะประสบความสำเร็จตามวิสัยทัศน์องค์กรได้ คือ

- 1) ความรู้เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์
- 2) คน ต้องการแรงจูงใจในการสร้างสรรค์ความรู้
- 3) คน คือ นักความรู้ ดังนั้นองค์กรต้องเปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้
- 4) จริงๆ แล้วทุกคนมีความต้องการการแบ่งปันความรู้หรือการแลกเปลี่ยนความรู้
- 5) การจัดการความรู้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเทคโนโลยีแต่เพียงอย่างเดียว
- 6) การจัดการความรู้ต้องใช้เวลาและกระบวนการจัดการที่เหมาะสม

ดังนั้นหลักการที่สำคัญในการจัดการความรู้ ได้มีการแบ่งแนวคิดออกเป็น 2 มุมมองหลัก คือ ตามมุมมองของ Hope & Hope (1997) ที่มองว่าหลักการในการจัดการความรู้แบ่งตามประเภทของความรู้ 2 ประเภทหลัก คือ Tacit Knowledge และ Explicit Knowledge รวมไปถึงการจัดการ

ความรู้โดยใช้กิจกรรมเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ในองค์กร ในขณะที่มุมมองของ Petrash, (2001) Senge, Argyris & Schin (1978) และ Wheatley (2001) มองในแง่ของปัจจัย ที่สำคัญในการจัดการความรู้ให้ประสบผลสำเร็จ โดยมีทัศนะว่าหลักการที่สำคัญของการจัดการความรู้ก็คือ องค์กรต้องตระหนักว่า ความรู้เป็นสิ่งที่ขับเคลื่อนในการนำไปสู่ความสำเร็จ การเห็นคุณค่าของการจัดการความรู้ โดยมุ่งให้ความสำคัญต่อคน ในการร่วมกันพัฒนาวิธีการทำงานในรูปแบบใหม่ๆ เพื่อการพัฒนาชุมชนและตนเอง

สำหรับตัวชี้วัดการจัดการความรู้ พัชรินทร์ สิริสุนทร (2550, หน้า 49-50) อธิบายว่า ตัวชี้วัดของการจัดการความรู้มีความแตกต่างกันไปตามเป้าหมายและความต้องการขององค์กรหรือสถาบัน สังคม วัฒนธรรมองค์กร และบริบททางสังคมวัฒนธรรม ตัวอย่างเช่น Malcolm Baldrige National Quality Award: MBNQA ให้ความสำคัญกับการจัดการสารสนเทศและความรู้ Singapore Quality Award: SQA เน้นการใช้และการวิเคราะห์สารสนเทศ ตลอดจนการกระตุ้นให้มีการเรียนรู้ทั้งจากภายในและภายนอกองค์กร รวมทั้งจากคู่แข่ง และ The European Foundation for Quality Management: EFQM ให้ความสำคัญกับความรู้และสารสนเทศทั้งภายในและภายนอกองค์กร การสร้างความสัมพันธ์กับผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย การสร้างความเชื่อใจและการแลกเปลี่ยนความรู้ จึงเห็นได้ว่าหน่วยงานและองค์กรมีการยอมรับและใช้ตัวชี้วัดที่แตกต่างกันไปในรายละเอียด ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาเน้นสรุปตัวชี้วัดที่ได้จากการศึกษาจริงในพื้นที่เป็นสำคัญ

ชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice หรือ CoP) กับการจัดการความรู้ สำหรับการศึกษานี้ได้ทำการศึกษาชุมชนแนวปฏิบัติภายในพื้นฐานทางสังคมวิทยาเพื่อให้เกิดความเข้าใจข้อมูลเกี่ยวกับโครงสร้างและหลักการต่าง ๆ โดยอธิบายลักษณะทฤษฎีสังคมที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ทางสังคม เช่นเดียวกันกับการรับรู้ที่เป็นหนึ่งเดียวกับชุมชน ในการศึกษาชุมชนแนวปฏิบัติตามแนวทางของนักมานุษยวิทยา Lave & Etienne Wenger (1991) อธิบาย Community of Practice (CoP) ว่าหมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความสนใจเกี่ยวกับทักษะหรือมีแรงปรารถนาาร่วมกัน ซึ่งเป็นกลุ่มที่สามารถเกิดขึ้นได้ตามธรรมชาติ เนื่องจากสมาชิกของกลุ่มมีความสนใจในขอบเขตหรือพื้นที่เฉพาะเจาะจง และสามารถสร้างลักษณะเฉพาะให้บรรลุเป้าหมายที่มีความสัมพันธ์กับความรู้ในพื้นที่นั้นๆ ตลอดจนเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ภายในกลุ่มที่สมาชิกสามารถเรียนรู้ซึ่งกันและกันได้ รวมทั้งมีโอกาสสร้างการพัฒนาตนเองให้เป็นผู้เชี่ยวชาญในอนาคต (Lave & Wenger, 1991) สำหรับ Wenger & Snyder (2000) ให้คำจำกัดความของ CoP คือ กลุ่มคนที่รวมตัวอย่างอย่างไม่เป็นทางการ มีความผูกพันกัน โดยมีการแลกเปลี่ยนความชำนาญและความชอบร่วมกัน และนำมาซึ่งความเข้มแข็งในเป้าหมายทางกลยุทธ์ของ CoP

นอกจากนี้พูลลาภ อุทัยเลิศอรุณ (2547) กล่าวว่า ชุมชนแนวปฏิบัติ เป็นกลุ่มคนที่มีแรงปรารถนาที่จะพัฒนาในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่งร่วมกัน โดยชุมชนนักปฏิบัติจะประกอบไปด้วยสมาชิกที่มีความสนิทสนมกลมเกลียวไว้วางใจซึ่งกันและกัน รวมทั้งคุ้นเคยในฝีมือลายมือและความชอบกันและกัน จนถึงจุดหนึ่งสมาชิกในชุมชนนักปฏิบัติจะร่วมกันพัฒนาแนวปฏิบัติขึ้นมา ซึ่งแนวปฏิบัติเหล่านี้จะเป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของชุมชน สมาชิกจะนำแนวปฏิบัติเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้ในการทำงานและภายหลังจากการนำไปใช้แล้ว สมาชิกจะได้เรียนรู้จากการทดลองใช้ความรู้เหล่านั้น กลายเป็นความรู้แบบซ่อนเร้น (Tacit Knowledge) ที่พวกเขาจะนำ

กลับมาแลกเปลี่ยนกับสมาชิกคนอื่นๆ ในชุมชนกลายเป็นวงจรการเรียนรู้ที่หมุนไปไม่มีหยุด และ บดินทร์ วิจารณ์ (2547) สรุปไว้ว่า ชุมชนนักปฏิบัติ คือกลุ่มคนที่มีความชอบ ใฝ่ใจร่วมกัน มีความ สนใจในสาระหรือมีปัญหาาร่วมกัน สมาชิกในกลุ่มจะเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน เป็นระยะๆ ตลอดเวลา โดยที่สมาชิกแต่ละคนในชุมชนมีความสนใจ และมีวัตถุประสงค์ร่วมกันที่จะเข้า มาแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านทั้งรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

สำหรับที่มาของแนวคิดชุมชนนักปฏิบัติ นักสังคมวิทยามีการใช้รูปแบบของแนวคิดชุมชน นักปฏิบัติเพื่อการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ในหลากหลายรูปแบบ แต่ที่มาพื้นฐานของแนวคิดนี้ได้มา จากทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory) นักมานุษยวิทยา Jean & Etienne (1991) ได้สร้างคำนี้ ขึ้นมาขณะที่เป็นนักศึกษาฝึกหัดเหมือนกับศึกษารูปแบบการเรียนรู้ โดยบุคคลทั่วไปมักคิดว่าการ ฝึกงานเป็นเหมือนกับความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนและครูสอน แต่การศึกษาของนักศึกษาฝึกงานแสดงให้เห็นถึงความซับซ้อนของรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมตลอดจนการเรียนรู้ส่วนใหญ่เกิดขึ้นกับ นักศึกษาฝึกงานมากกว่า ในแนวคิดของชุมชนนักปฏิบัติถูกสร้างขึ้นเพื่ออ้างถึงชุมชนที่มีการปฏิบัติที่เกิด จากการโปรแกรมของนักศึกษาฝึกงาน ทำให้พวกเราเริ่มเห็นชุมชนแบบนี้ในทุกๆ ที่แม้กระทั่งกับ นักศึกษาฝึกงานที่ไม่ได้อยู่ในระบบฝึกงานที่เป็นทางการ และแน่นอนว่า การเรียนรู้ในชุมชนนักปฏิบัติ ไม่จำกัดเฉพาะผู้ฝึกหัดเท่านั้น ดังนั้นสรุปได้ว่าการปฏิบัติของชุมชนเป็นลักษณะเป็นพลวัตรและ เกี่ยวข้องการเรียนรู้อีกด้วย (Wenger, 2000)

องค์ประกอบของชุมชนนักปฏิบัติ Wenger (2000) ผู้ให้กำเนิดแนวคิดเกี่ยวกับชุมชน นักปฏิบัติ (Community of Practice) มองว่าชุมชนนักปฏิบัติที่สมบูรณ์แบบจะมีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ โดเมน (Domain) ชุมชน (Community) และแนวปฏิบัติ (Practice) ซึ่งหากขาด องค์ประกอบใด องค์ประกอบหนึ่งไป ย่อมไม่ใช่ชุมชนนักปฏิบัติอย่างแท้จริง (พูนลาภ อุทัยเลิศอรุณ, 2547) โดยรายละเอียดของแต่ละองค์ประกอบมีดังนี้ 1) โดเมน (Domain) เป็นหัวข้อความรู้หรือ ปัญหาที่สมาชิก ชุมชนมีแรงปรารถนาร่วมกัน หากปราศจากพันธะสัญญาที่มีต่อโดเมนแล้ว ชุมชนที่ รวมกันก็เป็นแค่เพียงกลุ่มเพื่อนเท่านั้น การมีโดเมนร่วมกันก่อให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบต่อองค์ ความรู้และการพัฒนา แนวปฏิบัติ ชุมชนอาจมีความชัดเจนเกี่ยวกับเนื้อหาที่โดเมนครอบคลุมมากน้อย ไม่เท่ากัน แต่ไม่ว่าจะ ชัดเจนหรือไม่มีความเข้าใจร่วมกันโดเมนได้ช่วยให้สมาชิกตัดสินใจได้ว่าสิ่งใดมี ความสำคัญ ซึ่งความเข้าใจร่วมกันนี้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ ประเด็นที่ได้รับการแก้ไขไปแล้วและ ปัญหาที่ยังไม่ได้แก้ไข โดยโดเมนจะกำหนดลักษณะคำถามและวิธีการที่สมาชิกใช้จัดระเบียบความรู้ รวมทั้งช่วยให้สมาชิกรู้ว่าสิ่งใดที่ควรแลกเปลี่ยนและจะแบ่งแยกแนวคิดที่ไม่สำคัญออกจากแนวคิดที่ น่าจะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมากได้อย่างไร 2) ชุมชน (Communities) คือ พันธะทางสังคมที่ยึด เทนี่ยวสมาชิกเข้าไว้ด้วยกันโดยสมาชิกจะมีความสนิทสนมไว้วางใจ รวมทั้งคุ้นเคยในฝีมือและความชอบของกันและกัน ชุมชนช่วยถักทอสายใยแห่งการเรียนรู้ ชุมชนที่แข็งแกร่งจะส่งเสริมการ ปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์บนพื้นฐานแห่งความเคารพและความไว้วางใจ โดยจะสนับสนุนให้เกิด ความตั้งใจในการแลกเปลี่ยนความคิด องค์ประกอบด้านชุมชนมีความสำคัญมากต่อโครงสร้างความรู้ที่มี ประสิทธิภาพ ชุมชนแนวปฏิบัติไม่ได้เป็นเพียงฐานข้อมูล หรือแหล่งรวบรวมแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ เท่านั้น แต่เป็นกลุ่มคนที่มีปฏิสัมพันธ์เรียนรู้ร่วมกันสร้างความสัมพันธ์และอยู่ภายใต้ กระบวนการพัฒนาความรู้สึก เป็นส่วนหนึ่งและพันธะสัญญาร่วมกัน (Bender, 1982) และ 3) แนว

ปฏิบัติ (Practice) เป็นองค์ความรู้ที่เป็นผลผลิตของการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน สมาชิกจะนำแนวปฏิบัติเหล่านี้ไปเป็นแนวทาง ในการปฏิบัติงาน และนำสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนสมาชิกในชุมชน เป็นการต่อยอดความรู้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

องค์ประกอบทั้งสามนี้เปรียบเสมือนเก้าอี้สามขา ถ้าเราเลื้อยขาใดขาหนึ่งทิ้งไป เก้าอี้ย่อมไม่สามารถตั้งอยู่ได้ ชุมชนนักปฏิบัติก็เช่นเดียวกัน ถ้าขาดโดเมนไปชุมชนก็ย่อมไร้ซึ่งพลังและแรงจูงใจ ถ้าขาดความเป็นชุมชนสมาชิกก็ย่อมไม่มีความสนิทสนมและไว้วางใจซึ่งกันและกัน ทำให้การแลกเปลี่ยนความรู้เป็นไปอย่างไม่จริงใจเท่าที่ควรและสุดท้ายถ้าขาดแนวปฏิบัติไปชุมชนอาจเป็นได้แค่เครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการที่ไม่สามารถพัฒนาองค์ความรู้ได้ดีเท่าที่ควรนอกจากจะต้องมีครบทั้งสามองค์ประกอบแล้วชุมชนนักปฏิบัติที่เปี่ยมไปด้วยพลังและความเข้มแข็งจะต้องพัฒนาองค์ประกอบทั้งสามด้านอย่างสมดุล เปรียบได้กับเก้าอี้สามขาที่มีขายาวเท่าๆ กันทั้งสามขา ถ้าหากขาใดขาหนึ่งยาวหรือสั้นกว่าอีกขาหนึ่งเก้าอี้ตัวนั้นก็ย่อมไม่มีหลักแต่ก็ยังสามารถตั้งตรงได้อยู่ แต่เมื่อใดที่มีอะไรเข้ามากระทบอย่างรุนแรง เก้าอี้ตัวนั้นก็ย่อมมีโอกาสล้มลงได้ทุกเมื่อ

ทั้งนี้องค์ประกอบทั้ง 3 ข้างต้นสอดคล้องกับองค์ประกอบหลักของ CoP 3 ส่วนของบดินทร์ วิจารณ์ (2547) อธิบายว่าองค์ประกอบที่สำคัญมี 3 ประการคือ 1) Head เป็นเรื่องของความรู้ ประสบการณ์ ความสนใจหรือปัญหาร่วมกัน และเป็นพื้นฐานก่อให้เกิดการรวมตัวและยึดเหนี่ยวซึ่งกันและกัน มีเอกลักษณ์ร่วมกัน และเป็นวาระร่วมกันของ CoP 2) Heart คือ ชุมชนนักปฏิบัติที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ ชุมชนที่แข็งแรงจะส่งเสริมก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กัน เสริมสร้างสายสัมพันธ์ บนพื้นฐานของการให้เกียรติ เคารพและเชื่อถือซึ่งกันและกัน สิ่งต่างๆ เหล่านี้จะเป็นแรงผลักดันและสร้างแรงจูงใจ สมครใจ ในการแลกเปลี่ยนความรู้เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วม กล้าที่จะถามคำถามและการรับฟังซึ่งกันและกันที่ดี สมาชิกใน CoP จะมีความผูกพันกันด้วยใจ และไม่คาดหวังสิ่งตอบแทนจากการปันความรู้ เปรียบเสมือนกับบรรยากาศของชุมชนในสมัยก่อนบ้านใกล้เรือนเคียงที่มีการแบ่งปันอาหารส่งข้ามรั้วให้กันและกันใครมีอะไรก็แบ่งปันกัน เป็นเรื่องของน้ำใจมากกว่าการคาดหวังสิ่งตอบแทน การปันอาหารหรือสิ่งของนั้น สิ่งที่เราเคยครอบครองอยู่จะหายไป แต่การปันความรู้ ความรู้จะไม่สูญหายไปจากตัวเรากลับเชี่ยวชาญมากขึ้นเมื่อให้ และการเป็นผู้ให้ เราจะเป็นผู้รับในโอกาสต่อไปทำให้เราได้รับความรู้จากสมาชิกใน CoP มากขึ้น และ3) Hand คือ การแสดงออก ด้วยการกระทำ หรือ พฤติกรรม สมาชิกใน CoP จะมีการดำเนินการตามแนวทางปฏิบัติของกลุ่ม ซึ่งอาจมีการกำหนดร่วมกันอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ ถามตอบปัญหาซึ่งกันและกัน ทั้งในลักษณะพบปะเจอกัน หรือใช้เครื่องมือสื่อสารและเทคโนโลยีเชื่อมโยงถึงกันหลายรูปแบบ เช่น โทรศัพท์ และที่นิยมใช้กันมากที่สุดได้แก่ อินเทอร์เน็ต สำหรับใช้ภายในองค์กร หรือ อินเทอร์เน็ต ซึ่งสามารถติดต่อสื่อสารกันได้ทั่วโลก

ความสำคัญของชุมชนนักปฏิบัติ การจัดการความรู้ผ่านชุมชนนักปฏิบัติจะทำให้เกิดการเรียนรู้ต่อยอดอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทำให้ความรู้ที่เกิดขึ้นมีความเป็นพลวัตสูงและยากที่จะล้าสมัยเพราะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและเมื่อชุมชนเหล่านี้แผ่ขยายไปทั่วทั้งองค์กร องค์กรจะกลายเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ในที่สุด ซึ่งพลวัตในการจัดการความรู้ของชุมชนนักปฏิบัติได้รับการขับเคลื่อนด้วยแรงปรารถนา (Passion) ของสมาชิกในชุมชนเอง ซึ่งแรงปรารถนานี้ องค์กรแทบจะไม่สามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้เลย จากประสบการณ์ที่ผ่านมาพบว่าองค์กรจำนวนมากที่สร้างพลวัตใน

การจัดการความรู้ด้วยการบังคับหรือใช้สิ่งล่อใจ ซึ่งพลวัตในลักษณะนี้ย่อมไม่ยั่งยืน เพราะทันทีที่องค์การเลิกบังคับหรือดึงเอาสิ่งล่อใจนั้นออกไป พลวัตดังกล่าวก็ย่อมหยุดนิ่งลง วงล้อของการจัดการความรู้ ย่อมไม่สามารถเดินต่อไปได้ แต่สำหรับชุมชนนักปฏิบัติแล้ว จะเป็นไปในทางตรงข้ามโดยเมื่อเราพบแรงปรารถนาเหล่านั้นแล้ว สิ่งเดียวที่เราต้องทำก็คือการดึงเอาอุปสรรคต่างๆ ที่คอยกีดขวางกันแรง ปรารถนาเหล่านั้นออกไป วงล้อของการจัดการความรู้ย่อมสามารถขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังเป็นวิธีที่ง่ายและประหยัดกว่ามาก (พูนลาภ อุทัยเลิศอรุณ, 2547)

จากแนวคิดการจัดการความรู้และแนวคิดเกี่ยวกับความรู้ที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าการจัดการความรู้ เป็นกระบวนการที่หลากหลายในการเข้าถึงความรู้และความจริง รวมไปถึงการเลือกเอาความรู้และความจริงเหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการทำงานได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิต แต่เนื่องจากแหล่งความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นมีอยู่มากมาย ทั้งที่เป็นความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) และความรู้ที่ภายนอกตัวบุคคลสามารถเห็นได้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ซึ่งในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับความรู้ที่ฝังลึกในตัวบุคคลมากกว่า เนื่องจากยังมีความรู้อีกมากมายมหาศาลที่ยังไม่ได้รับการจัดการ

2.3.2 แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการความรู้

รูปแบบ (Model) หมายถึง รូปรย่อของความจริงของปรากฏการณ์ ซึ่งแสดงด้วยข้อความจำนวน หรือ ภาพ โดยการลดทอนเวลา ความพอเหมาะและกาลเทศะ ทำให้เข้าใจความจริงของปรากฏการณ์ได้ดียิ่งขึ้นและรูปแบบเป็นตัวแทนของการใช้แนวความคิดของโปรแกรมที่กำหนดเฉพาะ (Raj, 1996, p. 241) โดยพิจารณาว่าสิ่งใดบ้างที่จะต้องนำมาศึกษาเพื่อใช้แทนแนวคิดหรือปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง โดยอธิบายความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ของรูปแบบนั้นๆ (บุญส่ง หาญพานิช, 2546, หน้า 92) และเป็นเทคนิคอันหนึ่งที่ใช้สำหรับทำความเข้าใจความสัมพันธ์ขององค์การกับปัจจัยต่างๆ หรืออีกนัยหนึ่ง คือ การนำเสนอความจริงอย่างง่าย (A Simplified Representation of Reality) (Draft, 1986) สรุปได้ว่า รูปแบบ หมายถึง แบบจำลอง โครงสร้างของสภาพความจริงที่สร้างขึ้น เพื่อใช้แทนแนวคิดหรือปรากฏการณ์ที่ได้ศึกษา โดยใช้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ เพื่อให้เข้าใจความจริงของปรากฏการณ์ที่ศึกษาได้อย่างถ่องแท้

2.4.3 ประเภทของรูปแบบการจัดการความรู้

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการนำเสนอรูปแบบการจัดการความรู้เป็น 3 ประเภท คือ 1) รูปแบบการจัดการความรู้เชิงองค์ประกอบ (Knowledge Management Component Model) 2) รูปแบบการจัดการความรู้เชิงวงจร (Knowledge Management Cycle Model) และ 3) รูปแบบการจัดการความรู้เชิงกระบวนการ (Knowledge Management Process Model) มีรายละเอียดดังนี้

รูปแบบการจัดการความรู้เชิงองค์ประกอบ (Knowledge Management Component Model) ผู้ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการจัดการความรู้เชิงองค์ประกอบจากผู้เชี่ยวชาญหลายท่าน ดังนี้

1) รูปแบบการจัดการความรู้ของ Anderson and American Productivity and Quality Center: APQC (1996 อ้างถึงใน สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, 2547, p. 37) ได้เสนอรูปแบบที่ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 3 อย่าง ซึ่งได้แก่ องค์ความรู้ขององค์การ กระบวนการจัดการความรู้ และปัจจัยที่ทำให้องค์การจัดการความรู้ได้สำเร็จ รายละเอียดตามตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 แสดงองค์ประกอบหลักในการจัดการความรู้

องค์ประกอบหลัก 3 ประการ
1. องค์ความรู้ขององค์การ
2. กระบวนการจัดการความรู้ แบ่งปัน สร้าง กำหนด รวบรวม ปรับเปลี่ยน เรียบเรียง นำมาใช้ แบ่งปัน
3. ปัจจัยที่ทำให้การจัดการความรู้ได้สำเร็จ - ภาวะผู้นำ - วัฒนธรรมองค์การ - เทคโนโลยี - การวัดผล

แหล่งที่มา: Arthur and APQC 1996 อ้างถึงใน สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, 2547, หน้า 37

2) รูปแบบการจัดการความรู้ของ Singapore Productivity and Standards Board: PSB (2001) ซึ่งได้เปลี่ยนชื่อเป็น Standards, Productivity and Innovation Board (SPRING) เป็นหน่วยงานระดับชาติทางด้านการเพิ่มผลิตของประเทศสิงคโปร์ ได้สร้างรูปแบบของการจัดการความรู้ซึ่งมีองค์ประกอบหลักๆ 2 อย่าง คือ ห่วงโซ่ความรู้ (Knowledge Value Chain) และ ปัจจัยที่ทำให้การจัดการความรู้ประสบความสำเร็จ (Enablers) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

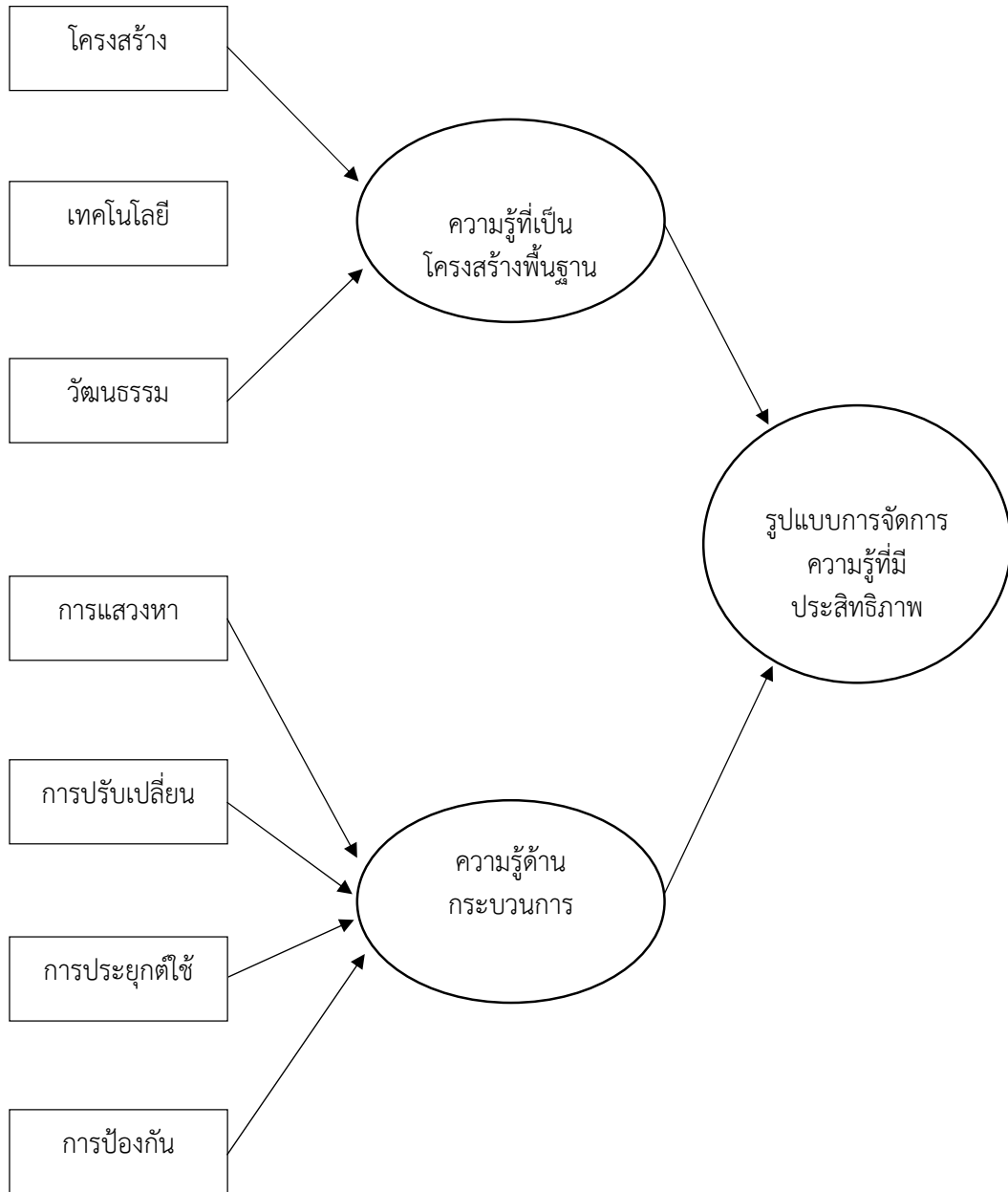
(1) ห่วงโซ่ความรู้ (Knowledge Value Chain) หรือกระบวนการความรู้ที่ PSB เรียกกระบวนการดังกล่าวว่า GREAT ซึ่งมาจากตัวอักษรแรกขององค์ประกอบหลักของกระบวนการ (Generate, Represent, Access และ Transfer) กระบวนการ GREAT ครอบคลุมกิจกรรมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ในองค์การ ซึ่งผลสุดท้ายที่ต้องการคือ การนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์เพื่อองค์การ ซึ่งกระบวนการนี้เป็นวงจรย้อนกลับไปจุดเริ่มต้นให้อย่างไม่สิ้นสุด หมายถึงการแบ่งปันความรู้จะทำให้เกิดการเรียนรู้และความคิดใหม่ขึ้นตลอดเวลา เป็นการเพิ่มพูนองค์ความรู้ของบุคลากรและองค์การอย่างต่อเนื่องไม่มีที่สิ้นสุด

(2) ปัจจัยที่ทำให้เกิดการจัดการความรู้ประสบความสำเร็จ (Enablers) การที่กระบวนการหรือวงจร GREAT จะหมุนได้อย่างต่อเนื่องนั้น จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยเอื้อหลักๆ 4 อย่าง คือ ภาวะผู้นำและกลยุทธ์ วัฒนธรรมองค์การ เทคโนโลยีสารสนเทศ และการวัดผล ซึ่งจะเห็นได้ว่ากรอบความคิดของ SPRING ครอบคลุมทั้งกระบวนการความรู้ ปัจจัยที่ทำให้การจัดการความรู้ประสบความสำเร็จ ภาวะผู้นำและกลยุทธ์ขององค์การ รวมทั้งผลลัพธ์ของการจัดการความรู้ ซึ่งต้องมีการวัดเป็นไปตามเป้าหมายหรือไม่

3) รูปแบบการจัดการความรู้ของ Lindsey (2002) ได้เสนอองค์ประกอบในการจัดการความรู้ไว้ 2 ประการคือ

(1) ความรู้ที่เป็นโครงสร้างพื้นฐาน (Knowledge Infrastructure Capability) ได้แก่ โครงสร้าง (Structure) เทคโนโลยี (Technology) และวัฒนธรรม (Culture)

(2) ความรู้ด้านกระบวนการ (Knowledge Process Capability) ได้แก่ การแสวงหาความรู้ (Acquisition) การปรับเปลี่ยน (Conversion) การประยุกต์ใช้ (Application) และการป้องกันความรู้ (Protection) สรุปได้ตามภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 รูปแบบการจัดการความรู้ของ Lindsey

ตารางที่ 2.2 กระบวนการจัดการความรู้จำแนกตามแนวคิดของผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการ

Marquardt (1996)	Tiwana (2003)	Probst, Raub, and Romhardt (2000)	Marali (2001)	Laudon and Laudon (2002)	Mertins; Heisig; and Vorbeck (2003)	Keyser (2004)	Dalkir (2005)
การแสวงหาความรู้	การแสวงหาความรู้	การกำหนดความรู้	การกำหนดความรู้	การสร้างความรู้	การแสวงหาความรู้	การยึดกุมความรู้	การสร้างความรู้
การสร้างความรู้	การแลกเปลี่ยนความรู้	การแสวงหาความรู้	การสร้างความรู้	การยึดกุมและประมวลผลความรู้	การสร้างความรู้	การสร้างความรู้	การยึดกุมความรู้
การจัดเก็บและค้นคืนความรู้	การนำความรู้ไปใช้	การพัฒนาความรู้	การจัดเก็บความรู้	การแลกเปลี่ยนความรู้	การจัดเก็บความรู้	การจัดเก็บความรู้	การประมวลผลความรู้เป็นหมวดหมู่
การถ่ายทอดและการนำความรู้ไปใช้		การแลกเปลี่ยน/แพร่กระจายความรู้	การแลกเปลี่ยนความรู้	การแพร่กระจายความรู้	การแลกเปลี่ยนความรู้	การนำความรู้ไปใช้	การแลกเปลี่ยนความรู้
		การนำความรู้ไปใช้	การแสวงหาความรู้		การนำความรู้ไปใช้		การเข้าถึงความรู้
		การเก็บรักษา/จดจำความรู้					การประยุกต์ใช้ความรู้

สรุปกระบวนการจัดการความรู้ทั้งหมด 8 ประเด็น ได้แก่ 1) การกำหนดความรู้ (Knowledge Identifications) 2) การแสวงหาและยึดกุมความรู้ (Knowledge Acquisition and Capture) 3) การสร้างความรู้ (Knowledge Creation) 4) การประมวลผลความรู้เป็นหมวดหมู่ (Knowledge Codification) 5) การแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) 6) การจัดเก็บความรู้ (Knowledge Storage) 7) การถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer) และ 8) การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ (Knowledge Utilization or Application)

ทั้งนี้ กระบวนการจัดการความรู้ที่ศึกษานั้นมีลักษณะเหมือนองค์ประกอบของการจัดการความรู้ ซึ่งไม่ใช่วงจรที่ต่อเนื่องกัน และไม่มีแบบแผน ไม่มีการเรียงลำดับขั้นตอนที่แน่นอน ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะขององค์การหรือในที่นี้เรียกว่ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีลักษณะแตกต่างกัน เช่น ลักษณะการดำเนินงาน โครงสร้าง เป็นต้น ดังนั้นแต่ละวิสาหกิจชุมชน จำเป็นต้องพัฒนาโครงสร้างกระบวนการจัดการความรู้เฉพาะกลุ่มของตนเองอย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพ

เมื่อพิจารณารายละเอียดของกระบวนการจัดการความรู้ในแต่ละประเด็นสามารถอธิบายได้ดังนี้

1) การระบุ/กำหนดความรู้ (Knowledge Identifications) เป็นสิ่งแรกที่เราต้องร่วมกันตั้งคำถามว่า อะไรคือความรู้ที่สำคัญและจำเป็นกับองค์การ ความรู้ที่ต้องการใช้ในการดำเนินกิจกรรม

หรือการประกอบการ จะทำให้สามารถกำหนดความรู้ที่จำเป็นต้องจัดหา สร้างขึ้นมาใช้ในองค์กร ขึ้นตอนก็คือ การนำเอาความมุ่งหมาย (Purpose) วิสัยทัศน์ (Vision) พันธกิจ (Mission) เป้าหมาย (Goal) วัตถุประสงค์ (Objective) นโยบาย (Policy) ขององค์กรเป็นตัวตั้งใช้ในการกำหนดความรู้ที่ต้องการใช้ โดยองค์กรต้องมีการออกแบบกลไกที่ต้องการเกี่ยวกับความรู้ทั้งจากภายในและภายนอกองค์กร และในการระบุนโยบายการอาจใช้เครื่องมือที่เรียกว่า Knowledge Mapping หรือการทำแผนที่ความรู้ เพื่อหาว่าความรู้อะไรบ้าง ในรูปแบบใดอยู่ที่ใคร และความรู้อะไรบ้างที่องค์กรจำเป็นต้องมี และทำให้องค์กรทราบว่าคุณค่าความรู้อะไรบ้างทำให้องค์กรสามารถวางขอบเขตของการจัดการความรู้และสามารถจัดสรรทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ทั้งนี้สิ่งที่สำคัญต่อองค์การหรือชุมชนที่มีความรู้ความสามารถ และมีความคิดใหม่ๆ เพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ที่จะสนับสนุนความสำเร็จขององค์กรได้ (สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, 2547, หน้า 54- 58)

2) การแสวงหาและยึดกุมความรู้ (Knowledge Acquisition and Capture) โดยการแสวงหาความรู้เป็นความสามารถในการเรียนรู้ของคนส่วนใหญ่ในองค์กร ซึ่งองค์ประกอบที่จะสนับสนุนการแสวงหาความรู้ ได้แก่ เครื่องมือที่ช่วยในการรวบรวมข้อมูลที่มีความสามารถในการกรองข้อมูล ทั้งนี้กระบวนการแสวงหาความรู้ตามทฤษฎีของ Marquardt (1996) สามารถอธิบายว่า ความรู้นั้นมาจากทั้งภายในและภายนอกองค์กรได้ การแสวงหาความรู้จากภายนอก เช่น การค้นหาความรู้จากสื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความรู้ที่องค์กรต้องการ จากหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วารสาร บทความ หรืองานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งถือว่าเป็นความรู้ ที่มีการจัดเก็บรวบรวมไว้เพื่อเผยแพร่ หรือเป็นการวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องจากภายนอกองค์กร การแสวงหาความรู้จากภายใน เป็นความสามารถในการเรียนรู้จากทุกส่วนภายในองค์กร ซึ่งความรู้ในลักษณะนี้จะเกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์การดำเนินงานต่างๆ ภายในองค์กร ทั้งในส่วนตัวบุคคลหรือในภาพรวมขององค์กร สำหรับการยึดกุมความรู้มีความหมายคล้ายคลึงกับการแสวงหาความรู้ คือ การรับความรู้มาจากแหล่งต่าง ๆ นอกจากนี้วิธีการในการแสวงหาและยึดกุมรู้นั้นมีหลายวิธี เช่น การเข้ารับการศึกษา การฝึกงาน เป็นต้น

3) การสร้างความรู้ (Knowledge Creation) โดยพื้นฐานแล้ว ความรู้นั้นถูกสร้างมาจากภายในจิตใจของมนุษย์ที่มีลักษณะเป็นนามธรรม หรือเป็นความรู้แบบซ่อนเร้น (Tacit Knowledge) และมีการถ่ายทอดออกมาในรูปของความรู้แบบชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ซึ่งการสร้างความรู้เกี่ยวข้องกับความรู้ที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ (Generative) และเกี่ยวข้องกับแรงผลักดัน การหยั่งรู้และความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในสิ่งที่เกิดขึ้นของแต่ละบุคคลและองค์กร ทั้งนี้การสร้างความรู้ในการศึกษาค้นคว้าที่มุ่งเน้นที่ความรู้แบบซ่อนเร้นมากกว่าความรู้แบบชัดแจ้ง และมีการตีความบนพื้นฐานความรู้ส่วนบุคคล ผ่านไปยังความรู้ขององค์กร ในรูปแบบที่เป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมต่างๆ ในองค์กร

นอกจากนี้การสร้างความรู้ใหม่นั้นควรอยู่ภายในหน่วยงานหรือคนในองค์กร ซึ่งหมายความว่าทุกๆ คนสามารถเป็นผู้สร้างความรู้ได้ โดยรูปแบบต่างๆ ในการสร้างความรู้ มีดังนี้ (ชุตินา เมฆวัน, 2549, หน้า 24)

(1) บุคคลให้ความรู้ที่ตนเองมีอยู่กับผู้อื่น เช่น การถ่ายทอดความรู้จากการทำงานร่วมกัน อย่างใกล้ชิด

(2) การนำความรู้ที่องค์การมีอยู่ผนวกเข้ากับความรู้ของแต่ละบุคคลเพื่อให้เกิดความเป็นความรู้ใหม่และแบ่งปันกันทั่วทั้งองค์การ

(3) ความรู้ที่ได้จากการรวมและสังเคราะห์ความรู้ที่มีอยู่เข้าด้วยกันรูปแบบนี้อาจจำกัดอยู่ที่ความรู้ที่มีอยู่แล้ว

(4) ความรู้ที่เกิดขึ้นเป็นการภายใน โดยสมาชิกองค์การค้นพบแนวทางได้เอง และมีกิจกรรมมากมายที่องค์การสามารถดำเนินการเพื่อสร้างความรู้

(5) การเรียนรู้โดยการปฏิบัติ

(6) การแก้ไขอย่างเป็นระบบ

(7) การทดลอง ซึ่งเป็นการสร้างแรงจูงใจและโอกาสสำหรับการเรียนรู้

(8) การเรียนรู้จากประสบการณ์ในอดีตที่ผ่านมา

4) การประมวลความรู้เป็นหมวดหมู่ (Knowledge Codification) โดยวัตถุประสงค์ของการประมวลความรู้ คือ การจัดความรู้ให้อยู่ในรูปแบบที่ผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้ และนำไปประยุกต์ใช้อย่างสะดวก ซึ่งนักวิชาการบางท่านจะเรียกขั้นตอนนี้ว่าเป็นการลงรหัส (Codify) ความรู้ เพื่อนำไปเก็บและนำมาใช้ใหม่ได้ในภายหลัง โดยหลักการในการประมวลความรู้ที่สำคัญ มี 3 ประการ คือ (Davenport & Prusak, 1998 อ้างถึงใน กิตติศักดิ์ ชุมทอง, 2551, หน้า 28)

(1) กำหนดขอบเขตและเนื้อหาของความรู้ที่ต้องการประมวล

(2) กำหนดแหล่งที่มาของความรู้ดังกล่าว รวมทั้งระบุกลไกและสื่อสำหรับรวบรวมความรู้ เวลา และความถี่ในการประมวลและปรับปรุงให้ทันสมัย

(3) ระบุวิธีและเครื่องมือในการเข้าถึงและดึงความรู้ที่ได้ประมวลความรู้แบบไม่ชัดแจ้ง (Tacit Knowledge) มักได้รับการประมวลและเก็บไว้ในความจำของบุคคล ส่วนความรู้แบบ ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) มักได้รับการประมวลและเก็บไว้ในเอกสารหรือแฟ้มหรือตำราอ้างอิงต่างๆ ไว้อย่างชัดเจน

5) การแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) คือ การส่งผ่านความรู้ระหว่างบุคคลหรือองค์การ (Keong & Al-Hawamdeh, 2002) และผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยกระบวนการหรือกิจกรรมที่เป็นทางการเน้นการแลกเปลี่ยนความรู้แบบชัดแจ้ง เนื่องจากความรู้แบบชัดแจ้งสามารถแลกเปลี่ยนแบบตรงไปตรงมา ไม่ยุ่งยากซับซ้อน เช่น การแลกเปลี่ยนความรู้โดยการจัดทำเอกสาร ฐานความรู้การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้จะช่วยให้เข้าถึงความรู้ได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น ในขณะที่กระบวนการที่ไม่เป็นทางการเน้นการแลกเปลี่ยนความรู้แบบซ่อนเร้น ทั้งนี้ลักษณะการแลกเปลี่ยนความรู้แบบซ่อนเร้นเป็นการส่งผ่านความรู้แบบตัวต่อตัว หรือแบบกลุ่ม (Socialization) อาจกระทำได้หลายรูปแบบได้แก่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community of Practice: CoP) ระบบพี่เลี้ยง (Mentoring System) และการเรียนรู้ (Learning) โดยวิธีการเหล่านี้ จะเป็นการกระตุ้นให้สมาชิกในองค์การมีการแลกเปลี่ยนทักษะและการเรียนรู้ใหม่ๆ ซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตามไม่ว่าการแลกเปลี่ยนความรู้ที่เกิดผ่านกระบวนการที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ สิ่งที่สำคัญคือการส่งผ่านหรือถ่ายทอดความรู้กับความเต็มใจของผู้ให้และผู้รับข้อมูล ซึ่งวิธีการแลกเปลี่ยนความรู้ที่มีประสิทธิผลขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ประกอบด้วย โครงสร้างและการจัดการองค์การ สภาพแวดล้อมองค์การ วัฒนธรรมองค์การ และเทคโนโลยี

6) การจัดเก็บความรู้ (Knowledge Storage) เป็นการนำเอาความรู้ที่ได้จากสร้างและพัฒนาที่กำหนดสิ่งสำคัญที่จะเก็บไว้เป็นองค์ความรู้ โดยต้องพิจารณาถึงวิธีการในการเก็บรักษาและนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ตามความต้องการขององค์กร โดยต้องเก็บรักษาสิ่งที่ยังคงการเรียกว่าเป็นความรู้ให้ดีที่สุด ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลสารสนเทศ ตลอดจนผลสะท้อนกลับ การวิจัยและการทดลอง การจัดเก็บเกี่ยวข้องกับด้านเทคนิค เช่น การบันทึกเป็นฐานข้อมูล (Database) หรือการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน รวมทั้งที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางมนุษย์ด้วย เช่น การสร้างและการจดจำของปัจเจกบุคคล เป็นต้น ทั้งนี้การเก็บสะสมความรู้ขององค์กรควรคำนึงถึงสิ่งต่างๆ เหล่านี้ คือ ด้านโครงสร้างและการจัดเก็บความรู้ ควรเป็นระบบที่สามารถค้นหาและส่งมอบได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว มีการจัดจำแนกรายการต่างๆ ไว้อย่างชัดเจน

7) การถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer) การถ่ายทอดความรู้ที่มีความจำเป็นสำหรับองค์กร เนื่องจากองค์กรจะมีการเรียนรู้ได้ดีขึ้น เมื่อความรู้มีการกระจายถ่ายทอดไปอย่างรวดเร็วและเหมาะสมทั่วทั้งองค์กร นอกจากนี้การถ่ายทอดความรู้ยังเกี่ยวข้องกับการเคลื่อนที่ของข้อมูลสารสนเทศ และความรู้ระหว่างบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งนั้นอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งการถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นทางการ เช่น การสื่อสารด้วยการเขียน การฝึกอบรม การประชุม การสรุปข่าวสาร สื่อสารในองค์กรด้วยสิ่งพิมพ์หรือเครื่องเสียงการไปเยี่ยมชมงานต่างๆ และการใช้ระบบพี่เลี้ยง เป็นต้น ส่วนการถ่ายทอดความรู้อย่างไม่เป็นทางการที่เกิดขึ้นในหน้าที่ทำเป็นประจำอย่างไม่มีแบบแผน เช่น จากประสบการณ์เรื่องเล่าที่เล่าต่อกันมา และเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ เป็นต้น

8) การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ (Knowledge Utilization or Application) คุณค่าของความรู้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อได้ถูกนำไปใช้การใช้ความรู้ คือ การนำความรู้ที่ได้รับจากการเผยแพร่ หรือถ่ายทอดความรู้มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการทำงาน สามารถนำความรู้มาช่วยในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมและทันที่ ทั้งนี้การประยุกต์ใช้ความรู้และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ (Knowledge Exploitation) นั้น เป็นขั้นตอนที่ต้องการให้เกิดการขับเคลื่อนหรือส่งเสริมให้สมาชิกในองค์กรมีใช้และแลกเปลี่ยนความรู้ ซึ่งการนำไปใช้ประโยชน์นี้ แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ เทคโนโลยี การปฏิบัติการ และแง่มุมทางสังคม เนื่องจากในด้านเทคโนโลยีนั้น เกี่ยวข้องกับความสามารถในการเข้าถึงความรู้ที่มีการจัดเก็บไว้

2.4.4 กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process)

เป็นกระบวนการที่จะช่วยให้องค์กรเข้าใจถึงขั้นตอนที่ทำให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้ หรือพัฒนาการของความรู้ที่จะเกิดขึ้นภายในองค์กร ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ดังนี้ (น้ำทิพย์ วิภาวิน และคนอื่นๆ, 2551, หน้า 94)

- 1) การบ่งชี้ความรู้ - เช่นพิจารณาว่า วิสัยทัศน์/ พันธกิจ / เป้าหมาย คืออะไรและเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย เราจำเป็นต้องรู้อะไร, ขณะนี้เรามีความรู้ที่ใช้ไม่ได้แล้ว
- 2) การสร้างและแสวงหาความรู้ - เช่นการสร้างความรู้ใหม่, แสวงหาความรู้จากภายนอก รักษาความรู้เก่า, กำจัดความรู้ที่ใช้ไม่ได้แล้ว

3) การจัดความรู้ให้เป็นระบบ - เป็นการวางโครงสร้างความรู้ เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเก็บความรู้อย่างเป็นระบบในอนาคต

4) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ - เช่นปรับปรุงรูปแบบเอกสารให้เป็นมาตรฐาน, ใช้ภาษาเดียวกัน, ปรับปรุงเนื้อหาให้สมบูรณ์

5) การเข้าถึงความรู้ - เป็นการทำให้ผู้ใช้ความรู้เข้าถึงความรู้ที่ต้องการได้ง่ายและสะดวก เช่น ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT), Web board, บอร์ดประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

6) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ - ทำให้หลายวิธีการ โดยกรณีเป็น Explicit Knowledge อาจจัดทำเป็น เอกสาร, ฐานความรู้, เทคโนโลยีสารสนเทศหรือกรณีเป็น Tacit Knowledge อาจจัดทำเป็นระบบ ทีมข้ามสายงาน, กิจกรรมกลุ่มคุณภาพและนวัตกรรม, ชุมชนแห่งการเรียนรู้, ระบบพี่เลี้ยง, การสับเปลี่ยนงาน, การยืมตัว, เวทีแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นต้น

7) การเรียนรู้ - ควรทำให้การเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของงาน เช่น เกิดระบบการเรียนรู้จากสร้างองค์ความรู้ นำความรู้ไปใช้ เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่และหมุนเวียนต่อไปอย่างต่อเนื่อง

สำหรับการศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย ผู้วิจัยใช้กระบวนการจัดการความรู้ 7 ขั้นตอน ดังกล่าว

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กนกพร ฉิมพลี (2555) ได้ศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาพบว่า 1) ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานเกี่ยวข้องกับความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดสืบต่อกันมา จนกลายเป็นองค์ความรู้ประจำท้องถิ่นที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมและการปลูกฝังวิถีคิด การดำเนินชีวิตประจำวันให้แก่ลูกหลาน เพื่อปฏิบัติสืบต่อกันมา 2) กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน ประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอนที่สำคัญได้แก่ (1) การกำหนดความรู้เกี่ยวกับการกำหนดผลิตภัณฑ์ ผ่านการคิดและตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม จากนั้นจึงนำไปสู่ (2) การแสวงหาและยึดกุมความรู้ที่มาจากภายในกลุ่มและภายนอก เพื่อให้เกิดความรู้เฉพาะของกลุ่ม และนำไปสู่ (3) การแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนความรู้ภายในกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกมีความรู้และทักษะในการผลิตมากขึ้น และเป็นที่มาของ (4) การจัดเก็บความรู้ในตัวบุคคล และ (5) การถ่ายทอดความรู้ มีรูปแบบการถ่ายทอดอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยกระบวนการจัดการความรู้ดังกล่าวมีลักษณะเป็นวงจรที่เมื่อถ่ายทอดความรู้แล้ว สามารถย้อนกลับไปกำหนดความรู้ในรูปแบบอื่นๆ ได้อย่างต่อเนื่อง และ 3) เงื่อนไขที่ทำให้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานประสบความสำเร็จ มี 4 เงื่อนไขที่สำคัญ ได้แก่ (1) ความรู้ด้านการจัดการความรู้ (2) วัฒนธรรมองค์การ (3) ภาวะผู้นำ และ (4) โครงสร้างพื้นฐาน รวมไปถึงข้อค้นพบที่สำคัญของการวิจัย คือ “การพึ่งตนเอง” ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตเครื่องจักสาน โดยมีหลักการที่สำคัญได้แก่ การมีผู้นำที่เข้มแข็ง มีความสามัคคี การยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต และการมีใจรักในด้านการจักสาน

กมลวรรณ วรรณธำ (2553) ศึกษาเรื่อง ทูทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเอง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนพึ่งตนเอง โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ

พบว่า การจัดการความรู้ของชุมชนพึ่งตนเองมีขั้นตอนที่สำคัญ 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การสร้างความรู้ของชุมชนพึ่งตนเอง พบว่ามี 2 ลักษณะ คือ การสร้างความรู้ที่ได้มากจากการพัฒนาภายในกลุ่ม และการสร้างความรู้ที่ได้รับมาจากภายนอกกลุ่ม ความรู้ของชุมชนพึ่งตนเองทั้ง 4 แห่งส่วนใหญ่เป็นการสร้างความรู้ที่ได้มาจากการพัฒนาภายในกลุ่ม ซึ่งเกิดจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ระหว่างสมาชิก การค้นคว้าทดลอง และการลองผิดลองถูก ส่วนการสร้างความรู้ที่ได้รับมาจากภายนอกกลุ่มก็มักมาจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การปรึกษาหารือร่วมกัน การได้รับคำแนะนำ และการศึกษาดูงาน จากหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน

2) การจัดเก็บความรู้ของชุมชนพึ่งตนเอง พบว่ามีการจัดเก็บความรู้ 2 ระบบที่ปรากฏ ได้แก่ ระบบที่จัดเก็บไว้ในตัวคน และระบบที่จัดเก็บไว้นอกตัวคน ระบบที่จัดเก็บความรู้ไว้ในตัวคนมักมาจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ รวมทั้ง การบอกเล่าหรือการสอนจากบุคคลอื่น การจัดเก็บความรู้ของชุมชนพึ่งตนเองส่วนมากพบว่ามักเป็นระบบที่จัดเก็บไว้ในตัวคน สำหรับระบบที่จัดเก็บไว้นอกตัวคนเป็นการถ่ายทอดออกมาจากตัวคนแล้วบันทึกไว้ในสื่อบันทึกชนิดต่างๆ

3) การแบ่งปันความรู้ของชุมชนพึ่งตนเอง แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ การแบ่งปัน ความรู้ของกลุ่มให้แก่สมาชิก การแบ่งปันความรู้จากภายนอกกลุ่มสู่สมาชิกและการแบ่งปันความรู้ของกลุ่มสู่ภายนอกกลุ่ม อย่างไรก็ตามแต่ละชุมชนมักเลือกใช้วิธีการแบ่งปันความรู้ โดยคำนึงถึงศักยภาพและความเหมาะสม จึงมีวิธีการแบ่งปันความรู้ที่หลากหลายที่พบ ได้แก่ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การลงมือปฏิบัติจริง การสร้างเครือข่ายการสอน การถ่ายทอดประสบการณ์ การอบรม การเทศนา และการใช้สื่อ และ 4) การประยุกต์ใช้ความรู้ของชุมชนพึ่งตนเอง มีหลายลักษณะ ได้แก่ การนำเรื่องการรักษาสิ่งแวดล้อมมาประยุกต์ใช้กับการความดีของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บ้านท่าพริก การนำความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้านมาประยุกต์กับการอนุรักษ์ป่าของกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนศิลาแลง การนำคำสอนเรื่องบุญนิยมมาประยุกต์กับการดำเนินงานของโรงเรียนประชาตศรัทธาอโศก เป็นต้น

กิตติศักดิ์ ชุมทอง (2551) ศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้ระดับครัวเรือนของผู้ประกอบอาชีพหัตถกรรมพื้นบ้าน: ศึกษาเฉพาะกรณี องค์กรชุมชนจักสานผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่บางเจ้าฉ่า มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้ระดับครัวเรือนของผู้ประกอบอาชีพหัตถกรรมพื้นบ้าน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ จากประชากรตัวอย่างซึ่งเลือกเฉพาะเจาะจง จากครัวเรือนที่มีทักษะจักสานระดับดีมาก ระดับดี และระดับพอใช้ ผลการศึกษา พบว่า 1) กระบวนการจัดการความรู้ของครัวเรือนผู้ประกอบอาชีพฝีมือระดับดีมาก เริ่มต้นจากทบทวนฐานความรู้ที่ตนเองมีและพยายามกำหนดความรู้ที่ตนเองต้องการเพิ่มเติมจดบันทึกไว้ในสมุด เมื่อมีโอกาสจะจัดหาความรู้ที่ต้องผ่านวิธีการถาม การอ่านหนังสือ การสังเกต ฯลฯ ต่อจากนั้นก็นำข้อมูลที่ได้ มาเรียนรู้ด้วยการทดลองปฏิบัติจริงด้วยตนเอง จนเกิดผลที่ตนเองพอใจ แล้วมาถ่ายทอดด้วยวิธีการสาธิตไปพร้อมๆ กับสมาชิกทำตามอย่าง เพื่อให้สมาชิกนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับความต้องการซื้อของตลาดกลุ่มเป้าหมาย ร่วมกัน 2) กระบวนการจัดการความรู้ของครัวเรือนผู้ประกอบอาชีพฝีมือระดับดี เริ่มต้นจากผู้ประกอบอาชีพทดลองหาวิธีที่จะพอแก้ปัญหาได้ โดยคิดถึงเหตุและผลของปัญหา รวมถึงความน่าจะเป็นไปได้ เมื่อได้ความคิดสรุป ก็ทดลอง ขณะที่ทดลองก็คิดไปด้วยทดลองไปด้วย เมื่อผลการคิดและทดลองสำเร็จแก้ปัญหาได้ สุดท้ายก็นำวิธีการที่คิดค้นไปต่อยอด และ 3) กระบวนการจัดการความรู้ของ ครัวเรือนผู้ประกอบอาชีพฝีมือระดับพอใช้ ภายในองค์กรชุมชนจักสานผลิตภัณฑ์

ไม่ใฝ่บางเจ้าว่า ไม่มีการขับเคลื่อนกระบวนการจัดการความรู้ให้มีความต่อเนื่อง เพราะใช้ฐานความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษเพียงอย่างเดียวกระบวนการจัดการความรู้ทั้ง 3 ระดับสามารถสรุปได้ว่า การที่ครัวเรือนผู้ประกอบการอาชีพสามารถยกระดับความรู้จากเดิมเป็นครัวเรือนผู้ประกอบการอาชีพฝีมือระดับ พอใช้เป็นระดับดี และดีมาก ในที่สุดเพราะสมาชิกในครัวเรือนต่างมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อน กระบวนการจัดการความรู้ทางด้านอาชีพให้มีความต่อเนื่อง ผ่านการปฏิสัมพันธ์เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ อยู่สม่ำเสมอและยิ่งความรู้ที่แฝงเร้นภายในครัวเรือนมีความหลากหลายยิ่งส่งผลให้ครัวเรือน ผู้ประกอบการอาชีพมีศักยภาพในการขับเคลื่อนกระบวนการจัดการความรู้ในอาชีพให้สอดคล้องกับความต้องการซื้อของตลาดกลุ่มเป้าหมายที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง โดยสรุปกระบวนการจัดการความรู้ ที่ศึกษาจำแนกได้ 5 ขั้นตอนหลัก คือ 1) การใช้ความรู้ 2) การส่งเสริมความรู้ 3) การสร้างความรู้ 4) การสั่งสมความรู้ และ 5) การสืบสานความรู้

จรรย์ ฝนขาว (2555) ได้ศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการลดเคราะห์และเสริมดวงชะตา ที่ส่งผลต่อสุขภาพของประชาชนในอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ การวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการลดเคราะห์และเสริมดวงชะตาที่ส่งผลต่อสุขภาพของประชาชน ในอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อบันทึกปรากฏการณ์ต่างๆ ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม จำนวน 2 ท่าน และผู้เข้าร่วมที่ร่วมประกอบพิธีกรรม จำนวน 30 คน ผลการศึกษาพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการลดเคราะห์และเสริมดวงชะตาที่ส่งผลต่อสุขภาพของประชาชนในอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ มีองค์ประกอบที่สำคัญ 6 องค์ประกอบ คือ ลักษณะของผู้นำพิธีกรรม บทสวด บรรยากาษและองค์ประกอบของพิธีกรรม ความเชื่อของผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ผลทางด้านสุขภาพของผู้เข้าร่วมพิธีกรรมลดเคราะห์และเสริมดวงชะตาและความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ลักษณะของผู้นำพิธีกรรมที่มีความเป็นอาวูโส ได้ศึกษาร่ำเรียนทางพุทธศาสนาามาก มีการปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดี เป็นแบบอย่างที่ดี มีจิตใจดี ช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ มีความรู้ มีความขยันและมีความชำนาญในการประกอบพิธีกรรม จึงทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อถือน่าเชื่อถือและเชื่อมั่นว่าพิธีกรรมและความเชื่อที่มีอยู่ส่งผลที่ดีต่อสุขภาพ บทสวดที่มีลักษณะเป็นคำพูดที่ดี น่าฟัง มีความเป็นระเบียบ ไพเราะ มีเนื้อหามาจากหลักคำสอนทางพุทธศาสนาหรือบทสวดมนต์ เมื่อฟังแล้วทำให้เกิดกำลังใจ เกิดพลังให้คลายจากความทุกข์ หายจากอาการป่วยต่างๆ บรรยากาษที่เป็นไปด้วยความอบอุ่น บรรยากาษที่ทำให้เกิดความรู้สึกดีลึกลับ ทำให้เกิดความมั่นใจ จึงทำให้ส่งผลต่อสุขภาพจิตที่ดีได้ ส่วนองค์ประกอบของพิธีกรรม ด้านวัตถุที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม เช่น ธูป เทียน หมาก พลุ มะพร้าว ลูกตาล กล้วย อ้อย ฯลฯ ใช้เป็นสัญลักษณ์หรือสิ่งที่ใช้แทนคำอีกสิ่งหนึ่งเพื่อส่งผ่านคุณค่าให้แก่จิตใจ ให้เกิดสุขภาพทางจิตที่ดี และองค์ประกอบของพิธีกรรมด้านการปฏิบัติหรือการกระทำที่มีวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติที่มุ่งเน้นให้ เกิดการทำความดี เช่น การให้ทาน การให้ชีวิตสัตว์ การถวายสิ่งของ การละเว้นการทำชั่ว ละเว้นการทาบป ให้มีความเคารพนับถือ มีความอ่อนน้อมต่อผู้อื่น ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นผู้อื่น ส่งผลต่อสุขภาพที่ดีทั้งจิตใจ ร่างกาย สังคมและจิตวิญญาณความเชื่อของผู้เข้าร่วมพิธีกรรมส่งผลให้เกิดสุขภาพที่ดีได้ เนื่องจากพิธีกรรมลดเคราะห์และเสริมดวงชะตา มีแนวคิดในการส่งเสริมความเชื่อที่เชื่อมโยงส่งผลให้เกิดสุขภาพที่ดี ผลทางด้านสุขภาพของผู้ที่ได้เข้าร่วมพิธีกรรมลดเคราะห์และเสริมดวงชะตาที่

เกิดขึ้น ล้วนส่งผลต่อสุขภาพที่ดีเป็นองค์รวมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณ ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมทุกคน มีความพึงพอใจต่อผลของการประกอบพิธีกรรมที่ส่งผลต่อสุขภาพอย่างน้อย 1 ด้าน (ร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ) โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลต่อสุขภาพด้านจิตใจ

ฉลาด จันทรสุมบัติ (2550) ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้องค์การชุมชน การวิจัยครั้งนี้ มีความมุ่งหมายเพื่อ 1) พัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการจัดการความรู้ควบคู่กับการพัฒนากลุ่มองค์การชุมชน 2) พัฒนาและทดลองใช้รูปแบบการจัดการความรู้องค์การชุมชนควบคู่กับแผนพัฒนาองค์การชุมชน 3) ศึกษาความพึงพอใจในการดำเนินการจัดการความรู้องค์การชุมชน 4) ศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการความรู้องค์การชุมชน

ผลการวิจัยปรากฏดังนี้ 1) ได้แผนการจัดกิจกรรมการจัดการความรู้ควบคู่กับการพัฒนาชุมชน แบ่งออกเป็น 5 ระยะ คือ 1) การเตรียมชุมชน 2) การสร้างแรงจูงใจ จิตสำนึก ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และสร้างวิสัยทัศน์ 3) การจัดทำแผน/พัฒนาศักยภาพทีม 4) นำแผนไปปฏิบัติและพัฒนางาน และ 5) ประเมิน สรุปผลการพัฒนาและทดลองใช้รูปแบบการจัดการความรู้องค์การชุมชน พบว่า (2.1) รูปแบบการจัดการความรู้องค์การชุมชนที่พัฒนาประกอบด้วย 18 กิจกรรมหลักคือ 1) ทำความเข้าใจกับผู้นำชุมชน 2) สร้างทีมและแกนนำ 3) ศึกษาบริบทชุมชนกลุ่มองค์การชุมชนและสภาพการจัดการความรู้ 4) สร้างแรงจูงใจและจิตสำนึกในการทำงานร่วมกัน 5) สร้างวิสัยทัศน์การจัดการความรู้ 6) สร้างความเข้าใจกิจกรรมพัฒนาการจัดการความรู้ 7) จัดทำแผนกิจกรรมพัฒนาการจัดการความรู้ และแผนความรู้ 8) พัฒนาความรู้พื้นฐาน ด้านคอมพิวเตอร์สำหรับผู้จัดเก็บข้อมูล 9) สร้างตัวชี้วัดความสำเร็จของกลุ่ม 10) ส่งเสริมแสวงหาความรู้และศึกษาดูงานการจัดการความรู้ที่ดีเด่น 11) ทำการสรุปทบทวนแผนกิจกรรมในกระบวนการจัดการความรู้ของกลุ่ม 12) ดำเนินการนำร่องใช้กิจกรรมในกระบวนการจัดการความรู้ 13) การสรุปทบทวน สะท้อนผลและทบทวนแผนการจัดการความรู้ระดับกลุ่ม หมู่บ้าน 14) ดำเนินการยกระดับองค์ความรู้และจัดการความรู้ในประเด็นอื่นเกิดองค์ความรู้ที่ชัดเจน 6 ด้าน คือ การสร้าง การจำแนก การจัดเก็บการนำความรู้ไปใช้ การแบ่งปันแลกเปลี่ยน และการประเมินผล 15) ประเมินกระบวนการจัดการความรู้ 16) จัดตั้งศูนย์จัดการความรู้องค์การชุมชน ระดับหมู่บ้านและเผยแพร่ผลงานในเว็บไซต์ 17) การเสริมแรงทางบวกให้รางวัล เผยแพร่ผลงานเว็บไซต์ และ 18) อภิปรายสรุปผลการจัดการความรู้ (2.2) ผลการทดลองใช้รูปแบบการจัดการความรู้องค์การชุมชน พบว่า 1) เกิดบุคคลเรียนรู้ได้แก่ ผู้ร่วมวิจัย คือ ผู้อำนวยการความสะอาด ผู้ปฏิบัติงานกลุ่มผู้จัดบันทึกและผู้ประสานงาน 2) การจัดการความรู้ ที่มาของความรู้ได้จากปัญหา การตั้งคำถามการแก้ปัญหาด้วยการปฏิบัติจริงจนเกิดองค์ความรู้ที่เหมาะสม 3) กระบวนการเรียนรู้ ต้องมีที่มาของการสร้างความรู้ การจำแนกการจัดเก็บ การนำไปใช้ การแลกเปลี่ยน และการประเมินผล 4) ความรู้ที่ผ่านการสกัดชุมชนของบุคคลที่ ผังอยู่ในตัวเองมาผสมผสานกับความรู้ที่อยู่ภายนอกเกิดความเหมาะสมกับบริบทมีการปรับปรุงพัฒนางานให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ได้แก่ 1) การบริหารจัดการ 2) ด้านเทคนิคการผลิต 5) มีศูนย์จัดการความรู้ที่เป็นตัวขับเคลื่อนให้กลุ่ม ได้พบปะแลกเปลี่ยนความรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีการใช้เว็บไซต์ และอินเทอร์เน็ต 6) มีชุดความรู้และชิ้นงานกลุ่ม (2.3) ปัจจัยแห่งความสำเร็จของรูปแบบการจัดการความรู้องค์การชุมชนประกอบด้วย 1) บุคคลมีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ 2) การใช้ภาวะผู้นำของผู้ศึกษาและผู้ร่วมวิจัย 3) ความสามารถในการปฏิบัติงานตามบทบาททีมผู้ร่วมวิจัย 4) การเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมวิจัยได้มีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มแรก 5) บรรยากาศในการ

ทำงานแบบมีส่วนร่วม 6) กระบวนการเรียนรู้ควบคู่ด้วยวิถีปฏิบัติ และ 7) มีกลไกขับเคลื่อน คือ ศูนย์จัดการความรู้ขององค์การชุมชน

ฉลองรัฐ อินทรีย์ (2550) ศึกษาการพัฒนา รูปแบบการจัดการความรู้ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชธานี การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายสามประการ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพการจัดการความรู้ ก่อนการพัฒนา รูปแบบการจัดการความรู้ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชธานีและวิทยาเขตอุดรธานี 2) เพื่อพัฒนา รูปแบบการจัดการความรู้ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชธานี และวิทยาเขตอุดรธานี 3) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการความรู้ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชธานี และวิทยาเขตอุดรธานี ทำการวิจัยแบบผสมวิธีคือประยุกต์การวิจัยแบบมีส่วนร่วม การวิจัยและพัฒนา การวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพผลการวิจัยปรากฏดังนี้

1) ก่อนการพัฒนา รูปแบบการจัดการความรู้ คณาจารย์คณะพยาบาลศาสตร์มีการดำเนินกิจกรรมที่เป็นจัดการความรู้บ้างองค์ประกอบ แต่ยังไม่เป็นระบบและไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน

2) รูปแบบการจัดการความรู้ คณะพยาบาลศาสตร์ ที่พัฒนาประกอบด้วย 3 ลำดับขั้น ได้แก่ ขั้นที่ 1 เป็นขั้นเตรียมผู้บริหารและคณาจารย์ โดยการสร้างความตระหนัก ความเข้าใจ และขอความร่วมมือ การประชุมชี้แจงวัตถุประสงค์ เป้าหมายการจัดการความรู้ และศึกษาบริบทสภาพการจัดการความรู้ก่อนการพัฒนา รูปแบบ ลำดับที่ 2 คือ ขั้นจัดทำแผนปฏิบัติการ กำหนดวิสัยทัศน์ตั้งกรรมการ พัฒนาศักยภาพของทีม แบ่งกลุ่มจัดการความรู้ และจัดตั้งศูนย์จัดการความรู้ และลำดับขั้นที่ 3 คือ ขั้นปฏิบัติการจัดการความรู้ สร้างและเชื่อมโยงเครือข่ายความรู้

3) จากการนำรูปแบบการจัดการความรู้ที่พัฒนาไปทดลองใช้ที่คณะพยาบาลศาสตร์ ทั้งสองแห่ง เป็นเวลา 8 เดือน โดยมีคณะกรรมการจัดการความรู้ กรรมการที่ปรึกษาและกลุ่มจัดการความรู้ 7 กลุ่ม ดำเนินการจัดการความรู้ตามกระบวนการจัดการความรู้ ซึ่งประกอบด้วย การจำแนกความรู้ การสร้างความรู้ใหม่ การแลกเปลี่ยนแบ่งปันความรู้ การนำความรู้ไปใช้การเผยแพร่ความรู้ การสร้างเครือข่ายความรู้ และการประเมินผลความรู้ ได้ผลดังนี้ มีศูนย์จัดการความรู้ สำหรับผลงานจากกลุ่มจัดการความรู้ทั้ง 7 กลุ่ม ต้องความรู้ในการปฏิบัติงานจำนวน ทั้งหมด 285 เรื่อง ผู้บริหารและคณาจารย์ทุกกลุ่มมีความพึงพอใจต่อการจัดการความรู้โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีการประเมินความสำเร็จในการจัดการความรู้โดยรวมอยู่ในระดับมาก และรูปแบบการจัดการความรู้มีความเหมาะสมในระดับมาก 4) ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการความรู้ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชธานี ได้แก่ การสนับสนุนจากผู้บริหารทุกระดับ ศูนย์จัดการความรู้ วัฒนธรรมในการจัดการความรู้ของผู้บริหารและคณาจารย์ และยุทธศาสตร์ในการจัดการความรู้ ซึ่งประกอบด้วยผู้ที่ทำงานโดยใช้ความรู้ที่ผ่านการฝึกอย่างดี ความไว้วางใจ พลังร่วมและการมีส่วนร่วม และยึดหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้แก่ การศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ คำนึงถึงวัฒนธรรมองค์การ การมีส่วนร่วม ความซื่อสัตย์สุจริต จริ่งใจต่อกันและรู้จักสามัคคี

ชวนพิศ ปลุกสร้าง (2550) ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการจัดการความรู้ของกรมอุตุนิยมวิทยา ผลการศึกษา พบว่า 1) ระดับความสำเร็จในการจัดการความรู้ของกรมอุตุนิยมวิทยาอยู่ในระดับที่น้อยกว่าร้อยละ 70 2) ระดับการรับรู้ในการจัดการความรู้ของข้าราชการกรมอุตุนิยมวิทยาอยู่ในระดับน้อย โดยข้าราชการในระดับต่างๆ มีการรับรู้แตกต่างกันอย่าง

มีนัยสำคัญทางสถิติ และ 3) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการจัดการความรู้ของกรม อุดุนิยมวิทยา จำนวน 3 ตัวแปร ได้แก่ กระบวนการจัดการความรู้ วัฒนธรรมองค์การ และภาวะผู้นำ โดยทั้ง 3 ตัวแปร สามารถอธิบายตัวแปรตามที่มีความสัมพันธ์กันได้อย่างร้อยละ 73. ระดับนัยสำคัญทาง สถิติ 0.05

ดวงฤทัย อรรถแสง (2552) ศึกษาเรื่อง กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติ โดยมีการใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษา พบว่า การจัดการความรู้ในการอนุรักษ์ สืบทอดและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติ ของกลุ่มทอผ้ามัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติ บ้านหนองหญ้าปล้อง มีกระบวนการจัดการความรู้ ดังนี้

1) การสร้างความรู้ ที่มาจากพ่อแม่ ปู่ย่าตายายเป็นผู้สอน จากการสังเกต จดจำ ลองปฏิบัติตาม เมื่อไม่เข้าใจหรือพบปัญหาจะสอบถามพ่อแม่หรือผู้รู้ เกิดจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันเองภายในกลุ่ม และเกิดจากการลองผิดลองถูก เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่ต้องการและยังได้รับความรู้จากหน่วยงานของภาครัฐที่ให้การสนับสนุนเข้ามาอบรมให้กับตัวแทนกลุ่ม

2) การจัดเก็บความรู้ โดยในรูปแบบการจดจำ ประสบการณ์ การจดบันทึกแบบย่อๆ ไว้ในสมุดส่วนตัว นอกจากนี้มีการจัดเก็บความรู้ในรูปแบบวีดิทัศน์ ซึ่งได้อธิบายถึงกระบวนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติในภาพรวมเท่านั้น ไม่ได้อธิบายขั้นตอนต่างๆ อย่างละเอียด 3) การเผยแพร่ความรู้ พบว่า มีการกระจายความรู้โดยการสอนงานกันภายใน ครอบครัว มีการแลกเปลี่ยนความรู้กันเองระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มฯ เปิดศูนย์การเรียนรู้ขึ้น ณ ที่ทำ การกลุ่ม เพื่อให้เป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดความรู้ เปิดให้บริการบ้านพักแบบโฮมสเตย์ ซึ่งนักท่องเที่ยวที่มาพักจะได้เรียนรู้วิถีชีวิตของชาวบ้านรวมถึงได้เรียนรู้กระบวนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติด้วย และยังได้เผยแพร่ความรู้โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นการย้อมสีธรรมชาติไปสอนนักเรียนที่โรงเรียนบ้านหนองหญ้าปล้องวิทยา นอกจากนี้ยังได้นำขั้นตอนกระบวนการผลิตไปจัดแสดงที่งานประเพณีของอำเภอมัญจาคีรีและที่อื่นๆ ที่สนใจติดต่อเข้ามา 4) การใช้ความรู้ พบว่าได้นำความรู้ที่ได้รับจากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ความรู้จากประสบการณ์ ความชำนาญ และความรู้ จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันภายในกลุ่มมาปฏิบัติและประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม ทั้งนี้ได้มีการขยายผลหรือยกระดับความรู้ที่มีอยู่โดยการนำเอาความรู้ใหม่ๆ จากการลองผิดลองถูก หรือ จากการเข้าอบรมต่างๆ จากหน่วยงานของรัฐบาลที่ให้การสนับสนุนมาปฏิบัติ จนเกิดทักษะและความ ชำนาญส่งผลให้กระบวนการผลิตมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันขององค์การให้สูงขึ้น เมื่อมีความรู้ใหม่ๆ เกิดขึ้นจะมีการเผยแพร่และถ่ายทอดความรู้ต่อไป

ธงชัย พานู (2552) ศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้ธุรกิจสูดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการจัดการความรู้ของธุรกิจสูดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่ประสบผลสำเร็จ 2) วิเคราะห์ปัจจัยในการจัดการความรู้ที่ส่งผลให้สูดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ประสบผลสำเร็จ และ 3) สังเคราะห์และนำเสนอรูปแบบการจัดการความรู้ของธุรกิจสูดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่ประสบผลสำเร็จ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า 1) สภาพการจัดการความรู้ของธุรกิจสูดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่ประสบผลสำเร็จ ในกระบวนการจัดการธุรกิจเป็นการรวมกลุ่มของสมาชิกที่มีเป้าหมายเดียวกันมีความต้องการเหมือนกัน มิได้ดำเนินธุรกิจเพื่อหวังผลกำไรเหมือนการจัดการธุรกิจสมัยใหม่แต่เป็นธุรกิจของชุมชน สร้างเอกลักษณ์ผลิตภัณฑ์ภายใต้

วัฒนธรรม ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของชุมชน ผสานกับความรู้ทางวิชาการสมัยใหม่ พัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีเอกลักษณ์โดดเด่นมีคุณภาพ สร้างความประทับใจแก่ลูกค้า การจัดการความรู้ในกระบวนการจัดการธุรกิจ จึงไม่ได้ยึดหลักการแบบเดียวกับการจัดการองค์การธุรกิจสมัยใหม่ การจัดการความรู้ของธุรกิจสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไม่ได้ดำเนินการอย่างชัดเจนในทุกขั้นตอน เมื่อวิเคราะห์การจัดการความรู้ในกระบวนการรอบการวิจัยแล้ว สะท้อนให้เห็นว่า การจัดการความรู้ในกระบวนการจัดการแต่ละขั้นตอนไม่แตกต่างกัน ทุกขั้นตอนมีการดำเนินงานคล้ายกัน แต่กระบวนการมีการดำเนินงานแบบไม่เป็นเส้นตรง ไม่มีรูปแบบ ไม่มีลำดับขั้นตอน เนื่องจากความรู้ส่วนใหญ่เป็นความรู้ที่เป็นความรู้โดยนัย (Tacit Knowledge) ที่ฝังอยู่ในตัวคนเป็นทักษะที่ได้รับการถ่ายทอดสั่งสม เรียนรู้มาจากคนใน ครอบครัวและเครือข่าย การถ่ายโอนความรู้ที่เป็นทักษะไปสู่ความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) จึงมีอยู่น้อย ส่วนมากจะเป็นการทำซ้ำ (Reproduction) ฉะนั้นขั้นตอนการจัดการความรู้อาจจะก้าวกระโดด และสามารถสรุปจัดกลุ่มการจัดการความรู้ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

- 1) การกำหนดความรู้ การ สร้างความรู้ และการจัดการความรู้ ในกระบวนการนี้ ความรู้มาจากวัฒนธรรมภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของชุมชน อาศัยกระบวนการทางสังคม กระบวนการกลุ่ม กระบวนการมีส่วนร่วม ในการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ร่วมกัน กระบวนการและกิจกรรมที่ใช้ส่วนมากเป็นการเล่าเรื่อง การบอกต่อ สานิต และฝึกปฏิบัติ และความรู้ทางวิชาการสมัยใหม่เกี่ยวกับการบริหารจัดการธุรกิจ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ จากหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนมาให้ความรู้เพิ่มเติม
- 2) การจัดเก็บความรู้ การเผยแพร่ความรู้ และการใช้ความรู้ ในกระบวนการนี้ ความรู้ที่จัดเก็บจะเป็นความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมภูมิปัญญา และวิถีชีวิต ชุมชนเป็นทักษะที่ถูกถ่ายทอดสั่งสมมาจากครอบครัว และเครือข่าย ฝังลึกในตัวคน การจัดเก็บในรูปของความรู้ชัดเจนจึงมีน้อย ส่วนความรู้ทางวิชาการสมัยใหม่มีการจัดเก็บความรู้ที่ชัดเจน เช่น เอกสาร ประกอบการฝึกอบรม เอกสารรายงานการศึกษา วิจัยของบุคคลภายนอก เอกสารมาตรฐาน และเอกสารเผยแพร่ มีการเผยแพร่ความรู้ โดยอาศัยกระบวนการทางสังคมกระบวนการกลุ่ม กระบวนการมีส่วนร่วม ด้วยการเล่าเรื่อง บอกต่อ สนทนา ประชุมชี้แจง การฝึกอบรม การสานิต การติดประกาศ การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อในท้องถิ่น และการใช้ความรู้ในกระบวนการธุรกิจโดยเฉพาะการพัฒนา คุณภาพผลิตภัณฑ์ การตลาดและการกระจายสินค้า ด้วยการเล่าเรื่อง บอกต่อ ฝึกอบรม สานิต ทดลองปฏิบัติ การศึกษาดูงาน การร่วมแสดงสินค้า และจัด จำหน่าย และ 3) การวัดผลการจัดการความรู้ ดำเนินการในทุกขั้นตอนการผลิต โดยอาศัยเกณฑ์มาตรฐานผลิตภัณฑ์ ความพึงพอใจของลูกค้า การสั่งซื้อซ้ำ ตรวจสอบจากบัญชีรายรับรายจ่าย บัญชีลูกค้า บัญชีการสั่งซื้อสมุดบันทึก และรายงานการประชุม 2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการ จัดการความรู้ธุรกิจสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วย 1) ปัจจัยหลัก 4 ประการ คือ (1) ภาวะผู้นำ ผู้นำมีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความสามารถ สมาชิกเชื่อถือศรัทธา ให้ความเคารพเชื่อฟัง สามารถบริหารจัดการและนำกลุ่มให้ประสบความสำเร็จ (2) คน กลุ่มมีสมาชิกที่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน มีความต้องการเหมือนกัน มีความรักสามัคคี มีความมุ่งมั่น เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวในการรักษาวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และพัฒนาความรู้สมัยใหม่ให้สามารถสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นสามารถสร้างงาน สร้างอาชีพและรายได้อย่างยั่งยืน (3) วัฒนธรรม ที่มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นสร้างความภาคภูมิใจให้สมาชิกมีความเชื่อและศรัทธาผู้นำ มีความไว้วางใจเชื่อใจซึ่งกันและกัน พัฒนาผลิตภัณฑ์จากวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตให้มีคุณภาพมาตรฐานเป็นที่ต้องการของลูกค้า และ (4) ภาพลักษณ์ตราสินค้า

เป็นสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นเป็นที่รู้จัก สามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าให้กลับมาซื้อสินค้าอีก เพื่อ สร้างประสบการณ์ให้ลูกค้าเห็น คุณค่าของสินค้าและบริการ ทำให้เกิดการเรียนรู้จากลูกค้าไปสู่การพัฒนาการผลิต และการตลาด (2) เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร รวมทั้งอินเทอร์เน็ต การสร้างเว็บไซต์ การดำเนินงานระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ เป็นช่องทางประชาสัมพันธ์สินค้าและบริการ การตลาดและการกระจายสินค้า ให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางมากขึ้น

ธีรรัตน์ มหาทรัพย์ (2551) ศึกษาเรื่องการจัดการความรู้ของหน่วยงานบริหาร กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข โดยหนึ่งในวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาการดำเนินงานและกระบวนการด้านการจัดการความรู้ของกองคลังและกองแผนงาน กรมอนามัย ผลการศึกษาพบว่า กรมอนามัยมีวิธีการจัดการความรู้ที่แยกส่วนตามหน่วยงานภายใน ไม่มีรูปแบบการจัดการความรู้ที่ตายตัว อย่างไรก็ตาม การจัดการความรู้ของกรมอนามัยจะได้รับการกำกับและสนับสนุนจากสำนักงานจัดการความรู้ โดยสามารถสรุปกระบวนการได้ดังนี้ คือ 1) การกำเนิดความรู้ เป็นการสั่งสมประสบการณ์ความรู้ที่ได้รับจากการทำงานประจำวันและการเข้าร่วมประชุมอบรมตามแต่ที่ได้มีโอกาสได้ไปเข้าร่วม รวมไปถึงการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง อาทิ การหาความรู้จากอินเทอร์เน็ต และการแลกเปลี่ยนความรู้จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เป็นต้น 2) การจัดเก็บความรู้กรมอนามัยจะอาศัยวิธีการจัดเก็บความรู้โดยการจดบันทึกประสบการณ์ความรู้ที่ได้ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดทำแฟ้มภูมิปัญญา การนำความรู้ที่สำคัญเผยแพร่และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ลงในเว็บไซต์ การจัดทำนิตยสารเพื่อการเผยแพร่ และจัดเก็บความรู้วิธีหนึ่งด้วย 3) การแบ่งปันความรู้ จะออกมาในรูปของการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ระหว่างเครือข่าย นอกจากนั้นยังอาศัยสื่อกลางในการแบ่งปันความรู้ อาทิ นิตยสารและแฟ้มภูมิปัญญา และ 4) การนำความรู้ไปใช้ ส่วนมากจะเป็นการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการทำงานประจำวัน เพื่อให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพและการพัฒนาองค์กร

น้ำทิพย์ วิภาวิน (2546) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการความรู้ในห้องสมุด พบว่าการจัดการความรู้จะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 5 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบด้านกระบวนการจัดการความรู้ ซึ่งมี 3 ขั้นตอน คือ การสร้างความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ และการนำความรู้ไปใช้ และองค์ประกอบอื่นอีก 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1) เทคโนโลยีที่ใช้ในการจัดเก็บสารสนเทศ (Repositories) เครื่องคอมพิวเตอร์แม่ข่าย (Server) จัดเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่างๆ รวมถึง การเผยแพร่เนื้อหาข้อมูลไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ External knowledge, Structured/Informal Internal Knowledge

2) แพลตฟอร์มที่ทำให้เกิดการทำงานร่วมกัน (Collaborative Platforms) การมีระบบและฐานข้อมูลที่ใช้งานร่วมกันได้ รวมทั้งการสนับสนุนการทำงานร่วมกัน

3) ระบบเครือข่าย (Network) โครงสร้างพื้นฐาน เช่น ระบบเครือข่ายช่วยสนับสนุนการสื่อสารและการสนทนา

4) วัฒนธรรม (Culture) เช่น วัฒนธรรมองค์การที่ช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนและใช้ข้อมูลร่วมกันองค์ประกอบเหล่านี้ ต้องมีการนำและกระตุ้นศักยภาพของคนในองค์การออกมาใช้เพื่อพัฒนาองค์การไปสู่เป้าหมายและทิศทางที่ต้องการ การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้และ

การแลกเปลี่ยน ความรู้ จะมีความสำคัญเป็นอันดับแรกกองบรรณาธิการวิชาการ (2546, หน้า 13-15) ในวารสารหมอนามัยได้รวบรวมผลจากผู้ทำการศึกษา เกี่ยวกับองค์ประกอบสำคัญที่เกี่ยวกับการจัดการความรู้ มีดังนี้ 1) ภาวะผู้นำ ผู้นำที่แสดงความมุ่งมั่นต่อการจัดการความรู้ ส่งเสริมการเรียนรู้ของคนในองค์กรให้เป็นบุคคลเรียนรู้ (Learning Person) พัฒนาความเป็นองค์การการเรียนรู้ (Learning Organization) โดยใช้พลังสร้างสรรค์ของการจัดการแบบแนวราบในระบบเครือข่าย เน้นการนำจากเบื้องหลัง (Learn from Behind) และการให้อำนาจ (Empowerment) แก่ผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งมีความสำคัญยิ่งต่อความสำเร็จในการนำความรู้ไปใช้เพื่อประโยชน์ขององค์กร 2) โครงสร้างองค์กรที่เป็นแนวราบ และเน้นการทำงานแบบเครือข่าย (Networking) ที่ไม่ใช่อำนาจสั่งการ จะช่วยส่งเสริมการจัดการความรู้ โครงสร้างองค์กรที่สามารถรับรู้ เรียนรู้ และแลกเปลี่ยนกับองค์กรภายนอกในรูปแบบเครือข่ายองค์กรและทุกจุดของการปฏิบัติงาน 3) วัฒนธรรมองค์กร พฤติกรรมและการสื่อสาร เน้นการสื่อสารแนวราบ ความเป็น เพื่อนร่วมงานมากกว่าความเคารพเชื่อฟัง ส่งเสริมความคิดนอกกรอบ (Lateral Thinking) ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Creative Thinking) และการใช้สามัญสำนึกในการทำงาน วัฒนธรรมการใช้ข้อมูล หลักการและเหตุผลมากกว่าการใช้อำนาจ ความรู้สึก และอารมณ์ ส่งเสริมให้บุคลากรในองค์กร เดียวกัน หรือต่างหน่วยงาน ให้มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดความรู้ที่ฝังลึก ส่งเสริมและอำนวยความสะดวกให้การจัดการความรู้เป็นไปอย่างสร้างสรรค์และมีประสิทธิภาพ 4) เทคโนโลยีสารสนเทศ ช่วยอำนวยความสะดวกในการขุดค้น (Data Mining) การถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร ความรู้ การปฏิบัติงานลงในระบบคอมพิวเตอร์ ให้สามารถนำมา รวบรวมเป็นข้อมูลสารสนเทศ ภาพรวมขององค์กรผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ องค์กร (Intranet) โดยระบบจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (E-mail) หรือระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-commerce) จะช่วยให้ ระบบการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ทำได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ มากขึ้น 5) ระบบการให้รางวัลและการยกย่อง เน้นผลงานเป็นกลุ่มทีมงาน การยกย่อง กระบวนการ สร้างความร่วมมือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันจะทำให้เกิดความรู้อย่างกว้างขวาง และ 6) ระบบ พัฒนาขีดความรู้ ทักษะ ความสามารถ และการรักษาบุคลากร ซึ่งทรัพยากรบุคคลเป็น สิ่งที่สำคัญ ที่สุดในการจัดการความรู้ เพราะเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้ใช้ความรู้ในเวลาเดียวกัน พัฒนาให้มี ความรู้ ความสามารถมากขึ้น ส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศการทำงานเป็นทีม ช่วยเสริมศักยภาพให้เกิด บุคคล แห่งการเรียนรู้ องค์กรแห่งการเรียนรู้ และสังคมแห่งการเรียนรู้

บุญส่ง หาญพานิช (2546) ได้วิจัยรูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย พบว่า ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษามีความต้องการให้มีกระบวนการบริหารจัดการความรู้ในระดับมาก ให้มีการนำองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่ได้จากการบริหารจัดการความรู้ไปใช้การประกันคุณภาพ การพัฒนาการเรียนการสอน หลักสูตร เทคโนโลยี ห้องสมุด การวิจัยการประเมินความดีความชอบ การธำรงรักษาบุคลากร การสร้างนักวิชาการ การกำหนดภาระงานและการบริการความรู้ ตลอดจน การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ ความร่วมมือในการให้ความรู้และรับบริการความรู้ใน 5 ด้าน การเผยแพร่ความรู้ การถ่ายทอดความรู้ การอบรมสัมมนา การอำนวยความสะดวกในการเข้าถึง ความรู้ ตลอดจนให้คำปรึกษา เป้าหมายของการจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาคน พัฒนา องค์กร ให้เป็นองค์การการเรียนรู้ และพัฒนาความเป็นชุมชนเป็นหมู่คณะ และความเอื้ออาทรระหว่างกัน ในที่ทำงาน

ประกาศิต หงส์วิเศษ (2545) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการที่ดินเพื่อ การเกษตรบนที่สูง: กรณีศึกษา บ้านหล่อโย ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงรายส่วนหนึ่งของการ ศึกษาอธิบายว่า ภูมิปัญญามีกระบวนการเกิดจากการสืบทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิม แล้วพัฒนา เลือกรสรปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้น แล้วกระจายความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยเริ่ม จากการอบรมสั่งสอนโดยสถาบันครอบครัว เครือญาติ และผู้สนใจในท้องถิ่น ในสังคมและต่างถิ่น โดยวิธีการเล่าเรื่อง การบอก พาไปดู และให้ลงมือปฏิบัติจริงจนเกิดความชำนาญ พบว่า เมื่อตนเอง ประสบความสำเร็จ จึงอยากมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือผู้อื่นและต้องการเป็นที่ยอมรับของบุคคลรอบ ข้าง

ปัญญา เมืองริน (2552) ศึกษาเรื่อง กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศึกษากรณี เครือข่ายศูนย์กิจกรรมธรรมชาติ จังหวัดระยอง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้ใน บริบทชุมชน และการเปรียบเทียบถึงรูปแบบและกระบวนการจัดการความรู้ของเครือข่ายชุมชน โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนจะเป็นไปในลักษณะของการ เรียนรู้และถ่ายทอดความรู้เรื่องของการจัดการดินจากคนสู่คน โดยการพูดคุย แนะนำ และการให้ ลงมือปฏิบัติจริง จนเกิดความชำนาญและสามารถที่จะนำไปปฏิบัติได้ทันที และจะมีการนำความรู้ ถ่ายทอดต่อไปยังบุคคลอื่นๆ อย่างต่อเนื่อง ส่วนการเปรียบเทียบรูปแบบและกระบวนการจัดการ ความรู้นั้นจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันกับ Knowledge Management Process โดยจะมีการกำหนด สิ่งที่ต้องเรียนรู้ มีการเสาะแสวงหาความรู้ ในส่วนที่เกี่ยวกับดิน ซึ่งจะเป็นไปในลักษณะของการได้ ความรู้มาจากตัวบุคคลเป็นหลัก โดยการพูดคุยหรือการลงมือปฏิบัติจริง จากสิ่งที่มีถ่ายทอดให้ลงมือ กระทำหรือมีการเสาะแสวงหาความรู้หรือสร้างขึ้นมาจากการทำงานของเราเอง มีการรวบรวมหรือดึง ความรู้ต่างๆ มาทำให้เป็นเนื้อหาที่เหมาะสม แล้วนำความรู้ที่ปฏิบัติจริงแล้วเก็บไว้ในตัวบุคคลหรือการ จัดบันทึกจากนั้นก็มีการแยกแยะข้อมูลต่างๆ เพื่อให้ง่ายแก่การถ่ายทอดความรู้จากผู้รู้ที่จะถ่ายทอดสู่ ผู้รับการถ่ายทอดความรู้ โดยมีรูปแบบและกระบวนการจัดการความรู้ในบริบทของเครือข่าย คือ (1) การเรียนรู้ (2) การปฏิบัติ (3) การกลั่นกรองหรือทดลอง และ (4) การถ่ายทอดความรู้ ซึ่งจำมาซึ่ง การถ่ายทอดความรู้ที่จะมีการขยายเครือข่ายไปอย่างต่อเนื่องและมีรูปแบบของการเรียนรู้และ ถ่ายทอดอย่างไม่รู้จักจบสิ้นเป็นเกลียวแห่งความรู้ในบริบทของชุมชน

ประพันธ์ แสงแก้ว (2553) ศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี กรณีศึกษา การทำน้ำตาลโตนด การจักสานหมวกใบตาล และการทำ ผัดไทยไชยา โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งส่วนหนึ่งของการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะการถ่ายทอด ความรู้หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ในเรื่องการทำน้ำตาลโตนด การจักสานหมวกใบตาล และการทำผัด ไทยไชยา พบว่า ความรู้หรือภูมิปัญญาชาวบ้านยังมีความจำเป็นต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ จึงมีการ ถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นหนึ่ง รุ่นแล้วรุ่นเล่า โดยวิธีการบอกเล่าตัวต่อตัว การเรียนรู้จากการสังเกต การฝึกฝน เป็นต้น ซึ่งจะมีการถ่ายทอดกันด้วยวิธีการใดขึ้นอยู่กับเรื่องที่จะถ่ายทอดเป็นสำคัญ การจัดการความรู้ไม่มีปรากฏให้เห็นมีเพียงการถ่ายทอดตัวต่อ เป็นความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล ไม่มีการ บันทึกเป็นเรื่องราว สกัดเอาความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลออกมาเป็นความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง ไม่มีการ รวบรวมความรู้เป็นหมวดหมู่ ในปัจจุบันถือว่า มีความเสี่ยงที่จะทำให้ความรู้หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน สูญหายไป จากท้องถิ่น เนื่องจากความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนมากจะอยู่ในตัวบุคคล และไม่มีการ

จดบันทึกเป็นตำราหรือมีการถ่ายทอดไปยังบุคคลรุ่นหลัง ซึ่งอาจจะมีเพราะสาเหตุที่มีผู้สนใจหรือสาเหตุใดก็ตาม ทำให้ความรู้หรือภูมิปัญญาชาวบ้านสูญหายไปกับการเสียชีวิตของบุคคลที่มีความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้านหลายๆ เรื่องได้สูญหายไปแล้ว และไม่สามารถค้นหาหลักฐานที่จะฟื้นฟูกลับมาได้ ดังเดิม

พิไลวรรณ เทียนประเสริฐ (2546) ได้วิจัยเรื่องการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน : กรณีศึกษาการแปรรูปหัตถกรรมหินอ่อน บ้านเขามโน ตำบลหนองกระโดน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ได้กำหนดวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษากระบวนการแปรรูปหัตถกรรมหินอ่อน 2) เพื่อศึกษาการพัฒนาแบบบรรจุภัณฑ์หัตถกรรมหินอ่อน การวิจัยในครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยสำรวจ (Survey Research) การเก็บรวบรวมข้อมูลสนามโดยใช้แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมหินอ่อนแล้วนำมาอธิบายข้อมูลในเชิงพรรณนา

จากการศึกษาถึงการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน : กรณีศึกษาการแปรรูปหัตถกรรมหินอ่อน พบว่าประวัติความเป็นมาของผลิตภัณฑ์ กลุ่มหัตถกรรมหินอ่อน พ่อบ้านแม่บ้านตำบลหนองกระโดนได้จัดตั้งขึ้นตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ แบบเศรษฐกิจพอเพียง และเพื่อสนองนโยบายรัฐบาล ในการดำเนินการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เพื่อเป็นการช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจรากฐานของประเทศระดับชุมชนให้มีรายได้พอที่จะยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น จึงได้จัดตั้งกลุ่มหัตถกรรมหินอ่อนพ่อบ้านแม่บ้านตำบลหนองกระโดนขึ้น ทั้งนี้ได้จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2545 โดยที่ทำการกลุ่มตั้งอยู่ ณ โรงไม้ศิลา นครสวรรค์ หมู่ที่ 3 ตำบลหนองกระโดน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ มีนางนิภา สุพิชญางกูร เป็นประธานกลุ่ม สินค้าที่เป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไป และได้รับการรับรองมาตรฐานหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ระดับ 5 ดาว แยกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

ประเภทเครื่องใช้และเครื่องประดับ เช่น โต๊ะหมู่บูชา โต๊ะกลมทองเหลือง โคมไฟหินอ่อน

ประเภทศิลปะและของที่ระลึก เช่น อ่างบัวหินอ่อน กระถางรูปหินอ่อน ครกจิวหินอ่อน และลูกโลกหินอ่อน เป็นต้น

ลักษณะทั่วไปของผลิตภัณฑ์ โดยทั่วไป หัตถกรรมหินอ่อน เป็นผลิตภัณฑ์ธรรมชาติที่ทำด้วยมือ โดยใช้เครื่องมือในการช่วยตัด เจียร กัดและขัดหินอ่อนให้เรียบร้อยเป็นมันหรือไม่มันก็ได้ และอาจมีการประดับด้วยวัสดุอื่น ตามความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์

ลักษณะทั่วไปของผลิตภัณฑ์นั้น ส่วนหนึ่งได้รับมาจากแนวคิด ที่เน้นการสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ของตนเอง การคิดค้นและพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการตลาด การผลิต การบริหารจัดการ และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีด้านการผลิตให้มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับ และตามความต้องการของตลาด โดยท้องถิ่นนั้นพึ่งพาตนเองเป็นหลัก

รูปแบบของผลิตภัณฑ์ที่ทางกลุ่มผลิต มีดังนี้ รูปแบบที่มีขนาดปานกลาง คือ อ่างบัวหินอ่อน ลูกโลกหินอ่อน และงาช้างหินอ่อน และรูปแบบขนาดใหญ่ คือ โต๊ะหมู่บูชาหินอ่อน โต๊ะกลมทองเหลือง โต๊ะกลมหินอ่อน เป็นต้น

ชิ้นงานประกอบด้วยหินอ่อนมากกว่าหนึ่งชิ้น ต้องประกอบด้วยความประณีต คือ ลูกโลกหินอ่อน เนื่องจากลูกโลกที่ทำมาจากหินอ่อนนั้น ต้องมีการสร้างฐานที่มีรูปแบบที่โค้งเพื่อ

รองรับน้ำหนักและมีการขัดมันเพื่อให้เกิดความสวยงาม รูปแบบของผลิตภัณฑ์จึงไม่เป็นอันตราย ถึงแม้จะมีการประกอบชิ้นงานมากกว่าหนึ่งชิ้นก็ตาม

กระบวนการผลิต เริ่มต้นนั้นกระบวนการผลิตทางกลุ่มเป็นผู้ที่คิดค้นผลิตภัณฑ์ขึ้นเอง ทั้งนี้ได้รับความช่วยเหลือทางด้านวิชาการ จากสถาบันต่างๆ คือ สถาบันราชภัฏนครสวรรค์ วิทยาลัยอาชีวศึกษานครสวรรค์ และโรงเรียนเพาะช่าง

ในส่วนของกำลังเครื่องจักรนั้นทางกลุ่มหัตถกรรมหินอ่อนพ่อบ้านแม่บ้านตำบลหนองกระโดนใช้เครื่องจักรในการผลิตผลิตภัณฑ์ คือ เครื่องเจาะหิน เครื่องผ่าหินหรือที่เรียกว่า ไดมอนด์ เครื่องตัดหินอ่อน เรียกว่า วงเดือน เครื่องกลึงขนาดใหญ่ เครื่องกลึงขนาดเล็ก เครื่องขัดหินอ่อน เครื่องเจียรหินอ่อน นอกจากนี้ยังมีวัสดุอุปกรณ์ที่ไม่ใช่เครื่องจักรประกอบด้วย กาวสำหรับติดหินอ่อน กรดเกลือเป็นตัวเร่งให้กาวแห้งเร็ว ปูนซีเมนต์ขาวใช้ผสมกับกาวและกรดเกลือ กระจกทรายเบอร์ 80 100 150 320 ใช้สำหรับขัดให้ชิ้นงานมีความเรียบเนียน ซึ่งกระจกทรายแต่ละเบอร์มีความหยาบและละเอียดต่างกัน เหล็กโป๊ส ดินสอ ตลับเมตร เหล็กฉาก

การสรรหาและการใช้วัตถุดิบ มีวัตถุดิบที่มีอยู่ภายในชุมชนแล้ว เป็นการสะดวกต่อการผลิตหัตถกรรมจากหินอ่อนเป็นอย่างยิ่ง โดยวัตถุดิบที่เป็นหินอ่อนได้มาจากเขามโน เขาน้อย และเขาเรือ ซึ่งได้รับการสัมปทานอย่างถูกต้องตามกฎหมาย และได้เพิ่มคุณภาพของผลิตภัณฑ์เพื่อให้ได้มาตรฐาน นำมาพัฒนารูปแบบการผลิตให้ทันสมัยมากขึ้น

สำหรับการบริหารการผลิตและการกำหนดจำนวนการผลิต มีการตั้งเป้าหมายการผลิตไว้ทุกเดือน เป็นความคิดที่เน้นการสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ของทางกลุ่มตนเอง สามารถสร้างผลิตภัณฑ์ (Product) และตลาดสำหรับผลิตโดยเฉพาะ โดยที่ทางกลุ่มต้องพึ่งตนเองเป็นหลัก ดังนั้นทุกคนต้องช่วยกัน เพื่อที่จะสร้างการกินอยู่ที่ดีขึ้น

ขั้นตอนการผลิตผลิตภัณฑ์ของกลุ่มหัตถกรรมหินอ่อนพ่อบ้านแม่บ้านตำบลหนองกระโดน มีดังต่อไปนี้

(1) แผ่นกเจาะหินอ่อน เริ่มจากใช้วิธีการเจาะรูเป็นรอยปะ ซึ่งต้องใช้เครื่องเจาะถนนเจาะนำร่องก่อน เพื่อที่จะให้เห็นรอยในการตัด เมื่อมาตัดจะได้ตัดง่ายขึ้น

(2) ขั้นตอนการตัดหินอ่อน โดยใช้เครื่อง “ไดมอนด์” แล้วนำก้อนหินอ่อนลงมาจากภูเขา แล้วใช้รถเข็นยกหินอ่อนมาวางบนเครื่องตัดซึ่งเรียกว่า “วงเดือน” ตัดให้มีขนาดกว้าง 30 เซนติเมตร หนา 1.80 เซนติเมตร นำแผ่นหินอ่อนที่ทำการตัดแล้ว มาทำการตัดซอยย่อยอีกครั้งหนึ่ง โดยในครั้งนี้ตัดให้เป็นแผ่นคล้ายกระเบื้องปูพื้น มี 2 ขนาดด้วยกัน คือ ขนาดที่มีความกว้าง 80 เซนติเมตร ยาว 80 เซนติเมตร และขนาดซึ่งถือว่าเป็นขนาดมาตรฐานที่มีความกว้าง 30 เซนติเมตร ยาว 30 เซนติเมตร จากนั้นนำแผ่นหินอ่อนที่ได้มาทำการขัดมัน โดยใช้เครื่องขัดหินอ่อน ให้ได้ความละเอียดในการขัดตั้งแต่หยาบที่สุดจนถึงขัดแบบละเอียดที่สุด

(3) ขั้นตอนการออกแบบผลิตภัณฑ์ โดยผู้ออกแบบจะใส่ความคิดที่สร้างสรรค์ ความคิดที่มีความเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นๆ ผสมผสานมาในตัวผลิตภัณฑ์

(4) ขั้นตอนการกลึงหินอ่อนด้วยเครื่องกลึงหินใหญ่ แผนกนี้เป็นแผนกที่ต้องใช้เครื่องมือขนาดใหญ่เข้ามาช่วยในการเก็บรายละเอียดของงาน

(5) ขั้นตอนการขัดมันด้วยเครื่องจักร ขั้นตอนนี้จะเป็นขั้นตอนที่ทำหน้าที่ในการนำเอาผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการเจียรด้วยเครื่องจักรมาแล้ว นำมาขัดมันด้วยเครื่องจักร แทนการขัดมันด้วยแรงงานคน

(6) ขั้นตอนการเจียรหินอ่อน โดยจะนำหินอ่อนที่ตัดมาแล้ว ซึ่งมาจากโรงหินอ่อนนำมาทำการเจียรให้ได้ตามขนาดที่เหมาะสม การจะเจียรหินอ่อนให้ได้ตามขนาดตามความต้องการนั้น ต้องใช้ทักษะอย่างมาก เพราะถ้าหากเจียรผิดจังหวะลักษณะของชิ้นงานที่คาดหวังไว้จะคลาดเคลื่อน

(7) ขั้นตอนการขัดหินโดยใช้กระดาษทราย การขัดด้วยกระดาษโดยขัดไล่ระดับตั้งเบอร์ที่มีความหยาบที่สุด จนถึงชั้นเบอร์ที่มีความละเอียดที่สุด นั่นคือ กระดาษทรายเบอร์ 80, 100, 150 และ 320

(8) ขั้นตอนการประกอบผลิตภัณฑ์ (เฉพาะโรงกลึง) ในส่วนของทางด้านแผนกนี้เป็นแผนกที่จะมีหน้าที่ประกอบผลิตภัณฑ์ขึ้นมา โดยมีชิ้นงานบางชิ้นที่ยังไม่สมบูรณ์อย่างเต็มที่ที่ต้องอาศัยผู้ทำหน้าที่นี้คอยประกอบชิ้นส่วนต่างๆ ให้มีความสมบูรณ์มากที่สุด

ส่วนที่ 3 ข้อมูลสภาพปัญหาอุปสรรค แนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์หินอ่อนพบว่า

1. การฝึกอบรมเพิ่มพูนความรู้ความชำนาญ/ทักษะด้านการผลิต คุณภาพผลิตภัณฑ์/การบรรจุ การตลาด และการบริหารจัดการ
2. การขาดหน่วยงาน องค์กรต่างๆ และผู้สนับสนุนผลิตภัณฑ์
3. ทางกลุ่มผู้ผลิตต้องขอความร่วมมือไปยังบริษัทในท้องถิ่น เป็นการยกระดับผลิตภัณฑ์ให้ก้าวไกลมากขึ้น ไม่ใช่แต่เพียงอาศัยเพียงกลุ่มทำงานตามลำพัง
4. ปัญหาการจัดทำผลิตภัณฑ์ส่งออกให้ได้มาตรฐาน ให้ทันตามปริมาณงานและเวลาที่กำหนดจากการสั่งจอง

ข้อเสนอแนะหน่วยงานและชุมชน 1) รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรจัดอบรมถ่ายทอดเทคโนโลยี รวมไปถึงให้มีการทัศนศึกษาดูงานด้านเทคโนโลยีการผลิต เพื่อให้เกิดความสามารถในการปฏิบัติงาน 2) กลุ่มหัตถกรรมหินอ่อน ควรมีการวางแผนแก้ไขปัญหาการผลิตและการตลาดต้องปรับปรุงระบบการผลิตสินค้าให้ได้ผลผลิตที่ดี และแข่งขันได้ในตลาดภายนอก

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรมีการวิจัยถึงขีดความสามารถในการทำหัตถกรรมหินอ่อนของชุมชนว่าควรจะดำเนินการอยู่ในขั้นไหนของการแปรรูปหัตถกรรมหินอ่อน 2) ควรมีการศึกษาถึงการมีส่วนร่วมภายในชุมชนในด้านอื่นๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์หินอ่อน

ไพฑูรย์ ช่วงฉ่ำ (2547) ศึกษาเรื่องการจัดการความรู้ในโรงพยาบาลพบว่าองค์ประกอบที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการความรู้ และเกิดประสิทธิผลมากที่สุด ก็คือภาวะผู้นำของผู้บริหารที่จะต้องมีความมุ่งมั่น และแสดงอิทธิพลในการที่จะนำการจัดการความรู้มาใช้ในองค์กรให้บรรลุผลสำเร็จ โดยบุคลากรในองค์กรต้องมีการสื่อสารเพื่อให้ความรู้ความเข้าใจเพื่อให้เกิดทัศนคติที่ดี ซึ่งจะทำให้เกิดความร่วมมือในองค์กร รวมทั้งต้องมีการทำงานเป็นทีมและมีการสร้างเครือข่ายทั้งภายในภายนอกองค์กรในการแลกเปลี่ยนและการนำความรู้ไปใช้อย่างเหมาะสม

วรรณิ ทองระย้า (2549) ศึกษาเรื่อง กระบวนการจัดการความรู้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การใช้สารเคมีของเกษตรกร: กรณีศึกษาโรงเรียนเกษตรกรในพระราชดำริ บ้านหลั่น หมู่ที่ 4 ตำบลท่าฉนวน อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท ได้มีการสรุปประเด็นเกี่ยวกับกระบวนการจัดการความรู้ ประกอบด้วยกระบวนการดังนี้ 1) การรับความรู้จากภายนอก เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการรับความรู้จากภายนอก ถึงแม้จะเป็นการรับความรู้จากภายนอกแต่การนำความรู้ที่นำมาปฏิบัติจริงก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างที่ได้มีการปฏิบัติและจากการทบทวนความรู้เดิมและนำเอาความรู้ที่มีลักษณะสอดคล้องกับหลักการแบบใหม่มาประยุกต์ใช้ด้วย 2) บุคคลเรียนรู้ การเรียนรู้ทั้งในอดีตที่มีการซึมซับความรู้จากการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปตามธรรมชาติ มีกระบวนการคิด วิเคราะห์เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเห็นได้จากการเรียนรู้ในอดีตที่ใช้หลักการถ่ายทอดความรู้ในลักษณะบอกให้จำ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น 3) การเชื่อมความรู้ภายนอกเข้ากับภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนเป็นความสามารถของชุมชนในการเรียนรู้เพื่อที่จะหาจุดเชื่อมความรู้ใหม่ที่มีประโยชน์ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ และนำไปแก้ไขปัญหา 4) การทดลองปฏิบัติจริงร่วมกัน การเรียนรู้ของชุมชนส่วนมากเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ดังนั้น เพื่อเป็นบทพิสูจน์ความรู้ใหม่ที่เข้ามาจะสามารถใช้ประโยชน์ได้จริงจึงมีการทดลองปฏิบัติร่วมกัน 5) การเลือกสรรความรู้ที่สามารถประยุกต์ใช้ได้ การเลือกสรรความรู้ที่มีประโยชน์กับชุมชน และสามารถนำมาปฏิบัติจริงได้ เพื่อการดำเนินงานของชุมชนประสบความสำเร็จ 6) การจัดแหล่งเรียนรู้สำหรับบุคคลภายนอก เพื่อให้การจัดการความรู้ปรากฏรูปธรรมที่ชัดเจน ประกอบกับการเรียนรู้ในเชิงทฤษฎีแล้ว การจัดแหล่งเรียนรู้ในเชิงปฏิบัติที่มีความสำคัญ โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ การบรรยายโดยวิทยากรและการจัดทำโดยการสาธิตให้บุคคลภายนอกได้เรียนรู้ และ 7) การจัดเก็บข้อมูล การเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริงถึงแม้จะเป็นการรับความรู้จากภายนอก เพื่อนำมาสู่การปฏิบัติจริงร่วมกัน ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ ซึ่งความรู้ที่ได้รับเป็นความรู้ในลักษณะของความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) และในระหว่างการปฏิบัติงานร่วมกันทำให้เกิดความรู้ที่สอดแทรกในระหว่างทำงาน (Embedded Knowledge) ซึ่งความรู้ทั้งสองประเภทเป็นความรู้ที่ยากต่อการเข้าถึง จึงมีการดำเนิน กิจกรรมเพื่อให้ความรู้นั้นเปิดเผย (Explicit Knowledge) เพื่อให้บุคคลอื่นสามารถเข้าถึงได้

ศิรินทิพย์ อิติพงค์วิช (2552) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต 2 ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต 2 โดยรวมพบว่า ปัจจัยด้านภาวะผู้นำและกลยุทธ์ วัฒนธรรมองค์การ เทคโนโลยีสารสนเทศ การวัดผล และโครงสร้างพื้นฐาน ทั้ง 5 ปัจจัย มีผลต่อการจัดการความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก และปัจจัยด้านโครงสร้างพื้นฐาน ภาวะผู้นำและกลยุทธ์ และการวัดผล ทั้ง 3 ปัจจัยส่งผลต่อการจัดการ ความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต 2 ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.01 โดยมีอำนาจในการทำนายได้ร้อยละ 63.5

สุทธิมน ศรีโชติ และคณะ (2548) ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบการจัดการความรู้ ขององค์การในประเทศไทยระหว่างองค์การราชการ รัฐวิสาหกิจ และเอกชน ในแง่ของรูปแบบการจัดการความรู้กระบวนการและกลยุทธ์ของการจัดการความรู้ในทางปฏิบัติ ปัจจัยที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ

ตลอดจนปัญหา และอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการนำการจัดการความรู้มาใช้ ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการความรู้ที่สำคัญเกิดจากการสนับสนุนจากผู้นำ วัฒนธรรมการเรียนรู้เทคโนโลยีที่ง่ายต่อการแสวงหาสืบค้น และเผยแพร่ความรู้ ความตระหนักในความสำคัญของการจัดการความรู้ รวมทั้งการจัดการให้มีการวัดผลสำเร็จของการจัดการความรู้อย่างเป็นรูปธรรม สำหรับประเด็นปัญหาและอุปสรรคของการจัดการความรู้ นั้น คือ ความไม่เข้าใจการจัดการความรู้ของบุคลากร ไม่มีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างบุคลากรในองค์กร อีกทั้งสภาพแวดล้อมหรือบรรยากาศ อาจจะไม่เอื้อต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ นอกจากนี้ทางด้านตัวผู้บริหารเองอาจจะยังมีนโยบายที่ไม่ชัดเจนเพียงพอเป็นต้น

สวรส บัณฑิต (2547) ได้ทำการศึกษาหลักการ, แนวคิด, ปัญหา และอุปสรรค ตลอดจนถึงแนวทางและแผนงานในการจัดการความรู้ในองค์กรรัฐวิสาหกิจ ผลที่ได้รับจากการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการจัดการความรู้เป็นแนวคิดและการปฏิบัติที่มีความหมายและขอบเขตกว้างขวางทางการประปานครหลวง จึงได้กำหนดการปฏิบัติในการจัดการความรู้โดยมีองค์ประกอบในการปฏิบัติต่อความรู้ที่สำคัญ 4 ด้านได้แก่ การแบ่งปัน แลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Accessibility) การซึมซับความรู้ (Knowledge Assimilation) และการประยุกต์ใช้ความรู้ (Knowledge Application) การจัดการความรู้ตามหลักดังกล่าว ทำให้องค์การสามารถจับประเด็นความรู้ที่จำเป็น และสำคัญต่อการปฏิบัติงาน และมีความสำคัญต่อองค์การมากที่สุด

โสภณ ไกรมาก (2540) ได้ศึกษาเรื่องการใช้เครื่องป้องกันอันตรายจากเสียงในการทำงานของคณงานโรงงานหินอ่อน กรณีศึกษาอำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมของคณงานเกี่ยวกับการใช้เครื่องป้องกันอันตรายจากเสียง กลุ่มตัวอย่างได้แก่คณงานที่ปฏิบัติงานในโรงงานหินอ่อน จำนวน 151 คน เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/PC+ เพื่อคำนวณค่าร้อยละ ตัวกลางเลขคณิต ความเบี่ยงเบนมาตรฐานและไค-สแควร์ ผลการวิจัย พบว่า 1) คณงานโรงงานหินอ่อน มีความรู้เกี่ยวกับเครื่องป้องกันอันตรายจากเสียงในระดับสูงมีการยอมรับในระดับปานกลาง และมีพฤติกรรมการใช้ในระดับใช้บางครั้งไปจนถึงใช้เกือบทุกครั้ง 2) คณงานโรงงานหินอ่อน มีความรู้เกี่ยวกับเครื่องป้องกันอันตรายจากเสียง และการยอมรับการใช้เครื่องป้องกันอันตรายจากเสียงต่างกัน มีพฤติกรรมการใช้เครื่องป้องกันอันตรายจากเสียง ไม่แตกต่างกัน

สุกิจ แดงมีแสง และยงยุทธ อิมอุไร (2547) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้ในองค์กร : กรณีศึกษาบริษัท ยูเอชเอ็ม จำกัด โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาแนวคิด หลักการและรูปแบบการจัดการความรู้ ที่กำลังดำเนินอยู่ในปัจจุบันขององค์กรที่ศึกษา ที่ส่งผลต่อการพัฒนางานทรัพยากรมนุษย์ขององค์กรธุรกิจดังกล่าว ผลการศึกษา พบว่า 1) องค์กรมีองค์ความรู้ ทั้งความรู้ที่ฝังลึกในคน (Tacit Knowledge) และความรู้เปิดเผย (Explicit Knowledge) โดยความรู้ที่ฝังลึกในคนจะเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ ความคิด ความชำนาญของแต่ละบุคคลส่วนความรู้เปิดเผยจะอยู่ในรูปของเอกสาร ได้แก่ คู่มือการปฏิบัติงาน ตำรา ซอฟต์แวร์ เทป ซีดี Intranet และ Internet โดยประสิทธิภาพในการจัดการความรู้ในองค์กรที่ศึกษาจะประกอบด้วย องค์ประกอบด้านกระบวนการจัดการความรู้ 6 ขั้นตอน คือ การกำหนด (Define) การสร้างความรู้ (Create) การเสาะหาและยึดกุมความรู้ (Capture) การกลั่นกรอง (Distill) การแลกเปลี่ยนความรู้ (Sharing) และการใช้ความรู้ (Use)

โดยองค์การต้องมีการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการความรู้ ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ รูปแบบที่เป็นทางการ เช่น การประชุม สัมมนา อบรม เป็นต้น รูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น การพบปะ สนทนา เสวนา การทำกิจกรรมร่วมกัน โดยการสื่อสารความรู้อาจจะสื่อสารผ่านตัวกลางคือ เทคโนโลยีสื่อสาร เช่น โทรศัพท์ อีเมล และองค์ประกอบอื่นที่มีผลต่อการจัดการความรู้ในองค์การที่ศึกษา ได้แก่ องค์ประกอบด้านบุคลากรในองค์การ ที่จะต้องมีบทบาทโดยตรงต่อการบริหารจัดการความรู้โดยมีทั้งบทบาท ในการเป็นผู้สร้าง สนับสนุนการประสานและผลักดันให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้และบทบาทในฐานะนักความรู้ องค์ประกอบด้านการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาประยุกต์ใช้ในองค์การ ทั้งเทคโนโลยีที่เป็นฮาร์ดแวร์และเทคโนโลยีที่เป็นซอฟต์แวร์ องค์ประกอบด้านวัฒนธรรมซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการจัดการความรู้ในองค์การ คือ วัฒนธรรมการไว้วางใจ และวัฒนธรรมพลังร่วม

Chen (2004) นักศึกษาปริญญาเอกแห่งมหาวิทยาลัย Nova Southeastern ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการความรู้ พบว่า ปัจจุบันองค์การที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีการนำการจัดการความรู้มาใช้ในองค์การ โดยองค์การเหล่านั้นมีองค์ประกอบหลักที่สำคัญในการจัดการความรู้ คือ มีผู้นำที่มีพฤติกรรมในการส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการจัดการความรู้ โดยกำหนดไว้ในวิสัยทัศน์องค์การ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ และมีกลยุทธ์ที่เกี่ยวกับการจัดการความรู้ที่กำหนดไว้ในวิสัยทัศน์ด้วย สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ พบว่า การศึกษาการจัดการความรู้ แบ่งออกเป็น 3 ประเด็นหลักๆ คือ กระบวนการจัดการความรู้ ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการความรู้ และการพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ภายในองค์การ

Hughes and Holbrook (1998) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การวัดการจัดการความรู้: ตัวบ่งชี้ นวัตกรรมขององค์การ จากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 500 ตัวอย่าง ในบริติชโคลัมเบีย พบว่า ตัวบ่งชี้การจัดการความรู้ในองค์การ มี 7 องค์ประกอบ คือ ภาวะผู้นำ การวัดผลการปฏิบัติงาน การพัฒนาบุคลากร กลยุทธ์ การดำเนินการตามกลยุทธ์ ความร่วมมือในการทำงานและการพยากรณ์แนวโน้ม ซึ่งการค้นพบนี้้องค์การสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการประเมินการจัดการความรู้ในองค์การได้เป็นอย่างดี

Hlupic, Pouloudi & Rzevski (2002) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับ ความสำเร็จขององค์การในการจัดการความรู้ พบว่า องค์การจะประสบความสำเร็จในการจัดการความรู้ได้จะต้องมีองค์ประกอบต่างๆ ที่สำคัญ คือ บรรยากาศขององค์การ การใช้และการลงทุนทางเทคโนโลยีสารสนเทศ คนและวัฒนธรรมขององค์การ โดยคนและวัฒนธรรมขององค์การเป็นองค์ประกอบที่มีผลต่อการจัดการความรู้มากที่สุด

Morey, Maybuzy & Thrashingha (2001) ได้สำรวจความคิดเห็นของพนักงานจำนวน 6,500 คน ในบริษัทชั้นนำต่างๆ 10 องค์การเพื่อจัดลำดับองค์ประกอบที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการความรู้ พบว่า องค์ประกอบที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการความรู้ที่สำคัญ ประกอบด้วย ภาวะผู้นำและการตัดสินใจ โครงสร้างองค์การการติดต่อสื่อสารในองค์การ สภาพแวดล้อมในการทำงาน การทำงานเป็นทีม ภาพลักษณ์ขององค์การ ผลตอบแทนสิทธิประโยชน์ โครงสร้างพื้นฐาน และเทคโนโลยี

Orr & Persson (2003) ได้ทำการศึกษาองค์ประกอบของการจัดการความรู้ในองค์กรต่างๆ อาทิ อิริคสัน (ERISSON) ฮิวเล็ท แพคการ์ด (HEWLETTPACKARD) เคพีเอ็มจี (KPMG) ซีเมนส์ (SIEMENS) และซีร็อกซ์ (XEROX) พบว่า องค์ประกอบของการจัดการความรู้ในองค์กรที่ทำการศึกษามีองค์ประกอบต่างๆ ที่สำคัญ ดังนี้

- 1) องค์ประกอบด้านวิสัยทัศน์ขององค์กรที่มีการกำหนดร่วมกัน โดยมีการใช้ความรู้เป็นฐานในการกำหนด
- 2) องค์ประกอบด้านวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการจัดการความรู้
- 3) องค์ประกอบด้านการมีผู้นำที่สามารถและเข้าใจกระบวนการจัดการความรู้
- 4) องค์ประกอบด้านความรู้ ความสามารถของบุคลากร ซึ่งจะต้องเปิดโอกาส และสนับสนุนให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน เพื่อเป็นการเพิ่มทักษะและความสามารถเพื่อการพัฒนาตนเองและองค์กรอย่างสร้างสรรค์
- 5) องค์ประกอบด้านการลงทุนและการใช้เทคโนโลยี ความรู้จะแพร่กระจายได้อย่างรวดเร็วก็ด้วยการใช้เทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพที่เพียงพอและเหมาะสมกับองค์กร โดยองค์ประกอบเหล่านี้จะต้องมีการผสมผสานกันอย่างสมดุล (Orr & Persson, 2003, p.49; Leitch & Rosen, 2001, pp. 2-5)

2.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวคิดการจัดการความรู้และวรรณกรรมตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้สรุปแนวคิดที่ต้องการที่จะศึกษาการจัดการความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร ดังนี้

